

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Halkbilimi Anabilim Dalı

**TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE DAMAT “SAMSUN’UN TEKKEKÖY
İLÇESİ ÖRNEĞİ”**

Songül SAYLEK

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE DAMAT “SAMSUN’UN TEKKEKÖY İLÇESİ ÖRNEĞİ”

Songül SAYLEK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

KABUL VE ONAY

Songül SAYLEK tarafından hazırlanan “Türk Halk Kültüründe Damat -Samsun’un Tekkeköy İlçesi Örneği” başlıklı bu çalışma, **02/06/2022** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU (Başkan)

Doç. Dr. Zehra KADERLİ (Danışman)

Doç. Dr. Şirin YILMAZ

Doç. Dr. Dilek TÜRKYILMAZ

Dr. Öğr. Üyesi Pınar KASAPOĞLU

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

...../...../.....

Songül SAYLEK

I “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
- (4) Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, **Doç. Dr. Zehra KADERLİ** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Songül SAYLEK

TEŞEKKÜR

Çalışmam süresince değerli görüş ve düşünceleriyle beni yönlendiren, desteklerini benden esirgemeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Zehra KADERLİ'ye ve yüksek lisans eğitim hayatım süresince derslerinde çok şey kazandığım kıymetli hocam Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU'na çok teşekkür ederim. Ayrıca görüş ve önerileriyle hazırlanmış olduğum tezimi kabul eden değerli jüri üyeleri; Doç. Dr. Şirin YILMAZ'a, Doç. Dr. Dilek TÜRKYILMAZ'a ve Dr. Öğr. Üyesi Pınar KASAPOĞLU'na teşekkür ederim. Yüksek lisans eğitimim boyunca kıymetli tecrübelerinden faydalandığım Türk Halkbilimi Bölümü öğretim üyelerine, beni destekleyip motive eden arkadaşlarım Mine AKDEMİR'e ve Nilay AYDIN'a, bu süreçte maddi ve manevi destekleriyle her zaman yanımda olan ablalarım ve sevgili eşim Volkan SAYLEK'e sonsuz teşekkür ederim.

Songül SAYLEK

ÖZET

SAYLEK. Songül. “*Türk Halk Kültüründe Damat- Samsun’un Tekkeköy İlçesi Örneği*”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022.

Bu çalışmanın amacı Samsun’un Tekkeköy ilçesi Türk halk kültüründe damat(-lık) kurumu ve kimliğinin erkek kimliğinin inşasındaki rolünü ortaya koymaktır. Bu doğrultuda öncelikle Samsun’un Tekkeköy ilçesi Türk halk kültüründeki evlilik anlayışı ortaya koyularak yöredeki erkekliğin inşa sürecinin tamamlanmasındaki damat kimliği ve folklorunun algısal, davranışsal, icra, inanç ve maddi yönleri ele alınmıştır. Çalışma, Samsun’un Tekkeköy ilçesinde yapılmış olan saha araştırması sonucu elde edilen veriler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Araştırmada, Samsun’un Tekkeköy İlçesi’nde erkeklik kimliğinin inşasında damatlık kurumunun bu inşanın tamamlanmasında belirleyici rolü olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Erkeklik, Evlilik, Damat Folkloru, Tekkeköy

ABSTRACT

SAYLEK. Songül. “*Groom in Turkish Folk Culture-Example of Tekkeköy District in Samsun*”, Master’s Thesis, Ankara, 2022.

The aim of this study is to reveal the role of groom (-ness) institution and identity in the construction of male identity in Turkish folk culture in Tekkeköy district of Samsun. In this direction, first of all, the understanding of marriage in the Turkish folk culture of the Tekkeköy district of Samsun was revealed, and the perceptual, behavioral, performance, belief and material aspects of the groom’s identity and folklore in completing the construction process of masculinity in the region were discussed. The study was evaluated within the framework of the data obtained as a result of the field research conducted in Tekkeköy district of Samsun. In the research, it has been concluded that the groom’s institution had a determining role in the completion of this construction in the construction of the masculinity identity in the Tekkeköy District of Samsun.

Key Words

Masculinity, Marriage, Groom Folklore, Tekkeköy

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	3
1.1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	3
1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	4
1.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	5
2. BÖLÜM: TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMI VE ERKEKLİK KİMLİĞİ 6	
2.1. CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMLARI	6
2.2. ERKEK VE ERKEKLİK KAVRAMI	8
2.3. ERKEKLİK ÇALIŞMALARI	11
3. BÖLÜM: ERKEKLİĞİN İNŞA SÜRECİ	17
3.1. TÜRK TOPLUMUNDA ERKEKLİĞİN İNŞA SÜRECİ	20
3.1.1. Sünnet	22
3.1.2. Askerlik.....	25
3.1.3. Evlenme	28
4. BÖLÜM: TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE EVLİLİK VE DAMAT	30
4.1. TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE EVLİLİK ANLAYIŞI	30
4.2. EVLENME YAŞI	36
4.3. EVLİLİK TÜRLERİ	37
4.3.1. Beşik Kertmesi.....	37
4.3.2. Söz Alma-Söz Verme	38
4.3.3. Görücülük	39
4.3.4. Kız Kaçırma.....	39
4.3.4.1. Dezmal Kaçırması.....	41

4.3.4.2. Otura Kalma	41
4.3.4.3. Kız Çekme.....	41
4.3.4.4. Peşe Gitme	42
4.3.5. Berder Evlilik.....	42
4.3.6. Taygeldi Evlilik	43
4.3.7. Zorla Evlendirme	43
4.3.8. Baldızla-Kayınbiraderle Evlilik	43
4.3.9. Kardeşle Bacanak Olma.....	44
4.3.10. Kardeş Çocuklarının Evliliği	44
4.3.11. İçgüvey Evliliği.....	45
4.4. TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE DAMAT	47
5. BÖLÜM: SAMSUN'UN TEKKEKÖY İLÇESİ HALK KÜLTÜRÜNDE DAMAT.....	55
5.1. SAMSUN İLİ TARİHİ.....	55
5.2. SAMSUN İLİNİN COĞRAFI ÖZELLİKLERİ.....	57
5.2.1. İklim.....	57
5.2.2. Dağlar.....	57
5.2.3. Akarsular Ve Göller.....	58
5.3. SAMSUN İLİNİN NÜFUS ÖZELLİKLERİ	58
5.4. SAMSUN İLİNİN SOSYAL VE KÜLTÜREL DEĞERLERİ	58
5.5. TEKKEKÖY İLÇESİ	59
5.6. SAMSUN'UN TEKKEKÖY İLÇESİ HALK KÜLTÜRÜNDE EVLENME GELENEĞİ.....	60
5.6.1. Samsun'un Tekkeköy İlçesinde Düğün Töreni	63
5.6.1.1. Düğün Öncesi.....	63
5.6.1.1.2. Evlenme İsteğinin Belirtilmesi	63
5.6.1.1.3. Dünürlüğe Gitme-Kız İsteme	64
5.6.1.1.4. Kesik, Kesir ve Liste	65
5.6.1.1.5. Başlık (Ağırlık) Parası, Süt Hakkı ve Kardeş Yolluğu	66
5.6.1.1.6. Söz Kesme	66
5.6.1.1.7. Nişanlılık Dönemi	67
5.6.1.1.7.1. Bayram Bohçası	70
5.6.1.1.8. Düğün Kurmak	70
5.6.1.1.9. Eksik Almaya Gitmek	70

5.6.1.1.10. Sandık Götürme.....	72
5.6.1.1.11. Çeyiz Asma	72
5.6.1.1.12. Düğüne Davet Etme	73
5.6.1.1.2. Düğün	75
5.6.1.1.2.1. Kına Gecesi.....	75
5.6.1.1.2.2. İkinci Gün: Düğün	76
5.6.1.1.2.2.1. Düğün Yeri ve Düğün Yemeği	76
5.6.1.1.2.2.2. Damat Tıraşı.....	78
5.6.1.1.2.2.3. Sağdıç.....	78
5.6.1.1.2.2.4. Gelin Almaya Gitme	79
5.6.1.1.2.2.5. Gelinin Erkek Evine Gelmesi.....	80
5.6.1.1.2.2.7. İmam Nikâhı ve Resmi Nikâh.....	85
5.6.1.1.2.2.8. Gerdek	86
5.6.1.1.3. Duvak Günü	87
5.6.1.1.4. El Öpmeye Gitme	87
5.6.1.1.5. Gelinlik Tutma/Gelinlik Etme.....	88
5.7. SAMSUN’UN TEKKEKÖY İLÇESİ HALK KÜLTÜRÜNDE	
ERKEKLİĞİN İNŞA SÜRECİNDE DAMATLIK STATÜSÜ	88
5.7.1. Algısal Yön.....	88
5.7.1.1. Fenomen Erkeklik Algısı	88
5.7.1.2. İdeal Damat Adayı Seçimi	89
5.7.1.3. Evlilik Sonrasında Erkeklerin Damatlık Statüsü.....	90
5.7.2. Davranışsal Yön.....	92
5.7.2.1. Samsun’un Tekkeköy İlçesi Halk Kültüründe Damatlık Türleri	92
5.7.2.1.1. İçten ve Dıştan Evlilik Yapan Damat.....	92
5.7.2.1.2. İçgüvey Şeklinde Evlilik Yapan Damat	93
5.7.2.2. Erkekliğin İnşa Sürecinde “Evde Kalma” Durumu	94
5.7.2.3. Damatlık Kimliğinin İlişkili Olduğu Statüler	95
5.7.3. Maddi Yön	96
5.7.4. İcra Yönü	98
5.7.4.1. Damatlık Etrafında Oluşan Ritüeller ve Uygulamalar	99
5.7.5. İnanç Yönü.....	101
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	103
KAYNAKÇA	109

KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ.....	115
FOTOĞRAFLAR.....	117
EKLER.....	123
EK-1: Orijinallik Raporu	123
EK-2: Etik Kurul/Komisyon İzni.....	124

KISALTMALAR DİZİNİ

Akt.: Aktaran

C.: Cilt

Çev.: Çeviren

Ed.: Editör

Haz.: Hazırlayan

KK.: Kaynak Kişi

M.Ö : Milattan Önce

M.S : Milattan Sonra

S.: Sayı

S.s: Sayfa Sayısı

TDK: Türk Dil Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

Vb.: Ve Benzeri

Vd.: Ve Diğerleri

YÖK: Yüksek Öğretim Kurulu

GİRİŞ

Kadın ve erkeğin toplumun iki temel unsuru olarak ele alınmasıyla toplumsal cinsiyet çalışmalarının bütünleyicisi açısından son yıllarda erkeklik çalışmalarına da yer verilmektedir. Erkeklik çalışmaları, erkeklik olarak adlandırılan tek bir şeyden bahsetmenin mümkün olmadığını ortaya koymaktadır. Bu da erkeklik çalışmalarına olan ilgiyi arttırarak ve pek çok sosyal bilimler alanında çalışmaları yoğunlaştırmıştır.

Erkeklik çalışmaları, erkekliğin ne şekilde yaşandığına ve algılandığına dair farklılıkları ortaya koyarak hegemonik erkekliğin dışında farklı erkekliklerin de olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Zamanla araştırma alanının içerisinde erkekliğin nasıl inşa edildiği ve inşa edilen bu erkekliği yeni nesillerin nasıl benimsediğini ve topluma ve devre göre erkeklik kimliğinin ne derece ayrımlar gösterdiğini ayrıca da erkeklerin inşa sürecinde edindikleri rollere karşı nasıl bir tutum gösterdikleri de incelenmeye başlanmıştır.

Pek çok araştırmacının araştırmalarını cinsiyetin kültürel kurgusu üzerinden, bireyin var oluşunu cinsiyet kültürüyle beraber açıklamaya çalışmasıyla kaynak paylaşımı, iktidar mekanizmaları, nesilden nesile aktarım ve emeğin yapılanışı gibi odaklandıkları çeşitli konularla kültürel düzeneğin işleyişini aydınlatmaya çalışmıştır (Tunç 2020). Dolayısıyla toplumsal cinsiyetin kültürle doğrudan ilgili olması, kadın ve erkek rollerinin algılanışının farklı zaman dilimlerinde, farklı toplumlarda ve farklı kültürlerde değişiklik göstererek farklı şekillerde karşımıza çıkması, halkbiliminin de bu araştırma alanına son yıllarda ağırlık vermesini sağlamıştır.

Araştırma da, Samsun'un Tekkeköy ilçesi Türk halk kültüründe damat(-lık) kurumu ve kimliğinin erkek kimliğinin inşasındaki rolünün incelenmesi amaçlanmıştır.

Bu bağlamda araştırma toplamda beş bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın birinci bölümünde genel bir çerçeve çizilerek araştırmanın önemi, araştırmanın yöntemi ve araştırmanın sınırlılıkları hakkında bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümünde toplumsal cinsiyet ve erkeklik ile ilgili temel kavramları açıklanmaya çalışılmış erkeklik

çalışmalarının hem dünya hem de ülkemizde ne şekilde ilerlediği gösterilmeğe çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise erkekliğin inşasında önemli bir yeri olan damadı ele almak için tek bir mertebeyi değil, bu inşanın tamamı ele alınmıştır. Dördüncü bölümde Türk halk kültüründe evlilik anlayışı, evlenme yaşı ve evlilik türleri hakkında ayrıntılı olarak bahsedilmiş olup erkekliğin inşa sürecindeki son basamak olan evliliğin bu inşadaki önemi ortaya koyulmuştur. Bunun ardından geçmişten günümüze Türk toplumunda damatlık kurumu üzerinde durulmuştur. Beşinci ve son bölümde Samsun'un Tekkeköy ilçesi örnekleme yer almaktadır. Öncelikle, Samsun ilinin tarihi, kültürel ve demografik bilgilerine yer verilmiştir. Daha sonrasında da performans teori bağlamında Samsun'un Tekkeköy ilçesi saha araştırmasında derlenmiş olan malzemelerden hareketle yöredeki evlilik anlayışı ortaya koyularak erkekliğin inşa sürecinin tamamlanmasındaki damat kimliği ve folkloru algısal, davranışsal, icra, inanç ve maddi yönleriyle ele alınmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında, Tekkeköy yöresindeki damat folklorunun geçmişten günümüze erkeklik kimliğinin inşasındaki hareketle varılan sonuçlar değerlendirilmiştir.

1.BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu çalışma halkbilimi ile toplumsal cinsiyet çalışmaları olarak erkekliğin inşa sürecinin incelenmesinde iki alanı da birleştiren disiplinler arası bir çalışmadır. Cinsiyet terimiyle insanların sahip olduğu biyolojik ve fizyolojik yapı ön plana çıkarken 1970’li yıllardan itibaren kullanımı artan toplumsal cinsiyet terimiyle temellerini biyolojiden alan kadınlığın ve erkekliğin kültürel bir nitelik olduğu aktarılmaya başlanmıştır. Sonrasında feminist hareketle de cinslerin varoluşsal mücadelelerinin tasviri, sahip oldukları ontolojik problemler, taşıyıcısı oldukları sorumlu kimlikler gibi pek çok farklı konuda feminist çalışmalar ve toplumsal cinsiyet çalışmaları altında incelenmeye başlamıştır. Böylelikle de kültür çalışmaları içerisinde özellikle de 1970’li yıllardan itibaren toplumsal cinsiyet çalışmaları halkbiliminin de içinde olduğu pek çok alanda çalışılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalar cinsiyet sosyolojisi, kadın çalışmaları, feminist çalışmalar ve erkeklik çalışmaları gibi başlıklar altında toplanmıştır. Dolayısıyla da cinsiyetin kültürel kurgusu üzerine çalışmalar yapan pek çok araştırmacı, bireyin varoluşunu cinsiyet kültürü dahilinde açıklamaya çalışarak kaynak paylaşımı, iktidar mekanizmaları, kuşaktan kuşağa aktarım ve emeğin yapısını gibi odaklandıkları çeşitli konularla kültürel düzeneğin işleyişini aydınlatmaya çalışmıştır. Erkeklik çalışmaları da özellikle ikinci dalga feminizmin etkisiyle beraber Batı’da, 1970’li yıllardan itibaren akademik alanda kendisini göstermeye başlamıştır. Zaman içinde erkekliğin de sosyal ve kültürel bir kurgu olarak ele alınması gerektiğini düşünen disiplinlerarası kimliğe sahip bir çalışma sahası ortaya çıkmıştır. Özellikle 1980’li yılların sonuna doğru çalışmalarda erkekliğin de tıpkı kadınlık gibi yaşa, sınıfa veya etnisite bağlı olarak değişkenlik gösterebilen heterojen bir kategori olduğunu keşfetmeye yöneldikleri görülür. 1990’lı yıllardan itibaren de ikinci dalganın da etkisinde kalınarak tek bir erkekliğin değil pek çok erkekliğin olduğuna dair çalışmalar yoğunlaşmıştır.

1990’lı yılların sonundan itibaren de Türkiye’de çeviri eserlerle erkeklik çalışmaları üzerinde durulmuş olup pek çok araştırmacının erkeklik çalışmalarına yoğunlaştıkları

görülmüştür. Disiplinlerarası bir çizgide ilerleyen toplumsal cinsiyet çalışmaları ve özelinde olan erkeklik çalışmaları halkbilimi alanında tam anlamıyla yeterli bir düzeyde olmasa da 1970'li yıllardan itibaren feminist teori ile halkbilimi disiplini çerçevesinde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Toplumsal cinsiyetin kültürle doğrudan ilgili olması her kültürde ve toplumda farklı özelliklerle karşımıza çıkması halkbiliminin de bu araştırma alanına ağırlık vermesini sağlamıştır. Halkbiliminin toplumsal cinsiyet rollerini, ilişkilerini ve cinsiyet kavramını sadece halk kültürü ürünleri ile yetinmeden, bu ürünlerin üreticisi olan toplumu bir başka ifadeyle halkı da dikkate alarak incelemek gerekmektedir. Bu doğrultuda erkeklik çalışmalarında önemli bir yer olan erkeklik kimliğinin inşası konusu bu çalışmada irdelenmektedir. Erkeğin evlenerek damat olması, erkeklik kimliğini oluşumunda analiz edebilmemiz için önemli bir yer tutar. Bu nedenle de geçiş ritüellerinden evliliğin; erkeklik kimliğinin inşa sürecindeki etkisi ve ne şekilde yön verdiğini irdelememiz açısından zengin bir folklorik alan olmaktadır. Böylelikle Türk halk kültüründe geçmişten günümüze ortaya konulan erkeklik kimliğinin nasıl oluştuğunu evlilik ritüeli üzerinden incelemek mümkündür.

Türk halk kültüründe erkekliğin inşa sürecindeki damat olmanın erkeklik kimliği üzerindeki etkisine dair yeterli çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Bu nedenle araştırma, Samsun'un Tekkeköy ilçesi örneği bağlamında ele alınarak erkekliğin inşa sürecindeki damatlık kimliğinin incelenmesi bakımından önemlidir. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığının (YÖK) Tez Merkezi çevrim içi olarak tarandığında Toplumsal Cinsiyet ve Halkbilimi alanlarında konuyla ilgili yapılan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışma bu açıdan ilk olma özelliği taşımaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Halkbilimi çalışması birbiriyle ilgili iki temel bölümden oluşmaktadır. Bunlardan ilki sözlü ve yazılı (görüntülü, maddi kültürel, hareket ve sese dayalı unsurları içeren anlamda) kaynaklardan materyalin kaydedilip toplanmasıdır. İkinci olarak da bu malzemelerin tamamı veya bir kısmının genel geçerliliği olan ya da olduğu düşünülen model ve kavramlar eşliğinde çözümlenip bilimsel olarak değerlendirilmesidir

(Çobanoğlu 2019: 73). Bu bağlamda çalışma için literatür taraması ve saha araştırması yöntemleri kullanılmış olup konuyla ilgili malzemeler bilimsel bir üslupla değerlendirilmiştir. Literatür taraması, toplumsal cinsiyet, erkeklik kimliği, erkekliğin inşa süreci, Türk kültüründeki evlilik anlayışı, damatlık kimliği ve Samsun ve Tekkeköy ilçesi üzerine yapılmıştır. Çobanoğlu'nun da ifade ettiği gibi alan araştırması, tespit edilen araştırma konusuyla ilgili halk kültürü unsurları hakkında bilgi almak için söz konusu unsurların yaşadığı topluluğa gidilerek çalışmalarda bulunulmasıdır (2019: 71). Bu doğrultuda Samsun'un Tekkeköy ilçesinde, performans teori bağlamında halkbilimi araştırma yöntemlerinden görüşme ve gözlem -katılımlı gözlem- teknikleri kullanılmıştır. Görüşme yapılan kaynak kişiler, ikamet ettikleri mahalleler başta olmak üzere civar mahalleler için de bildiklerini ve gördüklerini anlatmışlardır. Görüşme sırasında kaynak kişilerden ses kaydı ve fotoğraflar alınmıştır. Ayrıca araştırma alanında gözlemler gerçekleştirilmiştir. Derlemeler, 2021 Ocak-2021 Mayıs arasında gerçekleştirilmiştir. Derleme sırasında sorulacak sorular, daha önceden hazırlanmıştır. Görüşmeler, sohbet havası içinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

1.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Çalışmada Samsun'un Tekkeköy ilçesi ve bu ilçeye bağlı yerleşim birimleriyle sınırlandırılmıştır. Büyüklü Mahallesi, Yeni Büyüklü Mahallesi ve Zafer Mahallesi araştırma alanı olarak tercih edilmiştir. Erkekliğin inşa süreci sünnet, askerlik ve evlilik olarak ayrı ayrı inceleme alanı oluşturduğu için bu çalışmada son basamak olan evlilik etrafında erkeklik kimliğinin ne şekilde ele alındığı ve yön verildiği üzerinde derlemeler gerçekleştirilip elde edilen malzemeler ışığında değerlendirmeler yapılmıştır.

2. BÖLÜM: TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMI VE ERKEKLİK KİMLİĞİ

2.1. CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMLARI

Toplum kadına ve erkeğe ayrı ayrı özellikler, roller ve sorumluluklar yükleyerek farklı davranmaktadır. Özellikle de son zamanlarda bu farklılıkların nedenleriyle ilgili yapılan çalışmalar her geçen gün artmaktadır. Dolayısıyla da cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları ön plana çıkmakta olup kavramların genel itibariyle birbirleri yerine kullanıldığı görülse de gerçekte bu iki kavram arasında anlam farklılıkları bulunmaktadır.

Toplumun iki temel unsuru olan kadın ve erkeğin, biyolojik özellikleri bakımından farklı olduğu kabul edilmekte ve de bu farklılıklara “cinsiyet” adı verilmektedir. Bununla beraber kadın ve erkek olmanın biyolojik anlamının dışında sosyo-kültürel bir anlamı da bulunmaktadır. İngilizcede cinsiyetin toplumsal boyutuna karşılık olarak “gender” sözcüğü ifade edilirken Türkçede bu anlama karşılık gelen bir sözcük bulunmadığından “toplumsal cinsiyet” kavramı ortaya çıkmaktadır. Kadın ve erkeğin toplumsal rol ve sorumluluklarına işaret eden toplumsal cinsiyet, toplumun bizi nasıl algıladığı, nasıl davranmamızı istediği ve bizdeki beklentilerine ilişkin ipuçlarını barındıran bir kavramdır. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet üzerine yazılmış en temel kaynaklara bakıldığında, Giddens’de, cinsiyet kavramının genellikle beden erkek ve ya dişi olarak tanımlanmasına sebep olan anatomik ve fizyolojik ayrımları ifade etmek için kullanıldığını, toplumsal cinsiyet teriminin ise aksi şekilde erkekler ve dişiler arasındaki toplumsal ve kültürel farklılıklarla alakalı olduğunu belirtmektedir (2012: 505).

Zehra Dökmen ise çalışmasında cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının farklılıklarına değinirken aynı zamanda cinsiyetin biyolojik olduğunu ve demografik bilgi sağladığını da belirtmektedir. Cinsiyet terimi kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü ifade ettiğini ve biyolojik bir yapıya karşı geldiğini ifade eder. Cinsiyetin kişinin biyolojik cinsiyetine bağlı olarak ortaya çıkan demografik bir kategoride yer aldığını ve bu doğrultu da insanların nüfus cüzdanlarında yer alan cinsiyet teriminin anlamına uygun olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet terimi ise kadın veya erkek olma da toplumun ve kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri karşılamaktadır. Toplumsal cinsiyetin kültürel bir yapıyı karşıladığı ve yaygın olarak bireyin biyolojik yapısı ile ilgili bulunan psikolojik özelliklerinin de içerdiği belirtilmektedir (2015: 19-20).

Butler ise, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasında yapılan ayrımın ilk olarak “biyoloji kaderdir” ifadesine karşı çıkmak için kullanıldığını ifade eder. Ona göre toplumsal cinsiyet, cinsiyetli bedenin üstlenmiş olduğu kültürel anlamların tamamını karşılıyorsa o zaman toplumsal cinsiyetin herhangi bir cinsiyetten tek bir şekilde kaynaklanmamalıdır. Butler, bu sebeple toplumsal cinsiyetin bu şekilde tanımlanıyor olmasına itiraz ederek ilk olarak cinsiyetin morfoloji ve kuruluş itibarıyla sorunlu bir kavram olduğunu ifade eder. Dolayısıyla cinsiyetin veya toplumsal cinsiyetin ne şekilde verildiğini ortaya koymadan verili bir cinsiyetten veya toplumsal cinsiyetten bahsedilmemesi gerektiğini belirtir. Cinsiyetin kendisi toplumsal cinsiyetli bir kategoride bulunuyorsa eğer, toplumsal cinsiyeti cinsiyetin kültürel yorumu olarak tanımlamanın anlamsızlığına işaret ederek toplumsal cinsiyeti verili bir cinsiyetin üzerine kültürün anlam işlemesi olarak anlaşılması gerektiğini belirtir. Toplumsal cinsiyetin aynı zamanda cinsiyetleri ortaya çıkaran bir üretim mekanizmasının da ta kendisi olduğunu ifade eder (2014: 50-51).

Connell'e göre toplumsal cinsiyet, insanların eril ve dişil olarak üremeye dayalı bölümlenmesi kapsamında ya da bu bölümlenmeyle ilgili olarak örgütlenmiş pratik olarak tanımlamaktadır. Toplumsal cinsiyeti bir nesne olmaktan çok süreç olarak ifade etmektedir (2019a: 208).

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kelimelerinin anlam ve kullanıldıkları yerler bakımından Türkiye sosyal bilimler literatüründe tartışmalar vardır. Bazen kelimelerin birbirinin yerine geçtiği kullanımlarında mevcut olduğu görülmektedir. Mualla Türköne, çalışmasında “gender” kavramının yerine doğrudan “cinsiyet” ve “sex” kavramının yerine ise “cins” kavramını yerleştirmiştir. Türköne, toplumsal-kültürel olanı ifade etmek için “cinsiyet”i, fizyolojik bakımdan kadın ve erkeğe karşılık da “cins” kavramının geldiğini ifade etmektedir (1995: 7-8).

Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet tanımlarından hareketle cinsiyetin, kişinin kadın veya erkek olarak gösterildiği fiziksel, biyolojik ve genetik özelliklerine buna karşılık toplumsal cinsiyet ise kadının ve erkeğin toplum tarafından belirlenmiş olan rollerine ve sorumluluklarına karşılık geldiğini ifade edebiliriz. Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek olarak bulunan toplumdaki insanların bireyi ne şekilde gördüğü, nasıl düşündüğü ve nasıl davranmamızı beklediğine ilişkin bir kavram olarak anlaşılmaktadır. Toplumsal değişimle beraber değişiklik gösteren toplumsal cinsiyet kültürel bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplum içerisinde var olan bu toplumsal cinsiyeti bireye kazandırmak ve pekiştirmek en başta aile olmak üzere tüm toplumun da etkisi bulunmaktadır. Bireye toplumsal cinsiyete ilişkin rol ve sorumlulukları toplumsallaşma süreci içerisinde verilir. Dolayısıyla da kadın ve erkek rollerini öğrenen bireyler toplumun isteklerine uyum sağlamakta sorun çekmeyerek çoğu zamanda bunun farkına varmayarak yaşamaktadırlar. Bir başka ifadeyle de aslında toplumsal cinsiyet var olan bir şeyden ziyade kadın ve erkek olmayı öğrenmekten daha fazla bir şeydir. Toplum içinde bireylerin birbirleriyle olan etkileşimi de toplumsal cinsiyetin oluşmasında önemli bir etkisi vardır. Toplumsal cinsiyet ve buna bağlı farklılıkların her zaman yeniden yaşanılarak ilerleyen bir durum olması toplumsal cinsiyetin devamlı olarak yeniden öğrenildiği ve üretildiğini bize gösterir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyetin gelişimini tamamlamış bir kavram olarak görmememiz gerekmektedir. Connell'in de ifade ettiği gibi toplumsal cinsiyet, "bir nesne olmaktan çok bir süreç" niteliğini göstermektedir (2019: 208). Böylelikle de toplumsal cinsiyet kavramı, erkekliğin de kadınlık gibi bir toplumsal cinsiyet rolünün olduğuna işaret ederek ele alınabilmesine imkan sağlamaktadır.

2.2. ERKEK VE ERKEKLİK KAVRAMI

Erkek ve erkeklik kelimeleri aynı kökten (er¹) meydana gelmiş olsalar da, içerikleri ve insanda yarattığı imgeler açısından farklılıkları olduğu açıktır. Türkçe Sözlük'te erkek kelimesinin ilk anlamı insan, hayvan ve bitkilerin dışıyı dölleyecek cinsten olanı; ikinci anlamı spermi oluşturan organizma; üçüncü anlamı yetişkin adam, bay; dördüncü anlamı

¹ Türkçe Sözlük te er erkek, işini iyi bilen, yetenekli kişi kahraman, yiğit ve rütbesi olmayan asker, nefer ve son olarak da koca anlamına gelmektedir (2005: 641).

koca; beşinci anlamı sözüne güvenilen, mert; altıncı anlamı girintili çıkıntılı olmak üzere bir çift oluşturan nesnelere çıkıntılı olanı; yedinci anlamı da sert, kolay bükülmezdir (2005: 645-646). Erkek genel olarak biyolojik yöne atıfta bulunulan bir sözcüktür ve İngilizcedeki karşılığı “male”dir. Erkekliğin ise üç tanımı vardır. Birinci olarak “Erkek olma durumu”, ikinci olarak “Erkekçe davranış, yiğitlik, mertlik”, son olarak da “Bir erkeğin fizyolojik görevini yerine getirme gücü”dür (2005: 646). Burada “erkeklik” in biyolojik anlamından ziyade daha çok soyut anlamlar taşıdığı görülmektedir. “Erkeklik” kelimesinin İngilizcedeki karşılığı olan “masculine” kavramı, basitçe erkeklik anlamına gelir ve kullanımları, 14. yüzyıla dek uzanmaktadır. Erkekliği tanımlamak için kullanılan *masculinity* kavramı ancak 19. yüzyıl ortalarından itibaren görünmeye başlar. 18. yüzyıldan başlayarak erkeklik, görünüş ve davranış itibarıyla bir dizi standartla açıklanmaya başlanmıştır. Erkeklik tanımlaması, 20. yüzyıla gelindiğinde derinleşerek erkeklik, ordu, spor dalları ve eğitim kurumları aracılığıyla erkek bedenleri ve erkek karakterleri rekabetçilik, güç, dayanıklılık, sertlik ve kendine güven gibi özellikler çerçevesinde inşa ve disipline edilmeye başlanmıştır (Cengiz vd. 2004: 54, Akt: Topçu, 2012: 17).

Uzun bir süre sosyal bilimler literatüründe, biyolojik kökenli erkekliğin ifadesi hakim olmuştur. Erkeklik, biyoloji, anatomi ve psikolojinin araştırma konusu olmakla beraber erkekliğin de toplumsal mekanizmalar ile biçimlenen bir şey olduğunun kabulü ilk kez feminist kuramcılar sayesinde olmuştur. Erkekliğinde tıpkı kadınlık gibi, cinsiyet modelleri ile biçimlenen toplumsal ilişkilerin bir eseri olduğu ve her an yeniden üretildiği görüşü onaylanmaya başlamıştır (Kimmel, 2001, Akt. Karacaçil, 2014: 63). MacInnes, biyolojik olarak erkek doğmanın erkek kimliği için yeterli olmadığını belirtmektedir; biyolojik olarak erkek doğmak, bireye erkek kimliğini bahşetmemektedir (1998: 15; Akt. Deger, 2019: 269). Beynon da çalışmasında, erkekliğin sınıfla, etnik grupla, hayat tarzlarıyla, cinsel yönelimle, yaşla, dinle, inançla ve benzeri pek çok sosyal ve toplumsal olguyla birliktelik içerisinde olduğunu belirtmesi erkekliğin bunlardan kopuk bir biçimde değerlendirilmemesi gerektiğinin vurgulamıştır (Demren, 2005: 274; Akt. Topçu 2012: 17). Benzer şekilde Atay da, “erkeklik”i biyolojik cinsiyetin yanı sıra erkeğin toplumsal yaşamda nasıl düşünüp, duyup, davranacağını belirleyen, ondan beklenen rolleri ve tutumları içeren eylem ve uygulamalar toplamı olarak belirtmektedir (2004: 14). Kimmel

erkekliği, “herhangi bir zaman diliminde herhangi bir toplum içerisinde erkek cinsiyetine atfedilmiş toplumsal roller, davranışlar ve amaçlar” olarak tanımlamaktadır (2003: 503, Akt. Akkoç, 2020: 25). Demez’e göre erkeklik, biyolojik olarak kaçınılmaz olduğu varsayılan erkek rolleri ve ilişkiler biçimini tespit eden ferdin yaşadığı toplumun özellikleri ve değerleridir (2005:39, Akt: Kundakçı, 2007: 37).

Erkeklik kavramı için farklı bakış açılarına göre birçok tanımlama yapılabilmektedir. İktidara dayalı olarak kurulan ve kadının ikinci plana atıldığı toplumsal cinsiyet yapısının ve buna bağlı olguların devamını sağlamak için oluşturulan bir biçimlenme ya da biyolojik cinsiyet olarak erkeğin sosyal yaşamda nasıl davranacağını, cinsiyeti sebebiyle kendisinden beklenenleri ve kendine yüklenen sorumlulukları içeren bir pratikler bütünü gibi tanımlar yer almaktadır (Renkmen, 2012: 17). Sancar, toplumsal bir konum olan erkekliği anlamak için bir iktidar analizi içinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtir. Erkekliğin sürekli farklı pozisyonlarının ne olduğu hakkında konuşma hakkını kendi elinde tutan ve böylece kendi bulunduğu konumu sorgulama dışı bırakan bir iktidar merkezi olarak belirtir (2009: 16). Erkeklik, erkeklerin kültürel ve teknolojik gelişimle beraber oluşturdukları hiyerarşik düzenin ve buna bağlı kültürel, ideolojik, dilsel ve siyasal olguların devamını gerçekeştirmek için oluşturdukları bir biçimlenmedir (Demren, 2001).

Sosyal ve beşeri bilimlerde ancak 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren sorunsal olarak ele alınan erkeklik, (1) erkeklerin düşündükleri ve yapıp ettikleri şeylere; (2) erkeklerin, toplumsal kabul gören erkekler olmak, halk arasında kullanılan deyişle, “erkek olmak” için, düşündükleri ve yapıp ettikleri şeylere ve (3) toplum tarafından öteki erkeklerden erkekliği daha yoğun bir biçimde yaşadıkları ve bu özelliği davranışları aracılığıyla dışa vurdukları kabul edilen bazı erkeklerin, “daha az erkeksi” erkeklerin, eşcinsel erkekler ile kadınlara karşıt olarak düşündükleri ve yapıp ettikleri şeylere işaret eder. Ataerkil toplumsal yapının merkezinde bulunan bu toplumsal cinsiyet fenomeni, yaşamın her alanında etkisini hissettirmektedir. “Erkeklik kimliği”, diğer bir deyişle “erkeklik”, Chodorow (1978; 1989), Gilmore (1990), Gutmann (2001) ve Kaufman (1987) gibi yazarların işaret ettiği gibi, kadınlığa karşıt olarak tanımlanan bir toplumsal cinsiyet kimliğidir. Bu sebeple, toplumsal kabul gören bir erkek olmak, birçok kültürde

ancak erkeklerin kadınlarla ilişkilendirilen alan ve yaşantılardan farklılaştırılması sonucunda mümkün olabilmektedir (Bozok, 2005:5). Erkeklik, ifade olarak bir bakımdan kadınlıkla da ilgilidir. Erkekliğin kendini ispatlama, mücadele, rekabet ve güç gibi unsurlarla yüklü olması bir bakıma erkek olmanın kadın olmamaya karşı bir durumu olduğu ifade edilir. Çünkü erkeklik, kadınsı olana ve kadın kimliğine zıt olarak kurulmaktadır. (Cornwall ve Lindisfarne, 1994:11, Akt. Kundakçı, 2007: 29). Erkekler ve erkeklikler üstünden eleştirel çalışmaların önde gelen isimlerden biri olan Connell'e göre de, "erkeklik" ancak "kadınlık" ile karşıtlığı üzerinden var olabilmektedir. Kadınlar ve erkekleri kutuplaşmış kişilik tiplerinin taşıyıcıları olarak görmeyen bir kültürün modern Avrupa ya da Amerika kültüründeki anlamıyla bir "erkeklik" kavramına ilkece sahip olamayacaklarının vurgulamaktadır (2019b: 136). Erkekliğin sadece kadın ve erkeğin birbirine zıttı olarak tanımlanması durumunda meydana geleceği belirtilmektedir. Özkan, erkekliği, kadınlığın zıttına bağışlanan bir nimet gibi gördüğünü, kişinin kültürel alana adım atmasıyla gerçekleşen erkek olma girişiminin ömür boyu süreceğini belirtir. Bu süreçte erkeklik, daima korunması ve sürekli tasdik edilmesi gereken bir kimlikleme süreci şeklinde açıklar (2009: 138, Akt. Kaya, 2018: 66-67).

En yalın haliyle ifade etmek gerekirse erkeklik bir toplumsal cinsiyet kategorisidir. Toplumsal cinsiyet ürünü olarak kabul edilen erkeklik kavramı ataerkil söylemin karşısında durur. Zira erkekliğe atfedilen değerlerin hepsinin bir toplumsallaşma süreci gereği tesis edildiklerini iddia eder. Biyolojik erkek doğan ve penise sahip olan her birey erkek kabul edilir ve derhal bir inşa sürecine tabii olunur. Toplumsallaşma sürecinde erkeğe atfedilen sıfatları ve yüklenen rolleri doğuştan kabul etmek ise adaletsiz toplumsal cinsiyet rollerini görmeyi reddeden özcü bir yaklaşımdır (Arık, 2016: 218).

2.3. ERKEKLİK ÇALIŞMALARI

Erkeklik çalışmaları, erkekliğin tarihsel, kültürel ve toplumsal inşa süreçlerinin bir unsuru olduğundan hareketle, ataerkil toplumsal bünyenin birinci özneleri olan erkekler ve erkeklikleri eleştirel bir alanda analiz eden disiplinlerarası çalışmalardır (Arık, 2016:218). Genel hatlarıyla, erkek kimliği ve erkekleri üzerine çalışılan araştırmaların, kadın

araştırmalarına göre daha yeni olduğu ve erkek araştırmalarına özgü ilginin 1970’ler den sonra meydana geldiği görülmektedir.

Sancar, kadınların ezilmesi, ötekileştirilmesini konu edinen cinsiyet eşitsizliği tartışmalarının, “Kadın Çalışmaları” başlığıyla 1970’ler den itibaren yeni bir akademik çalışma alanı haline geldiğini fakat bu çalışmaların cinsiyet temelinde iktidar ilişkilerinin öznesi olarak erkekliğin ne olduğu ve nasıl inceleneceği sorusunun son yıllara dek ciddi bir şekilde ele alınmadığını ifade eder. Erkeklik, bugüne kadar hakkında konuşulan; ancak politik, ideolojik ve akademik olarak fazla tetkik edilmemiş bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sancar, bu durumun sebebi olarak da feminist düşünür ve aktivistlerin tartışmalarının ataerkillik² kavramı etrafında konsantre olmasından kaynaklandığını belirtir. 1980’li yıllardan itibaren ise, bu durumun değişmeye başladığı ve feminist kuramcıların patriarki kavramının sınırları ötesine geçmeye çalıştıkları görülmektedir. Dolayısıyla erkeklik, çoğunlukla biyoloji, anatomi ve kısmi olarak da psikolojinin inceleme konusu olmakla beraber, erkekliğin sosyal bir olgu olduğunun kabulü de ilk kez feminist kuramın sosyal bilimlere alanına ortaya koyduğu bakış açısı aracılığıyla gerçekleşmiştir (2009: 23-24).

Akça ve Tönel, erkeklik çalışmalarını, cinsiyet temelli farklılık ve sosyal yapılar hususunda geniş bir dağarcık meydana getiren kadın çalışmalarının akademik çerçevesine, çok şey borçlu olduğunu ve feminist çalışmalarının, erkeklik çalışmalarının gündemini belirlediğini ifade etmişlerdir (2011:18). Aynı şekilde Türk’te erkeklikle ilgili çalışmaların kökenini feminist toplumsal cinsiyet teorisinin oluşturduğunu belirtmiştir (2008: 122). Macmara, Feminizmin, erkek ve erkeklik kimliğiyle ilgili çalışmalarını üç yolla etkilediğini düşünür. Bunlardan ilki öncelikle, kadını olduğu kadar erkeği de tartışmak için kullandığımız dil ve kelime dağarcığının oluşumunun sağlanması ve ikinci olarak Feminizmin kadın kimliğinin açıklanmasına ve geliştirilmesine üstünlük verirken ataerkillikle mücadele etmeyi ve kadın kimliği ve rollerini toplumla ilişkisi içerisinde tekrardan tanımlaması için erkeklik kimlikleri ve rolleriyle ilgili tartışmaları da gündeme getirmesidir. Üçüncü olarak da, Feminizmin bazı yaklaşımlarının erkeğe ve erkek

² Ataerkillik/patriarki kavramı; ata erki temeline dayanan, pederşahi, patriarkal. Ata erki ise soyda babanın esas alındığı ve ailede de çocukları baba soyuna mal eden topluluk düzeni, pederşahilik (Türkçe Sözlük, 2005: 140).

kimliğiyle ilgili kendine özgü yaklaşımları meydana getirdiğini ifade etmektedir (Akça ve Tönel, 2011: 18-19).

Arık, 1970'lerin ortalarından itibaren erkekler ve erkeklik üzerine oluşturulan ilk çalışmaların başlangıç noktasını, feministlerin toplumsal cinsiyet farklarına ilişkin geleneksel izahlarla yönelttikleri eleştirilerle olduğunu ifade eder. Bu dönemde bir kısım erkekler cinsiyetçiliğin kadınlarda olduğu kadar erkeklerde de olumsuz etkilerinin olduğunu tartışmaya başlamışlardı. Erkeklik üzerine yapılan ilk çalışmalar, erkeklerin geleneksel olarak erkeklikle birleştirilen davranışları göstermek zorunda kalmalarını, onların yaşamlarını ve deneyimlerini ne şekilde kısıtladığını meydana çıkarmaya yönelikti. 1980'lerde de erkeklik çalışmaları, yine feminist çalışmaların öncülüğünde yeni bir sürece geçer. Ancak bu aşamada feminist eleştirinin odak noktasını toplumdaki iktidar ilişkilerinin cinsiyet rolleri eşliğiyle yeniden üretimi değil, değişik toplumsal gruplar içerisindeki kadınların farklı kadınlık deneyimleri oluşturuyordu. Böylelikle evrensel tüm kadınları kapsayan tek bir kadınlığın olduğu fikrinden ziyade yapılan çalışmalarda farklı ırk, sınıf, yaş ve uyruk gibi unsurlarla ilişkili olarak değişen farklı kadınlıkların araştırılmasına yönelme vardı. Bu yönelimle beraber erkeklik çalışmaları da etkilenecek farklı toplumsal gruplara ait olan erkeklerin deneyimleri arasındaki ayrılıklar böylelikle önem kazanmaya başlamıştı. Arık, bu dönem çalışmalarında orta yaşlı, orta sınıf, beyaz, heteroseksüel erkekliğin, bütün erkeklerin uyum sağlamak için mücadele verdikleri bir cinsiyet rolü olarak kabulü diğer bir ifadeyle de erkekliğe ilişkin yapılan hegemonik tanım, ilk dönem erkeklik çalışmalarında sorgulanmamış bir varsayım olduğunu belirtir. Erkekliğe ilişkin bu çalışmalarda işçi sınıfına mensup erkekler, farklı ırklara mensup erkekler, gey erkekler, genç ve yaşlı erkekler, hepsi belirli açılardan erkekliğe ilişkin geleneksel tanımlamalara bağdaşmayan birer sapma olarak kabul ediliyorlardı. Böylelikle erkekliğin bu *hegemonik* açıklamasına ilişkin inceleme, 1980'lerden itibaren sadece tek bir erkeklikten söz etmeyi imkan dışı bırakarak farklı erkekliklerin toplumsal inşa süreçlerini araştırma konusu hâline getirmiştir (2016: 222).

Sancar, erkeklik çalışmalarında en çok tartışılan tezlerin yazarı olan R.W. Connell³'in *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar* ve *Erkeklikler* adlı çalışmaları özellikle belirtilmesi gerektiğini vurgular. Bu çalışmalarla Connell, farklı erkeklikleri ortak paydada toplayan şeyin kadınlar üzerinden sağlanan iktidar olduğunu tanımlayan *hegemonik erkeklik* kavramının kullanımına açıklık getirdi (2009: 27). Connell kavramı, erkeklerin hâkim, kadınların tabi halde olduğu ataerkil düzenin meşruluğunu inşa eden toplumsal cinsiyet pratiğinin inşası durumunu açıklamak için kullandığını ifade etmektedir (2019a: 245-252). Gedik, hegemonik erkeklik ile ilgili, sabit ve değişmez bir erkek tanımlanmasının yapılamayacağını dolayısıyla da evrensel bir erkeklikten değil ancak başka erkeklik deneyimlerinden yani “erkekliklerden”⁴ bahsedilebileceğinden söz eder. Birçok farklı erkeklikten ve erkekliklerden söz edebilmenin yanında, topluma hakim olan tek bir hegemonik erkeklik algısında da bahsedilebileceğini ifade eder. Hegemonik erkeklik kavramı toplumda baskın ve yaygın olan erkeklik anlayışı olarak yorumlanmaktadır. Hegemonik erkeklik bir toplum tarafından idealleştirilen erkeklik biçimidir ve toplumda var olan diğer erkeklik rollerinin kendilerini bu erkeklik tipine göre konumlandırıldığı ifade edilir (2016: 42).

Kandiyoti, erkeklik çalışmalarında asıl önemli olanın, erkekler arasındaki toplumsal cinsiyet politikalarının “hegemonyacı” ya da “toplumsal olarak egemen” erkekliğin nasıl açıklanacağı hususunda çalışmalar olduğunu vurgulamaktadır. Kandiyoti, bu durumu ifade etmek için “Hegemonyacı erkeklik” kavramını kullanır. Hegemonyacı erkeklik, verili bir zaman ve yerde ataerkilliğin belirli bir şekilde kurumlaşması ve kadınların denetlenmesi için belirli stratejilerin belirlenmesi sürecidir. Kandiyoti ilk çalışmalarında, bu çeşitliliğe sadece kadınların ezilmesi ve direnişi perspektifinden bakılmış olduğunu belirtir (2013: 200-201). Aktaş çalışmasında, erkeklik ve hegemonik erkeklik kavramları ile ilgili erkekliklerin çoğul olduğu ve erkeklikler arasında hiyerarşinin söz konusu olduğu sonuçlarına varmıştır. Aktaş bazı erkeklik rollerimim sosyal olarak daha merkezi ve diğerlerine göre otorite ve iktidarla daha çok ilişkili olduğunu ifade eder. Hegemonik

³ Connell'in, 1985'te Carrigan ve Lee ile beraber ortaya koyduğu “Yeni Bir Erkeklik Sosyolojisine Doğru” isimli çalışması, erkeklik çalışmalarının akademik bir alan olarak başlangıcına işaret eden önemli bir dönüm noktasıydı (Arık 2016:222).

⁴ Connell, *Erkeklikler* adlı çalışmasında (2019b) hegemonik erkeklik tanımının yanında “suç ortağı erkeklik”, “madun erkeklik” ve “marjinal erkeklik” tanımlanmasını da yapar. Ayrıntılı bilgi için bkz.

erkekliğinse hegemonik olmayan erkekliklerin baskı altına alınması olarak ifade etmesiyle beraber hegemonik erkekliğin diğer erkekliklerin yok olmasına neden olmadığına, toplum içinde farklı erkeklikler varlıklarını sürdürmeye devam ettiklerini vurgular. Hegemonik erkekliğin yerel bir kavram olarak ele alınabileceği gibi, günümüzde küresel hegemonik erkeklik modelinden de bahsedilebileceği ifade edilmiştir (2010: 34).

Türk, erkeklik çalışmalarının da, toplumsal cinsiyetin sadece kadınla ilgili olmadığını dile getirmekle beraber erkekliğin de inşa edilen bir öznellik olduğunu vurgulamaktadır (2008: 122). Barutçu, inşa edilen erkeklikle ilgili çalışmaların eleştirel erkeklik araştırmalarının doğuşuyla mümkün olduğunu belirtir. Erkekliğin sorgulanması ve erkeklik inşası üzerine araştırmalar yapılmasını her ne kadar yakın bir zamanda gerçekleşmiş olsa da kuşkusuz ki eleştirel erkeklik çalışmalarının doğuşuyla olanaklı olduğunu belirtmektedir (2013: 12). 1990'lerden itibaren, eleştirel toplumsal çözümleme alanında, bilhassa kuramsal alana egemen olmaya başlayan “toplumsal inşa” yaklaşımlarının tesiriyle, incelemeler farklı erkeklik deneyimlerinin keşfine yönelirken, öte taraftan da aynı erkekliğin farklı yaş dönemlerinde farklı erkeklik deneyimleri yaşadığı onayından hareketle yeni araştırma konuları ortaya çıkıyordu (Sancar, 2009: 27).

Halkbilimi alanında hem dünya genelinde hem de ülkemizde özellikle feminist kuramla ilgilenen birtakım halkbilimcilerin kısıtlı bir şekilde olsa da toplumsal cinsiyet literatürüyle ilişkilendirerek kadın folkloruna dair çalışmalar gerçekleştirmelerine rağmen neredeyse erkekliği eleştirel şekilde ele alan ve konuya ilişkin kapsamlı çalışmaların üretilmediği anlaşılır. Öyle ki folklor camiası içerisinde feminist teori ve eleştirel erkeklik literatürüne bağlanarak ele alınmış olan “Metaphors of Masculinity: Sex and Status in Andalusian Folklore” (Brandes 1980) veya “Manly Traditions: The Folk Roots of American Masculinities” (Bronner ve Dundes 2005) gibi birkaç çalışma dışında tutulacak olursa, literatür içerisinde hemen hemen hiçbir çalışmanın bulunmadığı görülür (Tunç, 2020:45). Türkiye özelinde Esra Akbalık'ın “Dede Korkut Kitabı'nda Bir Cinsiyet Rejimi Olarak Erkeklik” adlı makalesi ve kısmen de olsa Zeynep İrem Değer'in “Dede Korkut Hikâyelerinde Erkek Olmanın Eşiğinde Av” adlı çalışması ve Emrah Tunç'un “Anadolu Sahası Türk Halk Hikayelerinde Erkeklik Temsilleri” adlı

doktora tezi dışında, halkbilimi disiplini içerisinde erkekliğe odaklanarak mevcut bulunan folklorik malzemeyi erkeklik literatürünün verileriyle ele alan yeterince çalışma bulunmamakta olup literatür içinde eksik kalan noktalar olarak bulunmaktadır. Bu doğrultuda da Türk halk kültüründe evlilik ve damat folkloru üzerinden yapılan çalışmalarda yöre özelinde tasniflerin yapılması haricinde damat(-lık) ve kimliğinin erkek kimliğinin inşasındaki rolü halkbilimi bağlamında ele alınmasıyla bu alanının erkeklik çalışmalarına yönelmesine katkı sağlayacaktır.

3. BÖLÜM: ERKEKLİĞİN İNŞA SÜRECİ

Erkek kimliği, kişilerin, erkek olmak adına düşündükleri ve yapıp ettikleri şeylerin neticesinde meydana gelen cinsiyet kimliğidir. Eylemler ve edimler sonucunda biçimlenen bu kimlik, bireylere yönelik beklentileri de beraberinde getirmektedir. Bireyler erkek olarak kabul görmek için, toplumdaki erkek kimliğini yeniden üretirler. Fakat erkek olmaya ilişkin beklentiler, hem bireysel ayrılıklar hem de toplumsal ve kültürel farklılıklar sebebiyle bireyler ve toplumlar arasında değişiklik gösterir. Bunun zaman içinde de farklılık gösterdiğini belirtmek gerekir. Bu bağlamda hem bireysel olarak erkeklerin sahip olduğu erkek kimliğinden hem de belirli toplum ve kültürlerde yaşayan erkeklerin şekillendirdiği genel bir erkek kimliğinden bahsedilebilir. Günümüzde erkek kimliği ataerkil kapitalizmin belirli toplumsal ve kültürel koşullarda farklılaşan dışavurumlarıyla biçimlendirilmektedir (Bozok, 2011: 18). Bu şekilde erkeklik kavramı, içinde bulunulan toplumda, toplumsal cinsiyet kurallarına uygun bir şekilde erkek cinsine ait davranış kalıplarını kasetmektedir. Bu bağlamda da konusu geçen davranış kalıpları her toplumda ve kültürde kendi özelinde değişiklik gösterebilmektedir.

Ataerkil toplum düzenine sahip olan bir toplumda erkeğin hakimiyeti söz konusu olsa bile bu hakimiyet altında farklı farklı sınavlara da tabi tutulmaktadırlar. Atay'ın da belirttiği gibi gerçek erkeklik, uğruna mücadele verilen, eziyetli bir dolu test sonucunda erkeğin karşısında ancak kazanabilecek bir 'ödül' olarak durur (2012: 56). Barutçu erkekliğin inşasını, bir erkeğin küçük yaşlarından itibaren başlayıp ömrünün sonuna dek devam ettirdiği bir süreç olarak ifade etmektedir. Bir erkeğin bedensel ve toplumsal evrelerden geçip erkeklik inşasını tamamlasa bile toplum içerisindeki görevi bitmez ve onu ömrünün sonuna kadar korumak ve gelecek nesillere ulaştırmak zorundadır (2013: 6). Bozok, erkeklik kimliğinin oluşumunda rol oynayan sosyokültürel inşa araçlarından bahseder. Bunları model olarak öğrenme, söylemi içselleştirme, özdeşim kurma ve ritüeller olarak sıralar (2015: 7).

“Ergin”, Türkçe Sözlükte olmuş, yetişmiş, kemale ermiş (2005: 643) şeklinde tanımlanmıştır. “Erginlenme” ise toplumda ergin olarak kabul edilmek için bir geçiş sürecidir. İngilizce’de “initiation” olarak kullanılan ‘erginlenme’ kavramını The Oxford

Universal Dictionary Illustrated (1965), “bir topluluk, konum, görev ya da bazı ilkeler veya göreneklere resmen katılabilmek için geçilmesi gereken tören veya ön bilgilendirmeler” olarak; Longman-Metro Büyük İngilizce-Türkçe-Türkçe Sözlük (1993) ise, bu kavramı “1.[bir topluluk içinde] üyeliğe kabul etme veya kabul edilme; 2. [üyeliğe] kabul töreni, [topluluğa] sokma töreni; genç bir erkeği veya kızı, artık yetişkin olarak resmen tanıma töreni” olarak tanımlamaktadır. Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology (Barnard ve Spencer, 1998:610), erginlenmenin çocukluktan yetişkinliğe ya da bir gizli topluluğa geçişi imleyen bir ritüel türü olduğunu belirtmektedir (Bozok, 2005: 5-6).

Bozok çalışmasında “geçiş ritüelleri” kavramını ortaya atan Van Gennep ile ilgili şu bilgilere yer vermiştir; Erginleme ritüellerinin, toplumsal gerekliliklere yönelik geliştirilen tepkiler olduğunu vurgulamıştır. Erginleme ritüellerinin, (1) ayrılma, (2) liminality (eşiksellik) ve (3) gruba yeniden katılma olmak üzere üç evreli bir yapısı olduğuna işaret eden Van Gennep, söz konusu ritüellerin birçok ritüel için bir kavramsal model olduğuna işaret eder (1960: 189-194). Kendinden önceki araştırmacıların erginlik ritüellerini yaşla ilgili ritüeller olarak yanlış adlandırıldığına değinen Van Gennep’e göre, erginlik ritüelleri, temelde aseksüel⁵ nitelikler barındıran bir dünyadan ayrılarak, cinsel bir dünyaya katılımı imlemektedir (1960: 67, Akt. 2005: 6).

Lauri Hanks, ritleri, geçiş ritleri, takvimsel ritler ve kriz ritleri olarak sınıflandırmıştır. Geçiş ritlerini, bireylerin bir statüden bir başka statüye geçtikleri toplum tarafından düzenlenen geleneksel ritüeller olarak ifade etmektedir. Hanks, ayrıntılı olarak, kişinin genellikle eski statüsünden ayrılıp, yabancılaştırıldığı ayrılma ritlerini de kapsadığını belirtir. Ayrılma ritlerinde eski rolünün gündemden kaldırılarak eski egosunu öldürülür. Aynı zamanda yeni bir statüye geçmeye hazırlayan geçiş ritlerini de kapsar. Bunlar kişinin hayatında meydana gelen değişikliğin farkına varmasını sağlar, üstüne alması gereken yeri, görevleri ve hakları tanımlar, bilgi aktarımı sağlar ve kişinin o konudaki yeterliliğini test eder. Bu aşamada kişi geçici olarak doğa tarafından aktarılan rolünü kabul etmelidir. Geçiş ritleri kişinin yeni statüsünü alıp, yeni rolünü kabul ettiği kaynaşma ritlerine de faydalıdır. Bunların karakteristik özelliği; örneğin, kişinin ondan beklenen

⁵ TDK’ya göre aseksüel; sekse karşı ilgisiz veya isteksiz olan (kimse) (URL1)

görevleri gerçekleştirmek için becerilerini ve yeni rolüne adapte olma istekliliğini sergilediği sembolik olarak yaptığı ilk icraatlar. Burada, standart rit durumları, kişinin hayatındaki kronolojik statü sıralaması olarak görülmekle beraber sadece bir rol değişikliği söz konusu değil, birçok statü ve rol değişiklikleri söz konusudur. Geçiş ritleri, rollerin etkileşimini içerir ve içlerinde değişime maruz kalan bütün toplumsal değişiklikler aleni ve kurallara uygun yapılır. Geçiş ritleri, kişi merkezli olup ritüelin esası kişinin durumunda ortaya çıkan farklılığı dile getirmesi ve onun bu duruma hazırlanmasını amaçlanır. Bir diğer husus da bu ritlerin doğumun ve ölümün bir daha olmaması gibi bir defaya mahsus olmasıdır. Dolayısıyla kişi bunları hayatında bir kere tecrübe edecektir. Geçiş döneminin en önemli özelliklerinden biri de bunların gerçekleştirilmesinin evvelden bilinmesidir. Bunun nedeni ise ritlerin gerçekleşme sırasında önceden hazırlıklar yapılması içindir (2006: 131-132).

Radcliffe-Brown, erginlenme ritüellerinin, çocuğun yetişkin statüsüne geçişine toplumsal meşrutiyet kazandırdığını belirtmiştir. Radcliffe-Brown'a göre erginlenme düşüncesi, özdenetimi erginlenmekte ve yaşamdaki ödevlerin ciddiyetini erginlenen bireylere aktarmaktadır (Roscoe, 1995: 221, Akt. Bozok, 2005: 6). Erginlenme ritüellerine, karşılaştırmalı bir yöntem kullanarak yapısal-işlevselci bir perspektiften yaklaşan Y. A. Cohen'e göre, erginlenme ritüellerinin başlıca işlevi, çocuğun yetişkinliğe geçişine meşruluk kazandırarak, bireyle grup arasındaki toplumsal sınırların inşasını sağlamaktadır. Kabile toplumlarında bu sınırlar, kız kardeş-erkek kardeş enestini önleyen birinci aşama ritüeller ve erginlenme ritüelleri olmak üzere iki aşamalı bir işleyişe sahiptir. Cohen'e göre, erginlenme ritüelleri, grup içerisindeki hukuki yapıyı bireylere aktararak, kalıcılığını sağlamaktadır (1964; Akt. Bozok, 2005: 7).

Erkekliğe geçiş ritüelleri, erkeklerin cinsiyet kimliklerine toplumsallık kazandırıp erkek çocuklar ile genç erkeklerin yetişkinliğe geçişinin sağlanması hedeflemektedir. Böylelikle erkekliğe geçiş ritüelleri hem toplumun bu yeni duruma hazırlanmasını hem de kişinin bu duruma hazırlanmasını sağlamaktadır.

Gaylin'e göre, erkek çocuğun erkekliğe geçişi üç basamakla gerçekleşir: İlk olarak anneden ve kadın dünyasından ayrılmak, ikincisi bir ritüel sayesinde erkekliğe geçiş ve

üçüncüsü erkek toplumunun içine kabul edilmek. Erkek olmanın kısaca kadın gibi olmamak biçiminde algılandığı toplumlarda erkek anneden ve kadın dünyasından kopuk olmak zorundadır. Dini törenler, ritüeller yardımıyla erkeklığe geçiş sağlanır. Kimi ilkel kabilelerde erkek çocuğun antilop yakalaması bu tür bir dönüşüm geçiririr (Demez, 2004:109).

3.1. TÜRK TOPLUMUNDA ERKEKLİĞİN İNŞA SÜRECİ

Her toplumda baskın ve yaygın olan bir erkeklik anlayışı yani hegemonik erkeklik vardır. Bir toplum tarafından idealize edilen bu erkeklik biçiminin kazanılması için yapılması gereken uygulamalar bulunmaktadır. Türkiye’de de erkeklik belirli kademeleri geçmekle mümkündür. Biricik, Türkiye’de özne olarak erkek konumunda olması için sadece biyolojik olarak erkek doğmanın yeterli olmadığını başka bazı gereklerinin de olduğunu belirtir. (2008: 233). Ataerkil bir toplum olan Türk toplumunda, erkeğin hakimiyetinin söz konusu olsa da bu hakim güç altında birçok sınava tabii tutulmaktadır. Toplumun kendisinden beklediği görevleri kusursuz bir biçimde yerine getiremediği ve erkeklğini kabul ettiremediği hallerde erkeğin, biyolojik cinsiyeti de sorgulanmaya başlamaktadır. Dolayısıyla da tam bir erkek olmanın yolu erkeklğini kazanmaktan geçmektedir (Kaya, 2018: 82).

Selek, erkeklik denen toplumsal konumu, geçirmiş olduğu evrelere bakmadan anlamının mümkün olmayacağını dolayısıyla da toplumsal yapılar ve ihtiyaçlar çerçevesinde cinsiyet modellerinin oluşturulduğundan bahseder. Cinsiyete bağlanan manalar ve modeller bu ihtiyaç örüntüsüne uygun olarak toplum içinde değişmektedir. Kadınların farklı mekanizmalar içinde düzene girdiği gibi, erkekler içinde toplumda ortaya çıkan ihtiyaçlara göre farklı araçlarla ve çeşitli ritüel ve törenlerle düzene sokularak *erkek-adam* edilirler. Toplumsal yapının biyolojik cinsiyete yüklemiş olduğu anlamlara bağlı olarak kadın-erkek kimliklerinin kategorileri ile birbirinden ayrılması, toplumsal kurumları kategorileştirir. Türkiye’de geleneksel olarak kabul gören erkeklik kademesine varmak için dört temel evreyi geçmek zorunludur. İlk olarak sünnet, ikinci olarak askerlik, üçüncü olarak iş bulma ve sonuncusu da evlilik (2013: 19). Kaya, Türkiye’de erkek çocuğunun

doğumundan başlanarak ilk olarak aile içerisinde sonrasında okul ve arkadaş çevresinde öğrenmeye başladığı erkeklik kimliğinin oluşumunu önce sünnet ritüeli, ardından bir grubun parçası olma aşamalarının önemli etkilerinin bulunduğunu belirtir. Türk erkekleri için özellikle askerlik çok önemli bir aşama olmakla birlikte bunu aşamayanların erkekliğinden de kuşku duyulduğunu vurgular. Türk erkeğinin erkeklik kimliğinin oluşmasındaki diğer aşamaları da iş bulma ve evlenme olarak sıralar (Talimciler, 2009: 46, Akt. Kaya, 2018: 83).

Atila Barutçu da çalışmasında, Türkiye’de bir erkeğin erkeklik kimliğini başarılı bir şekilde oluşturması için belli kademelerden geçmesi gerektiğini ifade eder. Bunları; sünnet, ergenlik dönemi, cinsel ilişki, askerlik, iş bulma ve evlenme şeklinde sıralandırmaktadır (2013). Türkiye’de bu aşamaları geçmiş olan erkeklerin, hegemonik erkekliği elde etmiş erkekler olarak algılanmaktadır. Biricik, makalesinde Türkiye’deki erkeklerin, erkeklik kimliğinin oluşturmadaki zorunlu olduğu bedensel ve toplumsal evrelerdeki ilk basamağında erkekliğini kanıtlaması için ‘erkek adam gibi’ ağlamadan sünnet olması ve milli olurken ‘ter dökmeden kaleye gol atması’ ve daha sonra bu başarıyı övünçle sürdürmeyi; askerlik çağında ‘vatan borcunu’ geri ödemeyi ve askerlik sonrasında da ailesini kurarken işi gücü yerinde olması ve hem güçlü erkek hem de vefakar baba olması beklenir (2008: 234).

“Erkekliğe geçiş ritüelleri” toplum tarafından yetişkin bir erkek olarak kabul edilmek için erkeklerin deneyimlemeleri gereken ritüelleri içerir. Erkekliğe geçiş ritüelleri hakkındaki bilgilerimize önemli katkılarda bulunan Van Gennep, kolektif etkinlikler olan bu ritüellerin, *ayrılma, geçiş ve gruba [yeniden] katılım* dizgesini izlediğini işaret etmiştir (1960 189-194, Akt. Bozok 2005: 6). Erkekliğe geçiş ritüellerinin, Van Gennep’in modeliyle büyük ölçüde benzer bir işleyişe sahip olduğu Türkiye’de erkekler ancak bu ritüellerden geçip, evlendikten sonra tam anlamıyla yetişkin ve sorumluluk sahibi bireyler olarak kabul edilmektedirler. Türkiye’de -sırasıyla- sünnet, zorunlu askerlik hizmeti ve düğün dizgesini izleyen erkekliğe geçiş ritüelleri, erkek çocuklar ile genç erkeklerin toplumsal kabul gören erkekler olmalarını sağlamanın simgesel pekiştiricileridir. Bu tez çalışmasında da Van Gennep’in modeline göre hareket edilip Türkiye’de bir erkeğin erkeklik inşa süreci; sünnet, askerlik ve evlilik olarak incelenmektedir. Bu çalışmanın ana

odak noktası erkeğin statülerinden olan damat olduğu için, sünnet ve askerlik aşamaları genel hatlarıyla ele alınacaktır.

3.1.1. Sünnet

Van Gennep'in üç aşamada ele aldığı "erkekliğe geçiş ritüelleri" ndeki ilk aşama geçiş sürecini yaşayan birey veya grubun, normal hayat akışından ayrıldığı veya önceki konumunu terk ettiği ayrılma ritüelleridir. Türk toplumunda da erkek çocuklar için sünnet erkekliğe geçişteki ilk evredir. Toplumsal cinsiyet rolü olarak bir erkeğin, "erkeklik" statüsünü kazanması açısından sünnet, önemli bir adımdır. Sünnetle çocuğa yetişkin gibi davranması adına ilk fırsat verilir. Sünnet sonrası çocuğa "artık erkek oldun" gibi söylemlerde bulunulmaya başlanmaktadır. Sünnet, ergenliğe ve aynı zamanda erkekliğe geçişin dolayısıyla da erkeğin adam edilişinin sembolik olarak gösterimidir. Sünnetin toplum içinde ritüeller eşliğinde gerçekleştirilmesinin de bir anlamı vardır. Böylelikle toplum, çocuğun erkekliğini tanıdığını ve artık onu da kendilerinden saydıklarını sembolik bir şekilde göstermektedir.

Tunç, çalışmasında sünnetin, toplum içinde erkeklerin genel olarak almış olduğu rollere bakılarak güç ve otorite ile olan ilişkisiyle ele alınması gerektiğini ifade eder. Şöyle ki, bazı kültürlerde sünnet yada bunun gibi yaralama ve sakatlamalar gibi zorlu sınavlardan geçirilerek bir erkeğe artık çocukluktan kurtulduğunun ispat ettirildiği ve toplum tarafından da erkeklik duygusunun bir kez daha pekiştirildiği gösterilir. Buna ek olarak sınavı geçmeyi başarabilen kişinin artık evliliğe hazır bulunduğu da gruba ilan edilir. Böylelikle Tunç, sünnetin bazı topluluklar arasında uygulanış şekilleri eril kişi için, seksüel çoğalmayla bağlantılı olarak adeta yaman bir sınav olduğunu belirtir (2012: 30).

Erkeklerin kadınlar üzerinde daha fazla hakimiyet kurduğu ataerkil toplumlarda erkeklik, mevcut olduğu konumu nedeniyle erkekler tarafından elde edilmesi gereken çok daha yüce bir mertebe olarak algılanmaktadır (Barutçu, 2013: 3). Dolayısıyla toplum içerisinde erkeğin, güç ve otoritesini koruması ve evlenme aşamasına geçebilmesi için var olan bu erginlenme ritlerinden sorunsuz geçmesi beklenmektedir. Sünnet de bu ritüellerden biri

olmakta olup erkeğin bulunduğu topluma kendisini kanıtlamasını sağlamaktadır. Erkek de kendisine uygulanan bu sünnet ritüyle artık eskisi gibi çocuk olmadığını kavrayarak benimsemesi gereken bir takım yükümlülüklerinin farkına varacaktır.

Öncül, İslamiyet'ten önce Türk kültüründe sünnet ritüeli bulunmadığını bir kültürel kabulün dini bir kimlik şeklinde dayatılması sonucunda tarihsel, sosyolojik gerçekliğinin öğrenilmeden ritüelin benimsendiğini belirtir. Türk toplumunda sünnet ritüelinin İslam dininin kabul edilmesiyle gerçekleştiğini ifade eder (2019: 126). İslamiyet, Türkleri 8. yüzyıldan itibaren kademe kademe etkisi altına almaya başlamıştır. Ocak, yüzyıllar boyu belli bir kültüre sahip olan ve bu kültür içerisinde yoğrulup sonra bir takım sebeplerle farklı bir kültüre geçmiş insan topluluklarının, bu geçiş sırasında ve hatta çok uzun zaman sonra bile, eski kültürle ilgililerini tamamen kesmediklerini ve o kültüre ait olan bazı unsurları da olduğu gibi yeni kültürün kalıplarına uydurarak koruyabildiklerini belirtmektedir. Bu durumun farklı yer ve zamanlarda İslâm kültürüne girmeye başlayan çeşitli Türk topluluklarında da tekrarlandığını ifade eder. Örnek olarak da Abbasi halifesinin temsilcisi sıfatıyla Orta Asya'da muhtelif Türk boylarını dolaşan İbn Fazlan'ın, Oğuzlar arasında kelime-i tevhitten öteye gitmeyen bir Müslümanlık bulunduğunu belirtmektedir (2002: 53-54). Dolayısıyla bu etkinin Türklerde, Müslümanlığa olan geçişini çok hızlı ilerlettiğini söyleyemeyiz. Türkler eski inanç izlerini bu dinin içerisinde de yaşatmaktaydılar. İnan çalışmasında İbn Fadlan'ın Seyahatnamesinden hareketle Türkler'in İslamiyet'i ne şekilde yaşadıkları yönünde şu bilgilere yer vermiştir: İbn Fadlan'ın anlattığına göre Oğuzlar ve Başkurtlar Şamanistlerdi ve ölümler kültü, su kültü, defin ve yog (matem) törenleri tıpkı VIII. asırdaki Göktürklerdeki gibiydi. Bununla beraber İslâm dini tesiri altına girmiş bulunmaktaydılar ve Müslümanlara hoş görünmek için kelime-i şahadet söyleyerek "bir tanrı" diyorlardı (İnan, 1952:19-20). Aynı dönemde, Türklerin İslamiyet'i yeteri kadar anlayamadıklarını kanıtlayan bir diğer kayıt da, Basmılların, sünnet olmak korkusu ile, İslâmlardan kaçıp Sarı-Uygurlar arasında gitmeleridir (Turan, 2009:159).

Örnek, Müslüman olmaya başlayan Türk zümrelerinin; içerisine girilen yeni dinin önemini henüz anlayamadıklarını ve İslam dininin çizdiği kuralların epey dışında kaldığını belirtmektedir. Fakat yine de X. asırdan itibaren Türklere etki eden

İslamiyet'in her ne kadar farklı coğrafyalarda ve çeşitli kültür çevrelerinde farklı biçimlerde yorumlansa da, Türk toplulukları tarafından müthiş bir biçimde şekillendiği ifade etmektedir. Örnek, Türklerin, dininden dönerek Müslüman olmaları meselesi sünnet açısından değerlendirdiğinde, kuşkusuz ki dönüm noktalarından birini oluşturduğunu ve İslam öncesi kültür hayatlarında sünnete dair en ufak bir emare barındırmayan Türk kimliğinin İslamiyet'le beraber, Müslüman kimliği ile tamamen bağdaştırılan ve İslami bir karakter kazanmış olan sünnetle tanıştıklarını vurgulamaktadır. Bu tanışmanın Türk tarafı açısından ilk dönemlerde nasıl karşılandığına dair yeterli kayıtların olmaması ile beraber sünnet olmak korkusuyla Müslümanlardan kaçan ve Sarı Uygurlar arasında eriyip kültürel kimliklerini tamamen kaybeden Basmlı Türklerinin durumu hakkında her ne kadar genel bir portre çizmek açısından iyi bir örnek gibi dursa da, yine de ilk dininden dönüp Müslüman olma dönemlerinde Türk boylarının sünnet olmaya bakış açısını vermesi yönünden de yeterli tarihsel malzemenin de olmadığını ifade etmektedir (2000: 173).

Örnek, yine de sünnetin, büyük bir kısmının Müslüman olduğu Türk milletince, büyük bir ciddiyet ve özenle gerçekleştirilen geçiş aşamalarından biri olduğunu belirtir. Türkiye'de sünnet geleneğinin yüzyıllar boyu sıkı ve kesin bir biçimde yerine getirilmesinde bir takım inançların ve görüşlerin egemen olduğunu bunların bir kısmının dinsel, bir kısmının da toplumsal, hijyenik ve cinsel içerikli olduğunu sıralamaktadır. Çocuğun sünnet yoluyla İslam topluluğuna katıldığını ve bu etmenin çok önemli olduğunu vurgular. Türk toplumunda Müslüman biriyle evlenen yabancı bir kişiden birtakım şeylerin yanı sıra çoğunlukla sünnet olması da istenmektedir. Bu durum sünnetin dinselliği belirten bir işaret olduğunu gösterir. Sünnetli olanın sünnetsiz olana göre daha temiz olduğu inancı ve görüşü de benimsenmiştir. Özellikle de toplumda dinsel baskının ağırlığının olduğu yerlerde namaz çağındaki çocukların ibadet için gerekli temizliğin sünnetli olanlarda daha iyi yapıldığı inancı hakimdir. Örnek, sünnetsiz olanlar için geleneksel toplumun bu konudaki hoşgörüsü ve bağışlaması yok denecek kadar az olduğunu belirterek bir takım sebeplerle sünnetleri gecikmiş delikanlıların bunun tedirginliğini duyduğunu ifade etmiştir. Türkiye'de, sünnet olma yaşı geçtiği halde sünnet olmayanlara "gavur", "kabuklu domuz" türünden aşağılayıcı ve kınayıcı benzetmeler fazlasıyla yaygın olduğu ve köklü bir geleneğin yaptırım gücünün yoğun bir şekilde

işletildiğini ifade eder (2000: 173-174). Türkiye’de, sünnet olmayan bir erkeğin, erkeklik kimliği toplum algısının fiziksel tanımına uymamakla beraber eksik kaldığı da görülmektedir. Bir erkeğin toplumda hakim bir güç olması için sadece erkek olması yetmemekle beraber toplumun benimsediği erkeklik kurallarına da sahip olması gerekir. Toplumdaki bu hegemonik erkekliğin özelliklerinden biri de dinine bağlı olmasıdır. Bu yüzden Müslümanlığın bir getirisi olarak sünnet olan bir erkeğin kazandığı erkeklik de önem kazanmaktadır.

Sünnet ritüeli erkekler için çocukluğun bittiği ve erkekliğe geçişin ilk adımı olarak bilinmektedir. Türk toplumunda, erkek cinsiyetine atfedilen söylemlerle büyütülen bir çocuğun bir erkek olarak toplumsal rol ve görevlerini yerine getirdiğini belirten en önemli göstergelerden biri sünnettir. Sünnet olan çocuk, çocukluk aşamasını bir nebze olsun geçerek biyolojik cinsiyetine uygun kimlik kazanmaya başlamasından ötürü gurur kaynağı haline gelmektedir. Dolayısıyla da toplumumuzda, geçmişten gelen gösterişli adet yapısıyla sünnet törenleri düzenlenmekte olup elde edilen bu gurur kaynağını yakın çevreye duyurması açısından önem arz eder (Barutçu, 2013: 47-48).

3.1.2. Askerlik

Van Gennep, erginlenme ritüellerini ayrılma/eşiksellik öncesi, geçiş/eşiksellik ve bütünleşme/eşiksellik sonrası şeklinde sınıflandırmıştır. Turner, Van Gennep’den devraldığı ve iki sabit “durum” (görelî sabit ve istikrarlı koşullar) arasında bir geçiş olarak gördüğü geçiş ritleri kavramını, özellikle geçiş/eşiksellik evresi üzerinde durarak geliştirmiştir. Turner, geçiş süreçleri diğer adıyla da eşiksellik evresini “yapılar arası durum” olarak tanımlar. Geçiş süreci sonunda, bireyin statü değişimi ardından toplumla yeniden bütünleşmekte olduklarını aktarmıştır (Emiroğlu, 2003:326). Kottak’ın, Victor W. Turner’dan aktardığına göre geçiş ritlerinin ilk başta gelen özellikleri bireyin toplumsal statüdeki değişikliği içeriyor olmasıdır. Buna göre geçiş ritleri ayrılma, geçiş ve bütünleşme safhalarına ayrılmıştır. Bu yapısal çözümlemeye göre de askerlik süreci eşiksel ya da geçiş süreci aşamasına gelmektedir. Turner, eşiksellik evresinin genel özelliklerini, geçişteki bireylerin toplumla bağlantılarının kesilmesi, kolektif, türdeşlik,

tek tip giyinme, itaat, yalnlık, kutsallık vb. şekilde şematik olarak sıralamıştır (2002: 470-471, Mormenekşe, 2007: 22-23).

Geçiş dönemlerinin ardından bireyin statüsündeki değişim dikkat çekecek bir husustur. Bu bağlamda askerlik, Türk toplumunda çok yaygın ve kabul gören bir statü değişimi sağlamaktadır. Türk toplumunda bir erkek, askere gidip geldikten sonra “adam” olabilmektedir. Selek, erkekliğin inşa sürecindeki askerlik ortamını, kırılmayı, parçalanmayı ve şişirilmeyi hemcinsleriyle birlikte yaşadıkları için cinsiyet rollerini devamını sağlayan tek cinsiyetli bir toplumsallaşma süreci olarak tanımlamaktadır (2008: 222-223).

Türkiye’de bir erkek askerliğini yapıp geldikten sonra belli başlı kararlar alması beklenir. Bunların başında daimi bir iş arayışına girmesi ve evliliğe daha ciddi bakması beklenir. Yani bireysel olarak ileriki hayatında yapacağı bir takım işler için askerlikten sonrası için planlar yapması söz konusudur. Bu durum kent hayatında ve günümüzde daha sıkça karşılaşılan bir yaklaşımdır. Çünkü kırsalda ve geçmiş dönemlerde evlilik başta olmak üzere bir takım gelecek planları için askerlik bir engel olarak görülmemekle beraber, kimi yörelerde askerden dönememe ihtimaline karşı askere gitmeden önce evlenip soyunun devam etmesi de önemsenmektedir (Johansen, 2005:115; Akt. Mormenekşe, 2007:22). Geçiş dönemi olarak askerliğin hayatın bütünlüğünü belli bir süre kesintiye uğrattırıyor oluşu, bireyin gelecek planlarını etkilediği görülmektedir. Bir erkeğin evlenmeden önce askerlik hizmetini yerine getirmesi için bu hizmeti aradan çıkarması beklenir. Çünkü toplumumuzda genellikle evlenmek isteyen gence askerliğini yapıp yapmadığı sorulur ve askerliğini yapmayana da iyi gözle bakılmamaktadır. “Bizde askerlik yapmayana kız vermezler” şeklinde söylemlerde de bulunulur. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri erkeğin evlendikten sonra karısını ve varsa da çocuğunu bir başına bırakmasının uygun görülmemesindedir.

Bir erkeğin askerliğini yapmayarak ileride ailesini yalnız başına bırakma durumunda kalacak olmasının dışında aynı zamanda erkeklik görevlerinden birini yerine getirmediği için eksik de sayılmaktadır. Selek askerlikle ilgili önemli bilgiler sunduğu çalışmasında, askerliğin erkeklikle olan ayrılmaz ilişkisi üzerinde durmakta olup askerliğini yapıp

gelerek bir sınavı daha geçmiş birçok erkeğin, yaşadıkları dönüşümü bir erkeklik şartı olarak gördüklerini belirterek askerliğin, askere giden erkek tarafından da bizzat kendi erkekliğini kanıtlayabileceği ve güçlendirebileceği bir evre olarak görüldüğünü vurgulamaktadır (2018: 202).

Selek, Türk toplumunda, askerliğin genç bir erkek için evlenip aile kurmasında gerekli olduğunu ve askerlikte erkeğin deneyim ve sınanmalar yaşamasıyla kendisinden beklenen cinsiyet kalıplarını daha iyi öğrendiğini belirtir. Böylelikle de hane dışını tanıdığı için hanesini daha iyi koruyacağına, daha iyi geçim sağlayacağına ve daha iyi yönlendireceğine inanıldığını vurgular. Özetle de, askerlik bir erkeği evinden dışarı çıkartarak dış dünyayla tanışmasını sağlar ve baba adayı olacak bu erkeğin başka dünyaları ve insanları da görmesinin sağlandığı belirtilir (2018: 209).

Sancar, askerlikte alınan eğitimin bir tür ‘hegemonik erkeklik öğrenme okulu’na dönüştüğünü belirtir (2009: 155). Bu okuldan başarılı bir şekilde ayrılan her erkeğin iş hayatı olarak ele alabileceğimiz askerlik sonrası sosyal yaşamlarında da kendilerine başarılı bir gelecek çizmesine yardımcı olacağını belirtir (Barutçu, 2013:64). Askerlik sonrası bir erkeğin eli artık gerçek bir silah tutmasa da hayata karşı savaşmaya hazır olarak görülür. Bu erkeklik aşamasını da başarılı bir şekilde atlatan bir erkek artık ‘tam erkek’ olmaya iyice yaklaşmıştır. Askerlik hizmeti esnasında vatanını ve milletini koruyan ve erkekliğine erkeklik katan bir erkeğin, artık evlenip yuva kurarak ailesinin bekçiliğini de üstlenmesi beklenir (Barutçu, 2013:67-68).

Akgül, “Militarizmin Cinsiyetçi Suretleri” adlı kitabında militarizmin toplumsal cinsiyetle olan yakın ilişkisi üzerinde durmakta olup askerliği, “kendi işlevine uygun ve işleyişini kolaylaştıracak hegemonik erkekliği, hizmete alınan erkeklerde inşa etme pratiği” (2011: 76-77) olarak tanımlamaktadır. Aslında askerlik, topluma yeni katılacak olan erkeklerin ideal hegemonik erkekler olmasını sağlayan bir alan olarak düşünülebilir. Askerliğe gitmek istemeyen ve kaçan erkekler, toplumdan dışlanmalar yaşayarak “tam erkek” olmadığı yönünde söylemlere maruz kalmaktadır. Aynı zamanda da toplumumuzda evlilik ve iş sahibi olma da askerliğin yapılmış olması gerekliliğinde dolayı askerlik kaçınılmaz bir yer haline gelmiştir. Öztan, askere gitmeyen veya

geciktiren bir erkeğin erkeklik inşasında büyük bir yara aldığını ve askerliğin bir çeşit ehliyet sahibi olmaya benzediğini belirtmektedir. Erkekliğe dair ortalama itibara kavuşma durumunu ve onu elinde tutmadan düzen kurma iktidarı (en basit şekli ile sürekli iş ve evlilik) söz konusu olmadığını ifade etmektedir (2013: 88). Dolayısıyla Barutçu'nun da belirttiği gibi erkeklik kimliğini başarıyla tamamlamak isteyen erkeklerin ne pahasına olursa olsun askere gitmeye çalışmaları ve bu erkeklik okulundan başarıyla mezun olmaları gerekmektedir (2013:98).

3.1.3. Evlenme

Çocukluğundan itibaren kendini bir inşa süreci içerisinde bulunan erkeğin, sünnetle “erkek” olması, askerlikle “adam” olması ve son olarak da evlenerek “tam bir erkek” olması beklenir. Erkeğin erkeklik inşa sürecinde geçmiş olduğu duraklardan en önemlisi ve de sonuncusu evliliğidir. Delaney, evliliği bir kimsenin hayatının belli bir aşamasında olması gereken bir şey olarak tanımlamaktadır. Bu kapılardan geçiş, bir gelişme ya da açılmadan ziyade hayattaki bazı faaliyetlerin yerine getirilmesiyle gerçekleşmektedir. Delaney, Türk toplumunda erkeklerin kızlardan daha geç, bazılarının ise askere gitmeden önce 20 yaşında ya da askerden dönünce 22 yaşında evlilik yaptığını belirtir. Askerlikten önce evlilik yapmış bir gencin de döndükten sonra bir çocuğunun olması, evlenmeyenin de evlenmeyi beklediğini ifade eder. Delaney, askerlik hizmetinin güçlüklerini aşan bir erkeğin ödülünün kadın olduğunu belirtir. Ayrıca bir erkeğin evlenmenin kendisi için bir görev olduğunu bilmesiyle beraber eş seçimi konusunu anne ve babasına bırakması beklenir (2012:136) Bu ifadelerle Delaney, Türk aile yapısını ve bu yapı içerisindeki hiyerarşiyi göstermeye çalışmakla beraber evliliğe bakışı ve evlenmenin bir zorunluluk olduğunu da ileri sürmüştür. Bir diğer ifadeyle Türk toplumunda bir erkeğin sünnet, askerlik gibi aşamaları geçtikten sonra erkeklik inşasını tamamlamış olmamaktadır. Son basamağı evlilik oluşturmakta olup diğer aşamalarda olduğu gibi kolay bir şekilde gerçekleşmemektedir. Evlilik zamana yayılmış çeşitli basamaklardan oluşmaktadır. Bunlar; söz, nişan ve düğündür.

Türk toplumunda bir erkek, önce söz ve nişanlılık sürecinde büyüklerinden görerak benimsemeye çalıştığı kocalık rollerini uygulamaya başlar. Yeni evlenecek olan çift söz ve nişanlılık sürecinde aileleriyle yaşamlarına devam etmesi beklenmekle beraber evlilikle de ailelerinin yakınında ya da uzağında, bir arada yaşamaya başlamaktadırlar. Bu şekilde bir arada yaşamaya başlayan yeni evli çift evlilik kurumunun dayattığı cinsiyet rollerini uygulamaya başlar ve erkeğin bu aşamada erkeklik inşasına kattığı düşünölen değerler de böylece şekillenmeye başlar (Barutçu, 2013:131).

Evlilik sonucu kurulduğu kabul edilen ailenin iki önemli unsuru gelin ve damattır. Damadın aile kurup baba olmasıyla toplumsal inşa bakımından erkekliğinin tamamlandığı anlamına gelmektedir. Barutçu, bir erkeğin gençliğinden itibaren bulunduğu heteroseksüel cinsel ilişkideki istikrarını ve gücünü artık başka amaçlar için kullanması gerektiğini belirtmektedir. Böylelikle evlendiği kadından çocuk sahibi olarak erkeklik kimliğine babalık rolünü de ekleyerek erkek egemen erkeklik normlarını başarıyla yerine getirmiş olmakla beraber üzerine yepyeni bir sorumluluk da alır. Bir erkeğin baba olmasıyla ulaştığı erkeklik kudretini karısı ve çocukları üzerinden sürdürüp geliştirmeye devam eder. Hatta erkek çocuğa sahip olmuş bir erkek ömrü boyunca ona dayatılan ve benimseyerek aşmış olduğu erkeklik evrelerini, erkeklik kimliğini yeni oluşturmaya çalışan çocuğa aktarması gerekir. Böylelikle erkek, sahip olduğu hegemonik erkeklik mertebesini kaybetmemek için ömrü boyunca kazanmış olduğu toplumsal kabul görmüş erkeklik değerlerini korumak ve de yaşatmaktadır. Bu değerlere sahip olup erkeklik kimliğini inşa etmiş bir erkeğin yapması artık yapması gereken en önemli vazifesi geçmiş olduğu bu aşamaları yeni geçecek olan nesillere ön ayak olması beklenmektedir (Barutçu, 2013:146).

4. BÖLÜM: TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE EVLİLİK VE DAMAT

4.1. TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE EVLİLİK ANLAYIŞI

Türkçede evlenecek olan erkek ve kızın baba evinden ayrılıp ayrı bir ev kurma işlemine evlenme denmektedir. Evlenme, en eski Köktürkçe kitabelerine kadar yer almaktadır. Örneğin Köktürkçe kitabelerinden Suci yazıtında <İnim yiti, urım üç, kızım üç erti ebledim oğlımın> (küçük kardeşim yedi, erkek evladım üç, kızım üç idi, oğlumu evlendirdim) cümlesinde <eble> sözcüğünün bugünkü Türkçe karşılığı <evlenme> veya <evlendirme> dir (Donuk, 1989:164). Yani evliliğin sembolü “eb” yani evdir (Ögel, 2001: 253). Eski Türkler izdivaca, evlenmek, ev bark sahibi olmak diyorlardı. Orhun Abidelerinde “Bark” kelimesi mabet anlamındadır. (Gökalp, 1974:294). Ev de kutsal bir mabet kabul edildiğinden “bark” adını alını almakla beraber evlenme eski Türklerde kişilerin kutsal bir güvenceye kavuşması olarak görülmektedir (Doğan, 2009:20).

Evlenme işinde aşk ve hissiyatın da yer aldığını eski Uygur şiirlerinde evlenmeğe, “kavuşmak” denilmesinden anlarız. Anadolu’da da evlilik, bir ”duman kurma”dır. Bir diğer ifadeyle “ocak”, Türkler’de ev ve yuvanın, tek sembolü olarak görülür. Buna örnek olarak da Yakut Türkleri’nde evlilik, “sönmez bir ateş yakma”dır; eve gelen bir gelin ise “evi aydınlatan bir ateştir”. Başka Türkler’de ise, “yanan ocağın neşesinden” söz edilir. “Ateşin sıcak olsun” denir. Anadolu’da da, ocağın sönmesi, aile ocağı ve on beş yaşına gelmiş çocuklara da “ocak umudu” denmesinde çok eskiden beri var olan Türk geleneklerinin izleridir (Ögel, 2001: 253-254). Bu şekilde “ocak” kavramı daha çok ev, aile, yuva ve neslin devamının bir sembolü olarak görmekteyiz. Gençlerin evlenmeleriyle sadece bir aile kurmalarının yanı sıra soyun devamını sağlama gibi toplumsal bir görevi de bulunmaktadır. Dolayısıyla da evlilik yaşı gelmiş olmasına rağmen hala evlenmemiş gençlere toplum tarafından çokta hoş bir gözle bakılmaz (Şişman, 2017:2).

Evlilik, Türkler’de geçmiş zamanlardan itibaren koşulma, dirlik, derim ve tiriglig olarak da adlandırılan birlikte yaşama işidir. Evlenen çiftler artık bir bütün olmuş olurlar. Ögel,

bu durumu Şu Şekilde ifade etmektedir; “Yanaklar birbirinden nasıl ayrılmazsa, zırhın yakası, nasıl zırhtan kopmazsa; kayın ağacının kabukları ve katları nasıl sağlam: ince çift dikişleri nasıl sık ve bitişik” ise, evlilik de öyleydi. Ögel, karı koca bağlarının ana ve baba sevgisinden daha üstün olması gerektiğini ve Dede Korkut’taki Deli Dumrul hikayesinin de bunun en açık örneği olarak işaret etmektedir. Genç kızın evlenip koca evine gelmesiyle artık bağları buraya ait olmakla beraber baba evi ile sadece sevgiden başka bir ilgisi kalmayacaktır. Hatta Türkler, koca evindeki bağlarının gevşememesi için, annesine çok fazla giden gelinlere “misafir gibi”, bile derlerdi (2001:254).

Evlilik, kişiyi ve toplumu yapılandıran en önemli olay olarak görülmektedir; bireyin toyluk, ergenlik ve gençlik döneminden yetişkinliğe geçmesi özgür bir birey olması için önemlidir. Bireylerin yaşadığı bu süreçle beraber genç kızın tabiri caizse kadın (avrat), erkeğin ise adam (herif) olmaktadır. Evlenen genç çocuklardan ayrılarak artık yetişkinlerle oturup kalkmaya ve bir yetişkin gibi davranmaya başlar. Buna aykırı bir tutum sergilendiğinde ise çevresi tarafından uyarılır (Şişman 2017:3). Hem erkek hem de kız evlattaki evlenme çağına geldiklerinde veya evlendiklerindeki bu olgunlaşmış görüntünün sebebi, evlenecek durumdaki bir çocuğun aile yönetebileceği gibi toplum ve devlet hayatında da artık söz sahibi olabilmesinden gelmektedir (Gömeç, 2012:33). Böylelikle evlilikle aynı zamanda toplumun kişiye/bireye bakışı da değişmektedir.

Türklerde genellikle dışarıdan evlenme (exogamy) yoluyla aile kurdukları bilinmektedir (İnan, 1987: 341; Donuk, 1989: 162; Rasony, 1993: 56, Türköne, 1995: 175; Ögel, 2001: 237). Yenisey kitabelerinden birinde “*yatta tünürime adrıldım*” -yad eldeki dünürümden ayrıldım- kaydının da o devirde dünür yad elden olurdu şeklinde açıklanmaktadır. Bu adetin asırlarca kuvvetle devam ettiğini ifade eden İnan, hatta Oğuzların Anadolu’ya geldikten sonra bile exogamie yasasına uyduklarını örneklerle göstermektedir. Dede Korkut hikâyelerinden İç-Oğuz beyi Kazan’ın dayısı Taş-Oğuz beyi Oruz olması, Beybörek ile nişanlısı Banu Çiçek’in birbirini tanımıyor olması, Kazan Bey oğlu Uruz Bey’in esir olduğu destanda Salur Kazan Bey’in oğlu Uruz düşmana esir düşünce babasına “*El kıızı helâllime izin versin*” diye vasiyet etmesi, aynı şekilde Duha Koca Oğlu Deli Dumrul destanında da Deli Dumrul’un Azrail’le olan konuşmasında “*El kıızı helâllim var*” şeklinde ifadelerdeki “el kıızı” tabirinden akraba dışından evlenme olduğu

görülmektedir (1987: 341-342). Aynı şekilde Kan Turalı'ya kız bakmaya babası gider ve diğer Oğuz boylarını da gezdikten sonra Trabzon Tekfuru'nun kızı Selcan Hatun'u alır. Aynı durumu Manas Destanı'nda da görürüz. Manas'a kız bakmak için de babası Cakıp Han çevredeki boyları geziyor ve en sonunda Temir Han'ın kızı Kanıkey'i buluyordu. Dolayısıyla da bu örneklerden kan bağı olmayan başka ailelerden kız almanın olduğunu görürüz (Erdoğan, 2018:223). Divitçioğlu da Kök Türklerin kesinlikle dış evlilik yaptıklarını ve oğlanların ev (çadır) kurup oba içinde kaldıklarını, kızların ise kalın karşılığında yad ellere gelin gittiğini ifade etmektedir (2000:157). Türköne, ataerkil ailenin temelini egzogami ve kız kaçırma geleneğinin oluşturduğunu belirterek, Türkler'de uzun süre bu geleneğin bazı yerlerde günümüze kadar devam ettiğini bazı yerlerde de ise kalkışını ifade etmektedir (1995: 175). Türklerde yakın kan karabeti evlenmeye manidir (Arsal, 1947: 334). Türkler, aynı atadan geldiklerine inandıkları için bu şekilde akraba evliliğinde bulunmaları büyük bir günah yerine sayılmasına neden olur. Kabile teşkilatının eski törelerine sadık kalan boylar dokuz ve hatta on iki göbeğe kadar akraba evliliğine izin vermezler (Gömeç, 2012: 35). Exogamie ile yapılan evliliklerdeki bir diğer amaç da yeni akraba boylar edinerek, boylar arasındaki yağmacılığı ve çapulu önlemek ve bu şekilde de iç barışı sağlamakta yer almaktadır. Çünkü konar-göçer bir hayat yaşayan Türk ailelerinin ve boylarının doğal afetlere ve düşman saldırılarına karşı koruyabilmeleri için kendi aralarındaki hısımlık bağlarını da kurmaları ve işbirliğini kuvvetlendirmeleriyle de mümkün olabilmekteydi (Ahmetbeyoğlu, 2015: 342).

Ögel'e göre Türkler'de baba ailesi düzeni vardır ve bu egzogamiye (dışardan evlenmeye) dayanmaktadır (2001: 237). İnan, Türk kültürü için çok önemli bir yeri olan Oğuz Kağan destanındaki "Oğuz hanın amca kızlarıyla evleniyor" rivayeti üzerinde de durmaktadır. Ona göre egzogamie yasasına göre aykırı olan bu durum İslami devirde kayda geçirilmiştir. Bu rivayetteki "Kara hanın kardeşleri" sözleri "kardeş kabileler" şeklinde de anlamının mümkün olabileceğini ifade etmektedir (1987: 342). Yolcu, eski Türk göçebelerinin aksine Anadolu göçebelerinde endogaminin egemen olduğunu bu durumunda, Anadolu'nun kendi iç dinamikleriyle alakalı olabileceğini belirtmektedir. Türklerin göçebe hayattan çıkıp yerleşik hayata geçmelerinden itibaren dışardan evlenme kuralını ihlal etmeye başladığını ve yerleşik kültürün ürünü sayılan halk hikâyelerinde de bu duruma ilişkin örneklerle karşılaşacağımızı vurgular. Örneğin Arzu ile Kamber

hikâyesinde aynı evde büyüyen çocukların evliliği anlatılmıştır. Bunun sebeplerini de yerleşik tarımcı kültürün boy düzenini işlevsiz hale getirmesi, dinsel-kültürel değişimler vb. olgular olarak sıralamaktadır (2015: 94).

Bir diğer yandan da, eski Türk toplumunda tek eşle evlilik (monogamie) görülmektedir (Ögel, 1971:25; Donuk, 1989: 163, Türkdoğan, 1992: 48, Eröz, 1998: 21; Tezcan, 2000: 16). Radloff, Oğuz Türklerinin destanı Dede Korkut'ta kadının statüsünü yüksek olduğunu ve birden fazla evliliğe dair herhangi bir işaretin olmadığını, her bir kahramanın sadece bir tane kadını olduğuna dikkat çeker. Hikayede, Dirse Han, çocuğu olmadığından dolayı karısına çok darılıyor ve “Bu ayıp sende midir, bende midir?” şeklinde sitem ettiğini fakat ikinci bir kadınla evlenmek fikrinin akılına gelmediği görülür (Türkdoğan, 1992: 47). Rasonyi, Türk kitabelerinde çok kadın almanın izine rastlanmaz ise de Çin kaynaklarının aksini iddia ettiğini ifade etmektedir. Türklerin, tek kadınla yaşandığına dair daha kesin delillerin olduğunu, Minusink çevresinde yaşayan Tatarların destanlarında, en temiz tek evlilikte yaşayan kahramanların olduğunu ve Uygurlar'ın çoğunluğunun da tek eşli olduğunu belirtmektedir. Hatta akrabalık münasebetlerini gösteren söz hazinesinin Türkçede çok zengin olmasına rağmen ikinci eş için eski Türkçe'de Türk kökünden kelimeye rastlanmadığını belirtmektedir. Özbekçede “kırmak” kelimesinin bu manaya gelse bile Mahmud al-Kaşgarî sözlüğünde bu kelimenin “esir kadın” anlamına geldiğini vurgulamaktadır (1993: 57). Arsal'da, eski Türk dilinde çok zevcelik halini ifade eden bir kelimenin bulunmamasını Türklerde, çok kadın alma adetinin mevcut olmamasına dayandırmaktadır (1947: 334). Günümüz Türk toplumundaki eski Türklerde olduğu gibi tek eşle evlilik esası vardır. Bugünkü Türk Medeni Kanunu evlenme akdinden itibaren meydana gelen evlilik birliğini koruyucu bir çok tedbirler almıştır. Kadına ve aileye verilen önem geçmişten günümüze bir takım uygulamalar ve yasalar ile günümüzdeki şeklini almıştır (Kapıcı, 2005:29).

Türk topluluklarında genellikle tek evlilik görüldüğü belirtilse de bazı araştırmacılar çok eşle evliliğin de görüldüğünü ifade etmişlerdir. İbn Fazlan Seyahatnamesinde, Eski Türkler arasında tek kadınla evlenmenin adet olduğuna dair ileri sürülen iddiaların doğruluğu meselesi tartışılmakta ve bu iddia hatalı görülmektedir. Buna sebepte eski Türklerde, genellikle kadınlar erkeklere göre nispeten çok olması ve evlenmeyen kızlar

ile dulları korumak, hayatta onların mesuliyetini üzerlerine almak için bir kadının yakınlarının onunla evlenmesi gerekirdi. Eğer sadece tek bir kadınla evlenmek zorunlu olsaydı, böyle kadınların hayatta dayanaksız kalma tehlikesi ortaya çıkacağı öne sürülmektedir. Ayrıca Hazar hakanının, sarayında yirmi beş tane kadının bulundurulması da buna bir örnek olarak verilebilir. Bu kadınların kimi rıza ile, kimi zorla alınmış komşu hükümdarların kızlarıdır. Aynı zamanda, odalık olarak altmış güzel cariye de bulundurulurdu. Her kadının ayrı bir çadırı ve hadım bir muhafızı vardı (1975: 77-78, 116-117). Gökalp çalışmasında Tukyü yani Gök-Türk menkıbesinde çok eşliliğe rastlanıldığını ve “hükümdar Tukyü’nun on zevcesi vardır” şeklinde ifadenin olduğuna işaret eder (1976: 103). Divitçioğlu’na göre belgelerin eksikliği Kök Türkler’in çok karılı evliliği hakkında verilecek genel ve kesin bir yargıyı önlese bile, dillerinde “öğ” sınıflandırıcı teriminin varlığı çok karılık lehine bir sanı uyandırmaktadır (2000: 165). (KTK 9)’da anlaşıldığı gibi Bilge Kağan’ın “öğüm qatun ulayı öğlerim ekelerim kelingünüm qunçuylarım...” (Anam hatun, sırasınca üvey analarım, ablalarım, gelinlerim, karılarım [prenseler, kuma]) (2000: 144) ifadesinde öğüm qatun (anam hatun) ile öğlerim (üvey analarım) derken, sınıflandırıcı bir terim kullanmış oluyordu. Böylece, erkeğin (babası İleriş Kağan) karısına (anası İlbilge Hatun) oğlu (Bilge Kağan) “öğ” derken, erkeğin öteki karılarına da aynı şekilde öğ demektedir. Demek ki, ona göre babası çokkarılı evlilik yapmıştı. Ayrıca Divitçioğlu, toplumlarda çok karılı evlilik durumunun gerçekliğini, hiçbir zaman tek karılı evlilik için engel olmadığını da belirtmektedir (2000:165). Türköne, levirat tipi evliliğin, tek başına çok eşliliği ifade etmesine rağmen, Türkler’de levirat evliliğinin bulunduğunu belirttikleri halde, Ögel, Gökalp ve Türkdoğan’ın Türkler’de çok eşliliğin bulunmadığını ileri sürmelerine dikkat çekmektedir (1995: 183).

Türk töresine göre birinci ve baş hatundan sonra alınan kadınlara kuma denirdi (Türkdoğan, 1992:34). Gökalp, eski Türkler’de dini nikahla evlilik yapanların sadece bir kadın alabildiğini ancak hakanların sultan niteliğine sahip olunca birden fazla eşe de sahip olmaya başladıklarından bahseder. Böylelikle Hakanlar, aldıkları tutsaklardan ya da uyrukları sırasına geçen oymaklardan güzel odalıklar edinmeye başlamışlardır ve bunlara töreye göre hatun değil kuma ve eğer Çin prenseslerinden ise konçuy adı verilmekteydi (1991: 103-104, 164, 256). Kumalardan meydana gelen çocuklar bile ilk hanımın üzerine

kaydedilirdi. Aynı zamanda birinci eş rıza göstermedikçe ikinci evlilik de yapılmazdı. Birden fazla eşe sahip olabilmek için ilk eşin ya kısır ya da başka bir hastalığının olması gerekirdi. Bu yüzden de çoğu zaman büyük hatun görücülüğe giderdi. Bunun en önemli sebebi de ailenin ve soyun devam edebilmesi için çocuk sahibi olmanın tek şart olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Erkeğin bir kadınla evlenmesinin doğruluğuna “tek kadın uğurludur, çifti de kusurludur” atasözü en güzel biçimde işaret eder. Eski Türklerde “kalın” adetinin de olması da bu durumu etkilemektedir. Çünkü evlilikler gerçekleştirildiği zaman kadınlar için çok yüksek meblağlarda kalının alınması, özellikle de itibarlı olan biriyle evlenmek için servetler ödemek gerekiyordu ki bu da herkesin altından kalkabileceği bir yük değildir (Gömeç, 2012: 34-35). Kınalızâde Ali Efendi, Ahlâk-ı Alâ adlı eseri yazdığı tarihte Osmanlı toplumu için geçerli evlilik biçiminin tek eşle evlilik olduğunu vurgulamaktadır: “...erkek karısıyla yetinip, üzerine başka bir kadın ve cariye almamalıdır” (1982: 47). Kınalızâde, çok karılılıkla yapılan evliliğin zararları konusunda şunları belirtmiştir; “(...) Çok evlenmeye atılan kimselerin evlerinde mücadele, husumet, kötü yaşayış ve bozuk nizam mevcuttur. Zarara uğrayan hür kadın, en aşağı mertebede, kocasının yiyecek, giyecek, evin ve aletlerin korunmasında tembellik ve ilgisizlik gösterir.... Erkek evde, tendeki can gibidir. İki bedene bir can olmadığı gibi iki eve de bir erkek yakışmaz.” (1982: 48).

Türklerde, leviratus olarak geçen ölen kardeşin dul kalan eşiyle veya çocuksuz üvey anne ile evlenme biçimine sahipti (Arsal, 1947: 336; Donuk, 1989: 163; Türkdoğan, 1992: 34; Rasonyi, 1993: 56-57; Türköne, 1995: 183; Eberhard, 1996: 76,86-87,94; Ögel, 2001: 241; İbn Fadlan, 2010: 11). Roux, Türkler’de dulların olmamasını en azından dulluğun çok kısa süren bir ara durum olması, ya da bir kadını, kaybettiği kocaya göre, tanımlanmasının gerektiğini ifade etmektedir (1989: 222-223). Kök Türkler ölen babalarının ve ağabeylerinin dul karıları ve kızlarıyla (öz ana ve kardeş hariç) evlenebilecekleri gibi, amcalarının dul ve yetimleriyle de evlenebilirler. Kök Türk insanı baba sağken (anasıyla evlenmeyi düşünmediği gibi) üvey analarından biriyle evlenmeyi aklına getirmezd, fakat ölümle gelen leviratus ubutu ortadan kaldırıldığından, üvey ana ile evlenme bir görev olurdu (Divitçioğlu, 2010: 162). Ögel, Hunlar ile Göktürkler ve hatta Oğuzlar’da töreye göre, “babaları ölen oğulları, anneleri ile küçük kardeşlerini ailelerine katıp, bakmak ve beslemek zorunda olduğunu” ifade etmektedir. Ölen

kardeşlerin eşleri ile çocukları da sokakta kalmazlardı, “yaşayan kardeşler hemen onları kendi ailelerine katarlar ve onlara sahip çıkarlardı”. Dolayısıyla Hunlar’da bazı karışık akraba evlenmelerinin bulunmasına rağmen, onların aile bütünlüğüne ve bu bütünlüğün bozulmamasına çok fazla dikkat ettikleri görülmektedir. Böylelikle, kendi soylarından birinin bile gidip kaybolmasına izin vermedikleri görülmektedir (2001: 241-242). Arsal da, Türklerdeki aile düzeninde dul kalan kadınlara koruma ve hayatlarını temin etme düşüncesinin olduğunu ifade etmektedir (1947:337). Türkoğlu da, levitarusun daha çok baba ölünce aileyi bir çatı altında toplama geleneğinden kaynaklandığını belirtmektedir (1992:34). Rasyonî, Türkler’de görülen leviratus şeklindeki evlenmenin bir bakıma sadece yüksek tabakaya has bir özellik olduğunu belirtmektedir (1993: 57). Dulların evlenmemesi Türk kabileleri arasında sadece Kutluklarda görülmektedir. Ebu Dülef, Kutluklar arasında bir kadının kocası öldükten sonra evlenmediğini, daima ölen kocasına ait kaldığını kaydeder (İbn Fazlan, 1975: 116).

4.2. EVLENME YAŞI

Türk kültüründe geçmiş dönemlerde evlenme yaşı oldukça küçüktü. Erkek ve kızlar çocuk yaşlarda ailenin isteği doğrultusunda evlendiriliyor, küçük yaşlarda sorumluluk yükleniyordu. Gençlerin erkenden ev bark sahibi olmaları ve sorumluluk duygusunu bir an önce öğrenerek hayata atılmaları uygun görülüyordu. Hatta evlilik çağı geldiği halde evlenememiş olanlar için endişe ediliyor, bu durumun uğursuzluk ve kısmetsizlik olduğuna inanılırdı. Bunun çözümü için de her türlü yollara başvurulurdu. Evlenme yaşı, geçmişten günümüze bir takım yasa ve kurallar doğrultusunda yükselmiş olmakla beraber yine bölgeden bölgeye yöreden yöreye köyden köye farklılıklar arz etmektedir (Kapıcı, 2005:37).

Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2021 yılında açıklamış olduğu verilere göre kadınlar için ortalama ilk evlenme yaşının 25,4, erkekler için de 28,1 olduğu görülmektedir. Erkek ile kadın arasındaki ortalama ilk evlenme yaş farkı ise 2,7 yaş olmaktadır (URL 2). Bütün bu oranlara baktığımız zaman ortalama ilk evlenme yaşında her iki cinsiyette de artış yaşanmaktadır. Gökmen ve Eralp (2020), Türkiye’deki ilk

evlilik yaşını yükselten faktörler ile ilgili genel bir değerlendirme yaptıklarında bunun büyük oranda eğitimle alakası olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca Türk toplumunun evlilik kurumuna bakış açısı yönünden Batılılaşma ve bireyselleşme içinde olduklarını ifade etmektedirler.

4.3. EVLİLİK TÜRLERİ

Evlenme olayı, dünyanın her yerinde ve her aşamasında bağlı olduğu kültür tipinin öngördüğü bir takım kurallara ve kalıplara uydurularak meydana getirilir. Özellikle de tören, töre, adet, gelenek ve görenek açısından farklılıklar gösterir. Dolayısıyla da toplumların kültürleri, evlenme biçimlerini de etkilemektedir. Her toplum kendi yapısına uygun olan evlenme biçimlerini tercih eder ve yapısına ters gelenlere de müdahale etmeye çalışmaktadır (Örnek, 2000:185). Geçmişten günümüze dek gelenekler içerisinde evliliklerin ne şekilde kurulduğuna bakıldığında Türk toplumunda birbirinden farklı evlilik çeşitlerinin olduğu görülmektedir. Bunlar arasında kız kaçırarak, beşik kertme yoluyla, berdel yapılarak, görücü usulüyle, iç güveyisi giderek, taygeldi evliliği ve günümüzde en yaygın olan genç kız ve oğlanın tanışarak evlenmesi olarak sıralanabilir.

4.3.1. Beşik Kertmesi

Bazı yörelerde beş kertme, beşik kertiği, beşik kesme şeklinde birbirine çok yakın tanımlarla aynı anlamı taşıyan bu evlilikle, çoğunlukla aynı gün doğan, ayrı cinsten iki çocuğun aileleri tarafından evliliklerine önceden karar verilmesiyle ortaya çıkar. Ancak, beşik kertmesi için çocukların aynı gün doğması değiştirilemez bir kural değildir. Bir diğer ifadeyle erkek çocuk büyük, kız çocuk küçük olabilir; bunlardan birinin (özellikle kızın) iki yaşını doldurmaması gerekir. Sonrasında çocuklar, daha beşikteyken birbirleriyle ileride evlenmek üzere aileleri tarafından nişanlanırlar. Kertme sözcük anlamıyla nişan verme, işaretleme olayıdır. Beşik kertme, bebeğin ağaç beşiğine bir kertik yapma, işaret verme şeklinde açıklanmaktadır (Balaman, 1982:40).

Dede Korkut Hikayeleri'nden Kam Püre'nin oğlu Bamsı Beyrek'de beşik kertme yoluyla çocukları nişanlamanın olduğunu görmekteyiz: “Pay Piçen der: Beyler Allah Teâla bana bir kız verecek olursa, siz şahit olun benim kızım Pay Püre Bey'in oğluna beşik kertme yavuklu olsun dedi.”(Ergin, 2013:59). Böylelikle beşik kertme yoluyla evlenmenin çok eski bir gelenek olduğu anlaşılmaktadır. Bu şekilde gerçekleştirilen nişanın ileride birtakım sürtüşmelere ve gerginliklere de neden olduğu bilinmektedir. Oğlanın veya kızın evlenme çağına geldiklerinde, birbirleriyle evlenmek istememeleri aileleri güç durumda bıraktığı gibi, kimi zaman da ailelerden biri herhangi bir nedenle sözünden dönmektedir. Bu durum özellikle de törenin uygulandığı yerlerde, onurla oynama ve saygınlığı sarsma olarak yorumlanabilmekte hatta az da olsa kanlı bir olaya bile dönebilmektedir (Örnek, 2000: 187). Beşik kertmesi evliliğin en önemli nedeni ekonomik faaliyetler olarak gösterilmektedir. Bu tarz evlilikle iki aile ya akrabadır ya da akraba olacaktır. Dolayısıyla da toprağın ya da malın yabancıya gitmesi engellenmiş olmaktadır. Aynı zamanda iki ailenin dostluk bağlarını ve ekonomik ilişkilerini ve sosyal statülerini daha da güçlendirmek için de beşik kertmesi evliliğine başvurdukları da görülmektedir. Fakat bu evlilik biçiminin günümüzde özellikle de kent ortamlarında çok fazla geçerliğinin kalmadığı görülmektedir (Şişman, 2017: 7).

4.3.2. Söz Alma-Söz Verme

Balaman, söz alma-söz verme yoluyla gerçekleşen evlilik biçimini birbirleriyle iyi anlaşılan veya çıkar ilişkileri belirgin iki ailenin bu kurulmuş yakın ilişkilerin kendi çocukları tarafından da sürdürülmesini istemeleri sebebiyle çocuklarını ileride evlendirmek üzere, birbirlerinden söz alıp söz vermesi şeklinde açıklamaktadır. Böyle bir beklentinin ön belirtileri kimi tanıştırmalarla bildik aileler tarafından sezdirilir. Örneğin, kız çocuğa “bana gelin olasıca” diye sevilirken, oğlan da “bana damat olasıca” biçiminde sevilmektedir ve zamanla da söz alıp verme küçük bir törenle gerçekleştirilmektedir (Balaman, 1982: 41).

4.3.3. Görücülük

Eberhard'ın ifade ettiği gibi “serbest seçimle evlenme -hiçbir görücü ve aracının yardımı olmaksızın yapılan evlenme-” Türkler’de olmamakla beraber çok eski zamanlardan beri Türklerde “aracı ve görücü” yoluyla evlenme geleneği bulunmaktadır (Ögel, 2001: 238-239). Evlenme işinde “arkuçu” ya da “savcı” adı verilen araçlar gerekli görülmektedir. Bugün “elbir” denen bu araçlar, dünürler arasında gidip geliyorlardı. Akrabalık kurmak isteyen iki taraf, bu aracı eliyle birbirinden karşılıklı kız istiyordu (Köymen, 1983: 310 Akt. Tezcan, 2000:16).

Günümüzde görücü usulü evliliğin varlığı hala devam etmektedir. Türkiye’de kültürel değişmelerin daha etkin görüldüğü büyük kentlerde iki gencin tanışıp anlaşarak evlenmeleri giderek arttığı görülse de gelenekselliğin ağır bastığı yerlerde görülen görücü usulü evlilik hala daha devam etmektedir. Görücü usulü evlenme, evlendirilmek istenen erkeğin aile üyeleriyle, akraba ve komşularından seçilen birkaç kadının önceden üzerinde durulan ya da yakınlarınca önerilmiş olan kızın evini ziyaret ederek, hem kızı yakından incelemeleri hem de niyetlerini açık etmeleriyle başlamaktadır. Türkiye’de buna kız bakma, görücü çıkma, dünür gezme gibi çeşitli adlar da verilir. Görücülerin kızı görüp bir sonuca vardıklarından sonra daha ayrıntılı bilgilere ulaşmak için ziyaretlerini bitirirler. Bu şekilde, kız ailesine de düşünme payı bırakarak eğer kızlarını damat adayına vermeye razı olurlarsa onlar da damat adayı hakkında bilgi sahibi olmaları için zaman tanınmış olur. Neticede, her iki tarafta olumlu bir yargıya varırsa, görücülerin işi burada bitmiş olur ve bundan sonraki adımlar kız isteme, söz kesme, nişan, düğün olur (Örnek, 2000:185-186).

4.3.4. Kız Kaçırma

Türk kültürünün en eski evlenme şekillerinden biri olan kız kaçırma, bir kızın ya da kadının kendi isteği dışında erkek tarafından zorla ya da çeşitli hile yollarına başvurarak götürülmesine denir. Burada dikkat çeken husus kızın zorla kaçırılmasıdır. Zora başvurmadan gerçekleşen kız kaçırımlar da vardır. Evlenmek isteyen kız ve erkeğin

anlaşarak beraber kaçması, “kaçışma” olarak nitelenir. Böyle bir durum olduğunda düğün yapılmamakla beraber taraflar düğün masraflarından da muaf olurlar (Tezcan, 2003).

İnan, Eski Türklerde evlenmenin kız kaçırmak ve yağma etmek yoluyla olduğunu ifade etmektedir. Örnek olarak, Yakutlarda ve Altay Türkleri arasında son zamanlara kadar evlenmenin sadece kız kaçırma ile “meşru evlenme” sayıldığını belirtmektedir. Hatta Altay Türkleri arasında erkek ve kız tarafları kendi aralarında sözleştikleri halde, delikanlı kendi soyundan olan yiğitlerle birlikte yine de kız kaçırmaı gerçekleştirmektedir. Manas destanında da yağma ve kaçırma yoluyla evlenmenin gerçekleştiği belirtilmektedir (1987: 344-345). Tezcan, kaçırma geleneğinde kahramanlıkla aşkı birleştiren bir nitelik olarak görüldüğünü ve bu iki ögenin Türk kültüründe çok yaygın olduğunu belirtmektedir. Göçebe Türklerde yiğitlik ve güç, aslı bir değer olduğundan kız kaçırmanın da erkek tarafı için bu değeri kanıtlayan bir fırsat olarak görülmektedir (2003). İbn Fazlan Seyahatnamesi’nde de, X. yüzyılda Oğuzlar arasında yaşanan yalancıkta bir kız kaçırma ile evlenmeden bahsedilmektedir. Evlenecek adam başlığı (mihr) verdikten sonra, kızın evine (çadır) girer, ailesinin huzurunda onu alıp götürür ve bu duruma kimse mani olmamaktadır. Burada bir nevi medenileşmiş kız kaçırma adetinin olduğu ifade edilmektedir (1975: 32, 116).

Pertev Naili Boratav, gençlerin evlenmelerine aileler eğer zorluk çıkarıyorsa bu gibi durumlarda kız kaçırma yönteminin uygulandığını ifade eder. Bu duruma ekonomik etkilerin yanı sıra en çok kız tarafının engellemesinden meydana gelmektedir. Kız kaçırma işlemi erkeğin daha öncesinde kızla anlaşması durumunda arkadaşlarının ve yakınlarının yardımıyla gerçekleştirilir. Böyle bir durumda gençlerde düğün, dernek kurulmadan ve hata nikah kıyılmadan gerdeğe girerek karı koca oldukları görülür. Hızlı bir şekilde gerçekleşen bu durum karşısında birçok kez, kızın yaşı küçük olup kız babasının devlet kapısına başvurma girişimi olsa bile iş tatlıya bağlanmaya çalışılır. Özellikle köy çevrelerinde, kız babasının istediği ağırlık yani başlığın kızı isteyen gencin karşılama gücünün üstünde olduğu zaman kaçırma işlemi gerçekleştirilir. Boratav hatta pek çok yerde kız babasının da bu durumu hoş karşıladığını az paraya razı olup itibarını kaybetmektense kızın kaçırılmasına razı olduğunu belirtir (2003: 169-170).

4.3.4.1. Dezmal Kaçırması

Hakkari yöresinde kız kaçırmak yerine kıza ait olan bir eşyanın kaçırılması kızı kaçırmakla tutulmaktadır. Yerel adı “*dezmal kaçırması*” denen bu âdette kızın yolu kesilerek veya evdeyken delikanlı kıza ait başörtüsünü zorla çıkarıp kaçırlır. Kızın ailesi bu durumu kızın kaçırılması yerine koyarak, delikanlının ailesiyle anlaşmak durumunda kalmaktadır (Örnek, 2000: 186).

4.3.4.2. Otura Kalma

Halk arasında kızın beğenmiş olduğu erkeğin evine bohçasıyla beraber gidip kalmasına “otura kalma” şeklinde evliliklerdir. Erkek kızı kabul ettiği takdirde düğün yapılmaktadır. Bu evlilik biçimi ülkemizde pek sık rastlanmamaktadır. Kızın bu türden bir evliliğe başvurmasını iki temel nedeni vardır. Birincisi; kızın sevdiği kişiyle evlenmesine ya kendi ya da erkeğin ailesi engel olmaktadır. İkincisi ise yoksulluktan kaynaklanmaktadır. Otura kalmada erkeğin kaçırılması söz konusu olmamakla beraber, bu olaya sembolik de olsa erkeğin kız tarafından kaçırılması şeklinde de bakılabilir (Yasa, 1962: 6).

4.3.4.3. Kız Çekme

Tezcan, Rize'nin bazı yerlerinde kız kaçırmaya “kız çekme” denildiğini kızı isteyip de alamayan erkek tarafının kızın değirmendeyken, ot keserken ya da imecede çalışırken kızı zorla çekip götürmeleriyle gerçekleştiğini belirtir. Kız kaçırılanların silahlı ve kararlı olduklarını ifade eder. Erkeğin kızı akrabalarından birinin evine götürdüğünü ve burada kıza zorla sahip olduğunu hatta birkaç gün dağlık bir yerde bile saklanabileceklerini belirtir. İki aile uzun süre birbirine dargın kaldıktan sonra barışmanın gerçekleşebileceğini ifade eder. Eğer kız tarafının kızı vermemesi durumunda bu evliliğin bazı aile büyükleri tarafından uygun görülürse bu kız çekme olayının tezgahlandığını da vurgular. Karşılıklı iletişimle uygun zaman kollanır, kararlaştırılır ve oğlan zorla kızı kaçırmış gibi olur. Burada kızın bağırıp çağırması rol gereği olduğunu ve bir süre sonra

kızın çeyizinin kıza gönderildiği ifade edilir. Son olarak da bu durum karşısında da kız tarafı ikna edilerek barış sağlanır (2003).

4.3.4.4. Peşe Gitme

Kızın kendi iradesiyle ailesine karşı durarak anlaşmalı olarak erkekle beraber kaçmasına “peşe gitme” denir. Peşe gitme, kimse engellemesin diye gece herkes uyuduktan sonra gerçekleşir. Genç kız sabaha karşı hazırlanmış olduğu bohçasıyla çıkar ve kaçacağı delikanlı ile buluşur. Peşe gitme olayında genellikle kızın annesinin haberi olduğu düşünülür. Her ne kadar tüm bu kaçmalardan sonra iki aile arasında anlaşma olsa dahi düğün kurulmamaktadır. Oğlanın ailesinden başlık parası alınır ve elbise dikilir (Tezcan, 2003).

4.3.5. Berder Evlilik

Türkiye’de, Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde berder olarak adlandırılan bu evlilik biçimine, Hakkari yöresinde “kepir”, Denizli, Aydın yörelerinde de “değişik yapma” adları verilmektedir (Beşikçi, 1969:63 akt. Balaman, 1982: 41). Berder şeklinde yapılan evlilikte başlık sorunu ortadan kalkmakla beraber hem kız hem de oğlu bulunan iki ailenin, karşılıklı olarak hem kızlarını hem de oğullarını birlikte evlendirmeleriyle gerçekleştirilmektedir (Örnek, 2000: 188). Bu gelenek Divânü Lûgat-it Türk’te şöyle geçmektedir: “koluşdı” kelimesine “olar ikki kız koluşdı = onlar birbirlerinden kız istedi” şeklinde ve bir diğer örnekte birbirlerinden kızlarını istemiş iki kişi için de “Dünür, kayın buluştu; kızlarını da birbirinden istediler. Şimdi dişim kamaştı. “Turumtay”ımı aldı”. (Gadre uğrayan bir adamı anlatarak diyor ki: O, benimle dünürlük yaptı, kızımı istedi, ben ondan kızımı istedim. Sonra bana gadretti, “Turumtay” adındaki kölemi aldı, götürdü; bu yüzden dişim kamaştı) şeklinde örnekler bulunmaktadır. (Atalay, 1985:109-110).

4.3.6. Taygeldi Evlilik

Tay, dul bir erkeğin dul bir kadınla evlenerek, hem erkeğin hem de kadının önceki evliliklerinden meydana gelen çocuklarına takılan bir addır. Türkiye’de halk arasında örneğin Aydın’da ve daha başka yerlerde sadece dul kadının getirdiği çocuğa, dul erkeğin taygeldisi denmektedir. Bir diğer anlamı ise, evlenecek olan dulların sayısı, yaş ve cinsleri söz konusu olmaksızın eski karı veya kocalarından getirmiş oldukları çocuklardır. Taygeldi evliliğinin temelinde toplumsal-psikolojik ve ekonomik sebepler bulunmaktadır (Yasa, 1962:310).

4.3.7. Zorla Evlendirme

Kızın ailesinin yüksek miktarda başlık alabilmesi veya başka maddi bir çıkar elde edebilmesinden kaynaklanan ya da evlatlarına istemedikleri bir ailenin talip olması neticesinde kızlarını, rızasının olmadığı biriyle evlendirmeleridir ki, bazen aile felaketiyle de sonuçlanabilmektedir. Bu zorla evlendirme bazen akıl baliğ olmuş fakat kişiliği tam oluşmamış erkek çocuklarına da uygulanmaktadır. Zorla evlendirmeler ilerleyen zaman içerisinde eşlerin boşanmalarına, ayrı yaşamalarına ya da daha acı verici olayların yaşanmasına neden olmaktadır (Şişman, 2017:17):

4.3.8. Baldızla-Kayınbiraderle Evlilik

Ülkemizin birçok yöresinde görülen bir diğer evlilik türü de “baldızla evlenme”dir. Karısı ölen dul bir erkeğin baldızı ile gerçekleştirdiği bu evlilikte, çocuklarına yabancı olan üvey annenin ne kadar iyi ve içten bakabileceği görüşü hakimdir. Bir başka kadın yerine teyzelerinin daha güzel bir şekilde annelik yapacağı düşüncesinden hareketle bu şekilde evlendirmeler gerçekleştirilir. Ender de görülse “kayınbiraderle evlilik” türünde ise kocasını kaybeden dul kadının, kayınbiraderiyle evlenmesi olayıdır. Bu tür evliliklerde yeni koca, dul kadının çocuklarının hem üvey babası hem de amcaları konumundadır. Bu şekilde de çocukların babasızlık çekmesine izin verilmeyerek, mal dağılımının

engellenmesine, evin surlarının dışarı çıkmayacak olması sağlanır ve böylece büyük babanın aile üzerindeki otoritesi ve denetimi de devam edecektir (Balaman, 1982:50-51).

4.3.9. Kardeşle Bacanak Olma

Bir ailenin iki (veya daha fazla) oğlunun, diğer bir ailenin iki (veya daha fazla) kızı ile yaptığı evlilik neticesinde erkek kardeşlerin birbirleriyle bacanak, kız kardeşlerin de elti olma halidir ki; erkeklere göre kızların kardeşleri hem yenge hem baldız, kızlara göre ise kocalarının kardeşleri hem enişte hem de kayın olmaktadır. Bu durum daha çok çocuk sayısının fazla olduğu ailelerde gerçekleşmektedir. Ayrıca bu durum bazı taygeldi evliliklerde de görölmektedir (şişman, 2017:11).

4.3.10. Kardeş Çocuklarının Evliliği

Ölkemizde akraba evliliği ile yapılan evliliklerin oranı çok yüksektir. Kardeş çocuklarının, amca, hala, dayı ve teyze çocuklarının birbirleriyle gerçekleştirdikleri bir akraba evliliğidir. Eş seçiminin bireylerin kendi iradelerine bırakıldığı yani serbest ve özgür olduğu; ekonomik özgürlüğün, mekânsal hareketliliğin çok olduğu yaşam biçimlerinde akraba evliliklerinin çok az olabileceği varsayım olarak düşünölmelidir (Balaman, 1982:51). Türklerin, genelde soylarına da önem verdikleri, dokuz ve en azından yedi nesil geriye gittikleri söylenir. Fakat bu özellik Batı Türklüğünde kaybolmuştur. Kazak ve Kırgızlarda yakın zamana kadar evlilikte de bu yedi ve dokuz göbek hususuna titizlikle uyarlardı (Baykara, 2001:153).

Altuntek, Orta Asya Türklerinde görölen dışevliliğin Anadolu'daki Türk toplumunda İşlam'ın ve Arap toplumunun etkisiyle değişime uğradığını ve eş seçiminde babasoyuna (amcakızı evliliğine) yönlendiğine ilişkin görüşlerin olduğunu belirtir. Başka bir ifadeyle babasoyu sisteminde "halakızı" ve "dayıkızı" evliliği dışevlilik olarak kabul görmekte; erkek kardeşler aynı soy içinde bulunduğundan "amcakızı" evliliği içevlilik tanımlamasına girmekte ve Anadolu Türk toplumunda görölen amcakızı evliliği,

dışevlilik kuralından içevliliğe doğru yapısal bir değişim olarak kabul edilmektedir (2001: 20).

4.3.11. İçgüvey Evliliği

Abdülkadir İnan, güvey (<küdegü) sözcüğünün türetmelerini araştırırken bu kelimenin en eski manasının ne olabileceği üzerinde düşünerek güveyle ilgili olan folklor maddelerini, âdet ve töreleri, kelimenin en eski manasının ‘çoban’ demek olacağı üzerine bir varsayım da bulunur. Göçebe kavimlerinde istihsal⁶ tarzının en önemlisinin çobanlık olduğuna göre, güveyden de kızın ailesinin evinde kalıp bir süre hizmet etmesi, hayvanlarına bakması yani çobanlık yapması beklenir. İnan, Eski Türklerde güveye hizmet ettirme âdetinin bulunduğu dair tarihi kaynaklarda açık bir şekilde rastlanmasa da Türklerle komşu olan Orta Asya kavimlerinde bu âdetin daha yaygın olduğunu ve bunun Çin vak’a-nüslerinin kayıtlarından anlaşıldığını vurgulamaktadır. Türk ve Moğollarda bu çobanlık yapma âdetinin sadece izlerine rastlanıldığı belirtilir (1951:140-141).

İnan’ın makalesinde Kazak, Başkurt, Harezmi, Teleüt, Telengit, Şor ve Kırgız boyları arasında bu âdetin gerçekleştiğini aktarır. Exogamie (*dışardan evlenme*) yasasına son zamanlara kadar riayet eden Kazak ve Başkurt boylarında da bir aileye güvey olan kimse tüm aileye güvey sayılırdı. Güveyi kayınbabasının evinde bir yıl alıkoymak âdeti de 13. yüzyılda Harezmi Türkleri’nin de bulunduğunu Cüveynî’nin bir kaydından anlaşılmaktadır. Bu kayda göre, Semerkant ham Osman Karahan, Harezmişah Muhammet’in kızıyla Ürgenç’te evlenmişti. Düğün çok uzun sürdü. Nihayet Osman memleketine dönmek istedi. Fakat Terken Hatun onu *<Türk resmine göre güveyin, izzet ve ikram edilmek üzere, kayınbabasının evinde bir yıl kalması gerektir>* diyerek gitmesine müsaade etmedi. İnan, daha az gelişmiş topluluklarda ise güveye hizmet ettirmek âdetinin büsbütün ortadan kalkmadığını buna örnek olarak da Altay Türklerinden Teleüt, Telengit ve Şorlarda gözlemlendiğini belirtmektedir. Şorlarda kız istemeye giden dünürlerin kızın babasına ya da aile büyüklerine söylemesi gereken belli

⁶ İstihsal; çıkarma, elde etme, üretim (Türkçe Sözlük, 2005:989)

başlı sözler bulunmaktadır; bu sözlerde ilk çağların hatıraları korunmuştur: “*Dilim dünür olsun, dizim güvey olsun, dağa çıksan dayağın olayım, suya girsen dayanağın ollayım, koğarsan eşikte itin olayım, çıkarırsan maşan olayım, demektir.*”(1951: 142).

İnan, son zamanlarda boy teşkilatı geleneklerini korumuş olan Kazaklar arasında fakir güveylelerin kızın evinde <yiğit olarak> çalıştırıldığını İrtiş boylarındaki Argın-Atıgay ve Kancagalı boylarında gözlemlendiğini söylemektedir. Yakut kaynaklı rivayetlere göre, Yakutların ilk atası Omogon-Bay bir yabancıya, senelerce hizmette bulunduktan sonra, kızını vermiştir. Yine Kazaklarda ve Ural dağlarının doğusunda yaşayan Başkurlarda eşinin ailesinden herhangi birine misafir olarak giden güveyin çadırın veya evin ancak kapısı yanında oturabileceğine dair gelenek bulunmaktadır. Başkurlar *kiyev örlükten ötmes* (yani ‘güvey tavandaki kiriş hizasından öteye geçemez’) derler. İnan, bu geleneğe Kazaklar kesin olarak riayet ediyorlarsa da, Başkurlar ancak şaka olsun diye dediklerinin altını çizer. Başkurlarda *kiyevge kül taşıt, altına da otun* diye bir atalar sözü olduğundan bahseder. Kırgızların Manas destanındaki bir parça da güveyin çobanlık yaptığı devrin yankısı olarak ele alınmıştır. Bu parçaya göre, Manas, Temir Han'ın; kızıyla evleniyor. Gerdeğe girdiği gece kız <*babamm çobanlarının adı. Manas'tır*> diyerek Manas'ı koğuyor. İnan, bunun üzerine destan şairi bu çoban Manas'larla kahraman güvey Manas'ı ayırt ediyorsa da, bu yeni devrin görüşüne göre uydurulmuş ve destana sokulmuş yeni bir unsur olsa gerek şeklinde belirterek Temir Han'ın tüm çobanlarının adlarının Manas olamayacağını da vurgular (1951: 143-144).

Mau-Tsai'nin, Çin Kaynaklarına Göre Doğu Türkleri adlı çalışmasında da damadın kızın evinde bir müddet kalması geleneğini görüyoruz: T'ie-le'lerin âdetleri yaklaşık olarak T'ükü'e'lerinki gibi olmakla beraber sadece düğünden sonra damat gelinin evinde kalıyordu. Ancak gelin bir çocuk doğurduktan sonra ve emzirdikten sonra evine geri dönüyordu (2006: 172-173).

Türkiye'de içgüvey şeklinde evlilikler erkeğin aile reisliği görevini sarstığı düşüncesinden hareketle çok yaygın görülmemekle beraber halk arasında hoşta karşılanmamaktadır. Yasa, halk arasında bir kimsenin durumunun iyi olmadığını anlatmak için “içgüveysinden hallice” deyimini kullandığını da belirtir. Örnek olay

olarak ele aldığı içgüveyliği, Ankara'nın Nallıhan ilçesine bağlı Akdere köyünde incelemiştir. Bu incelemedeki notları Şu Őöyledir: *İçgüveyliği halk arasında esirlik diye telâkki edilir. İçgüveysi olan kimsenin aşağı bir insan olduğu zannedilir. İçgüveysinin kimsenin yanında serbest serbest konuŐmaya hakkı yoktur. Ancak kendisine bir Şey sorulduğu veya kendisine laf düŐtüđu zaman konuŐabilir. Zenginlik veya fakirliğin de içgüveyliği üzerinde büyük etkileri vardır. İçgüveysi zengin bir adamın evine gitmiŐse o zaman biraz daha iyicedir. Fakat ne de olsa içgüveyliği müessesesi iyi bir müessese sayılmaz* (1962: 348).

Yasa, içgüveyliği halk tarafından kötü etkiler barındırmasına rağmen rağmen bu olayın sebeplerini Şu Şekilde sıralar. Öncelikle erkeğin çok fakir olduğu durumlarda ileride ailesini geçindirebilecek gücü bulunmazsa babası tarafından kız babasının yanında içgüveysi olarak verilebilir. Bir ailede erkek çocuk sayısı fazla olursa malların dağılımı konusunda çok fazla ayrıma gidileceğinden hissedarların idare edemeyeceği bir duruma düŐmesinden kaynaklı baba erkek evlatlarından bazılarını içgüveysi olarak birilerinin yanına verilir. Erkeğin çok fakir olmasıyla bulunduğu yerdeki ağanın yanında hizmetkarlık veya çobanlık yapmakta olup ağanın gözüne girdiği zaman ağa onu içgüveysi olarak alır. En çok karşılaşılan durum ise bir ailenin bir kızından başka evladı olmaması ve aile yuvasının devamını ve mallarının da dağılmamasını sağlamak amacıyla kızını dışarıya vermeyerek içgüveysi alır. Bu Şekilde hazıra konma olur. Bir diğer sebep ise kadının kocasının öldüğu durumlarda kendisine ve çocuklarına bakmak için bir erkekle evlenmesidir. Bu duruma erkeğin dul kadının evine gittiği anlamına gelerek “dul evine düŐme” denir. Bu olay için evlenmenin gerektirdiği nişan, nikâh, düğün gibi aşamaları atlatmak mecburiyeti yoktur (1962: 348).

4.4. TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE DAMAT

İnan, Türkçede güvey ve güveyi ‘damat’ kelimesinin eski Türk (Kök Türk ve Uygur) metinlerindeki Őeklinin “küdegü” olduğunu belirtir. Bu kelimeyi ilk defa Uyük Turan kitabesinde rastlandığını vurgular. İnan, Eski Türkçedeki bu kelime, mânasını aynen muhafaza etmekle beraber, bugünkü Türk lehçelerinde küzâ (Şor, Sağay, Koybal, Kaç)

küyä, (Tobol, Tara, Küyerik), küyō (Kıgız), küyöü (Kazak), kiyeü (Kazan, Başkurt, Tümen), küyāw (Karaim), güyü (Kırım), güwä (Gagavuz), küyä, küyü (Altay), kütüö (Yakut), küre (Çuvaş) olarak telaffiz edilme şekillerini sıralar. ‘güvey’ mânasını ifade eden Moğolca kürgen~küregen, Tonguzca küreken kelimelerinin de adı geçen dillerde küdegü kelimesinin aldığı şekil olduğunu ifade eder. İnan, küdegü ve küregen kelimelerinin türetme meselesi hususunun Türk ve Moğol dilleriyle meşgul olanların dikkatini de çektiğini belirtir. Özellikle, G. J. Ramstedt ve N. Poppe tarafından yapılan türetmelere değinir; Ramstedt küdegü kelimesini Moğolcada ‘zevcenin küçük kardeşi’ anlamına gelen kür degüü sözcüğüyle açıklamaktadır. Poppe’nin türetmesi de küdegü kelimesini Moğolca ‘küçük kayınbirader’ anlamına gelen küri degüü sözcüklerinden, r sesinin kaybolmasıyla yapılmış bir mürekkep kelime biçiminde açıklamaktadır (1951: 139)

İnan, yukarıda adları geçen araştırmalarda *küdegü* ve *küregen* kelimelerinin türetmelerini açıklarken, Türk ve Moğol dillerinin fonetik kanunlarını göz önünde tuttıklarını belirtir. Halbuki bu dillerdeki akrabalık ifade eden kelimelerin türetmelerini araştırırken, eski Türk⁷ ve Moğolların, evlenme müessesesiyle bağlı âdet ve törelerin de göz önünde bulundurulmasının gerektiğini ifade eder. Âdet ve töreye göre, *küdegü-nün* (>*güvey* -in), zevcesinin ailesine ve kabilesine karşı birtakım vazifeleri vardır ki bunlar çok eski bir içtimaî merhalenin bıraktığı izleri taşırlar; bu izlerden birini *küdegü* (> *güvey*) kelimesinde de görmek mümkündür. İnan, *küdegü* kelimesini küd- veya küdez ‘gütmek, korumak, çobanlık etmek’ kökünden *-e-gü* nomen actoris ekiyle teşkil edilen bir isim ve ‘çoban’ manasına geldiğini ifade etmekle birlikte *küregen* kelimesinin de bu kökten (**küdegen* > *küzegen* > *küregen*) türemiş olacağını hatırlatır (1951: 140).

⁷ Türköne, “Eski Türk toplumu” denince, genellikle İslam öncesi Türklerin akla geldiğini ifade eder. Diğer bir ifadeyle Türklerin Müslüman olmadıklarından önceki döneme tekabül etmektedir. Bu dönem “Türk olarak bilinen ve Türklerin de içinde yer aldığı ilk topluluk olan Hunlardan itibaren M.Ö. 300’lerden başlayarak, yaklaşık M.S. X. yüzyıla kadar uzanan on üç asırlık bir dönemdir ki bunun da bilinmeyen bir tarih öncesi vardır. Bu çok uzun zaman zarfında büyük dönüşümler yaşayan ve ayrıca aralarında büyük farkların mevcut olduğu çeşitli Türk toplulukları, genellikle yekpare bir şekilde “eski Türk toplumu” veya “eski Türkler” başlığı altında ele alınıp kronolojik olarak incelenmeye çalışılır (1995: 67).

Türkiye'nin ilk halkbilimcilerinden olan Ziya Gökalp İslam öncesi Türk ailesini, boy, sop soy, pederi ve izdivacı olmak üzere beş tipte incelemektedir. Ona göre ailede boydan izdivacı aileye doğru gelişme ve ilerleme olmuştur. Böylelikle gelişme izdivacı (kadın ve erkeğin eşit haklara sahip) aile ile tamamlanmıştır (1991: 219). Evlilik ailesi (izdivâcî aile), evlenme sonucu oluşan aile. Türkler izdivaca “evlenmek”, “ev-bark” sahibi olmak derler. Bark, Orhun Anıtlarında “mabet” anlamına gelir. Ev de kutsal bir mabet kabul edildiğinden “bark” adını alır. Bu anlamda evlilik eski Türklerde kişilerin kutsal bir güvenceye kavuşması olarak görülür (Doğan, 2009:20). Eski Türklerde bir delikanlı evlenecek yaşa gelince kahramanlık imtihanından geçerek il meclisinden yeni bir ad alırdı. Bu şekilde ildaş ve erkek kıymetini kazanarak vatandaş hukukuna malik olurdu. Buna göre babasının veliliğinden çıkarak hakanın velayeti altına girerdi (Çimen, 2008: 124). Görülüyor ki eski Türklerde bir genç evlenmesi için ergenlik yaşına girmesiyle beraber öncelikle isme sahip olması gerekiyordu böylelikle de bulunduğu toplumda vatandaş hukukuna sahip oluyordu.

Doğan, gençlerin evlenirken ne kendisini ne de karısını kendi babasının ocağına getirmediğini vurgular. Eski Türklerde içgüveyliğin olmadığı gibi iç gelinliğin de olmadığını ifade eder. Erkek baba ocağından payına düşeni alır, kız da “yumuş” adlı çeyizi ile gelirdi. Bu çeyiz aile arasında verilen hediyelerden, armağanlardan oluşurdu. Bu şekilde de gelin ile damat birleşerek ortak bir ev sahibi olurdu. Yeni izdivaç için yeni bir çadır yapılırken temiz ve beyaz olduğu için de “Ak Ev” unvanıyla nitelendirilirdi. Ayrıca izdivâcî aileye girmek için pederî ailede doğmuş olmak yeterli görülmektedir. Devlet tarafından yasaların ortaya konması gerekirdi. Cengiz Han'ın ortaya koyduğu yasaların böyle bir işlevi bulunmaktaydı. Buna göre de bir kadın dengi olmayan bir erkekle evlenemezdi fakat bir kızı dengi olan bir erkek istediği zaman babası ve annesi ona vermemekte ısrar edemezdi. Böylelikle eşit haklara dayalı bir aile oluşumunun tamamlandığı Gökalp tarafından ifade edilir (2009: 21).

Çimen, Eski Türk ailesinde evlenme istediğinde bulunan delikanlıların müstakbel eşlerini genellikle kendilerinin aradıklarını daha sonra da görücü olarak babasını göndererek kızı istedikleri belirtilir. Görücülerin nasıl gidecekleri, ellerinde neler olacağı, kız babası ile nasıl selamlaşacakları ise bir merasimle gerçekleşmektedir (Kafesoğlu, 1971:71, Akt.

2008: 180). Merasimde kıza karşılık ebeveyne erkek tarafından bir miktar kalım vermek zorunluluk olarak ifade edilir. Kalım tamamlandıktan sonra ise düğün olurdu (2008: 180). Türk destan kahramanlarının ata iyi binen, usta kılıç kuşanan ve iyi savaşan kadınlarla evlenmek istedikleri görülmektedir (Çimen, 2008: 182). Türk kültür tarihinin kadim ve güçlü anlatılarından olan Dede Korkut Kitabı'nda Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek adlı destanında ve Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı'nda babalar oğullarını evlendirmek istediklerinde oğulları onlara evlenecekleri kişide olması gereken özellikleri sıralarken kendileri kadar kahraman bir kız olmasını istedikleri görülür; “Ben yerimden kalkmadan o kalkmalı, ben kara koç atıma binmeden o binmeli, ben hasmıma/kâfir eline varmadan o bana baş getirmeli şeklinde sıralayarak isteklerini belirtmişlerdir (Ergin, 2013: 64).

Türk halk kültüründe bazı anlatılarda evlenme çağına gelen kızlar, damat olarak seçecekleri kişileri bir sınava tabi tuttıkları görülür. Buna göre Dede Korkut'taki Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek boyundaki Banu Çiçek beşik kertme nişanlısı olan Beyrek'ten kendisini gizleyerek onu sınava tabi tutmaktadır: “...gel şimdi seninle ava çıkalım, eğer senin atın benim atımı geçerse onun atını da geçersin, hem seninle ok atalım, beni geçersen onu da geçersin ve hem seninle güreşelim, beni yenersen onu da yenersin...” (Ergin 2013:63). Köroğlu anlatmalarında tanıtılan “güreşçi, savaşçı (amazon)” kadın tipi olarak adlandırılan Dâna Hatun, evlenme çağına gelince, evleneceği erkeğin kendisini yenmesi şartını ileri sürer. Erkek, bu mücadele başarısız olursa başı kesilecektir (Ekici, 1996, Akt. Köksal, 1999:213).

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nda Dirse Han'ın hatunu en kırgın olduğu zamanda bile kocasına içten bir sevgi ile seslenmektedir. Eş; sevilen, değer verilen, saygı duyulan anne baba tarafından da sevilen kızını vermeye değer bulunan olarak karşımıza çıkmaktadır (Çimen, 2008:150).

...Çağırıp Dirse Han'a söyler, görelim hanım ne söyler:

Beri gel başımın bahtı evimin tahtı

Han babamın güveyisi

Kadın anamın sevgisi

Babamın anamın verdiği

*Göz açıp da gördüğüm
Gönül verip sevdiğim
A Dirse Han... (Ergin, 2013:29).*

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek adlı hikâyede de yavuklusu Beyrek'in esir edilişi üzerine ağıt tutan Banu Çiçek şunları söyler:

*“Vay al duvağımın sahibi
Vay alnımın başımın umudu
Vay şah yiğidim vay şehbaz yiğidim
Doyuncaya kadar yüzüne bakmadığım hanım
Nereye gittin beni yalnız koyup canım yiğit
Göz açıp da gördüğüm
Gönül ile sevdiğim
Bir yastıkta baş koyduğum
Yolunda öldüğüm kurban olduğum...” (Ergin, 2013: 70).*

Eski Türk inanç ve düşünce sistemlerinin ortaya konulmasında önemli bir kaynak olan Kutadgu Bilig'de ailenin temelini oluşturacak eşlerin özellikleri ve nasıl evlenecekleri açıklanmaktadır. Bir erkeğin seç seçiminde çok dikkatli olması istenerek iyi bir kız araması istenir. Alacağı kızın soyu, sopu ve ailesinin iyi olması ve kendisinden başka erkek yüzü görmemiş, el değmemiş bir aile kızı bulmağa çalışması istenir. Erkeğe iki koşul sunulur. İlk olarak evlenecekse kendinden aşağı biriyle evlenmesini; kendinden yüksek ailelere yaklaşmaması istenir çünkü aksi halde onların kölesi olacağı düşünülür. İkinci olarak kızda yüz güzelliğini aramaya gerek olmadığını önemli olanın huy güzelliği olduğuna dikkat çekilir. Erkeğin üç tür kadından uzak durması istenerek, bunlar zengin kadın, güzel kadın ve yüksek soylu kadın olarak sıralanmıştır. Varlıklı olan kadının, malına güvenerek dilini uzatacağını ve başına kakacağını; güzel kadının başının belası olacağını; yüksek soylu kadının ise yüksekte konuşacağı için tercih etmemesi istenir. Erkeğin namuslu, temiz-kız araması gerektiğini böyle birini bulabilirse diğer üç kriterden zenginliği, güzelliği ve soyluğu da onda bulabileceği ifade edilir (Dilaçar, 1972: 123).

Türkler 8. yy'da Müslüman olduktan sonra hayatlarının her alanı İslam dininden etkilenmiş aile kurumu da bundan nasibini almıştır. “Türk aile yapısı eski Türk (İslamiyet öncesi) aile kimliğini korumuş, Türk töre ve gelenekleriyle İslami normlar bir sentez oluşturacak biçimde aile dokusunu meydana getirmiştir” (Türkdoğan, 2002:624, Akt. Çimen, 2008: 228). Çimen, Osmanlı toplumunda evliliklerin ne şekilde gerçekleştiğini ve sürdürüldüğünü kısaca açıklamaktadır; Osmanlı’da kadın ve erkeğin evlenmelerinde önlerine önemli bir engel çıkmadığı takdirde evlilik gerçekleştirmeleri dini bir vazife, bu biçimde oluşturulan aile de kutsal sayılmaktaydı. Bu dönemde bir ailenin meydana gelebilmesi için nikâh sözleşmesinin yapılması gerekirdi. İslâm hukukuna göre evlenmeyle nikâh anlaşmasının aleni bir şekilde olması ve topluma duyurulması gereklidir. Bu şekilde yapılan evliliklerin büyük bir çoğunluğu da şer’iye sicillerine geçirilmiştir. Gençler evlendirildiği zaman kendi özgür iradeleriyle karar vermeleri gerekmektedir. Kadının evleneceği erkeği görmesi hakkı olarak sayılmakla beraber aynı zamanda sünnet olarak da geçmektedir. Kadın, eğer damat adayını beğenmezse reddedebilir, hiç kimsenin zorlamasıyla da hiçbir şey değiştirilmez. Osmanlı’da evlenme işlemi gerçekleştiği zaman kadın erkekten istediği kadar “mihir” isteyebilmekte olup onun en doğal hakkı ve hayat garantisi olarak görülürdü. Aynı zamanda da harcama yetkisi sadece kendi iradesine bağlıydı. Kadının kendisi ve ev için gerekli bütün harcamalar erkeğe aittir. Erkeğin eşine kendi ihtiyaçlarının kendi kazancıyla karşıla demeye hakkı bulunmamasıyla beraber maddi gelirin ölçüsünde onun nafakasını sağlama zorunluluğu vardır. Sağlayamayacaksa evlenemez. Evlendikten sonra sağlayamazsa kadın boşanabilir. Kocasına ona hakaret edemez, şiddet uygulayamaz, onun hayat arkadaşı olduğunu unutmamak zorundadır, darılıp evinde yalnız bırakamaz. Çimen son olarak da “Erkeğin en hayırlısı, kadına en iyi davranandır” şeklinde ifadeyi de eklemiştir (2008: 239-240)

Çimen, Osmanlı dönemindeki genel olarak uygulanan evlenme ve nikâh sözleşmelerini şu şekilde açıklamaktadır; Evlenecek kız ve erkek hür iradelerini kullanarak kendileri ve aileleri arasında anlaşıp karar verdikten sonra mahkemeye gelerek şahitler huzurunda nikah akitleri gerçekleştirilir ve bu nikâh sicile kaydedilirdi. Evlenmeye karar verildikten sonra kadın mahkemeye kendisi gitmediği durumlarda yerine güvendiği birini şahit huzurunda vekil tayin ederek gönderebiliyordu. Aynı uygulamayı erkek de yapabiliirdi.

Vekâletle nikâh akdi gerçekleştirilir ve sicile kaydedilirdi. Osmanlı'da ayrı dinden toplumlar arasında evlenme pek görülmezdi. Dini kurallar erkeğe bu hakkı tanınmasına rağmen gayrimüslim cemaatler bunu engellemişlerdir. Osmanlıda evlenme bir sözleşme olarak kabul edilmektedir. Evlenmek için kadıdan izinname almak gereklidir. Bu usulü ilk defa Kanuni Sultan Süleyman emretmiştir. Tanzimat'ın ilanından sonra Avrupa'dan kanunlar alınmaya başlandı ve bu kanunlar İslam hukukunu uygulayan şer'i mahkemeler tarafından uygulanamayacağı için 1871 de Nizamiye Mahkemeleri kuruldu. 1874 tarihli bir irade ile mihrin miktarına sınırlama getirilmiş ve evlenme sırasında hediye verilmesi yasaklanmıştı (2008: 241).

Osmanlı ailesinin pederi değil yarı pederşahi aile olduğu görüşünde olanlar bulunmaktadır. Bu iddialar Osmanlı hukukunun şeriata dayalı Mecelle tarafından düzenlenmesi ve erkeğin çok eşli evliliğine izin verilmişinden kaynaklanmaktadır. Oysa Osmanlı ailesi üzerine yapılan araştırmalar bunların geçersizliğini ortaya koymaktadır. Toplumların kültürleri uzun bir süreç içerisinde meydana gelmektedir. Sahip olunan kültürel dokudan kısa bir sürede kopmak mümkün olmamaktadır. İslamiyet öncesi Türklerde çeşitlilik göstermekle beraber genellikle pederi aile yapısı özelliği taşıyan aile Türkler İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra hemen hemen tamamıyla pederi şekle dönüşmüştür. Osmanlı aile yapısının ataerkil özellik taşıdığı bazı yabancı ve Türk araştırmacılar tarafından öne sürülmektedir. Ancak Osmanlı ailesinin Roma ve Doğu toplumlarında görülen pederşahi aile yapısı özelliklerini taşımadığı ve Osmanlı ailesindeki baba otoritesi pederşahi ailedeki baba otoritesinden oldukça farklı olduğu belirtilmektedir. "Erkeğin aile içerisindeki kadına karşı olan otoritesi veya üstünlüğü, yöneticilik, düzenleyicilik, koruyuculuk özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Pederşahi aile özellikleriyle uyuşmayan aile üyelerinin baba tarafından alınıp satılmaması, baba otoritesinin mutlak olmaması, her üyenin özel mülkiyet hakkına sahip bulunduğu ve mülklerini diledikleri gibi kullanabildikleri gerektiğinde haklarını korumak için mahkemeye müracaat ettikleri dikkate alındığında Osmanlı ailesinin pederşâhî olduğunu kabul etmek oldukça zordur (Çimen, 2008: 257-258).

İslam'a göre aile bir sosyal grup olarak kabul edilir ve grubun birlik ve bütünlüğünün varlığı, devamı ve korunması için gerekli düzenin sağlanması gerekir. Bu ise aile içinde

rol dağılımı, işbölümü ve sorumlulukları alma ile oluşmaktadır. Roller sosyal statüleri bağı olarak şekillenir ve ailenin uyum içerisinde varlığını sürdürmesi için üyelerin birbirlerine karşı sorumlulukları ve bağımlılıkları bulunmaktadır. Bu bağımlılık içerisinde erkek, karısına karşı kocalık, çocuklarına karşı babalık, ailenin geçimini sağlamak için ekmek kazancı ve yöneticilik rollerini, kadın ise kocasına karşı karılık, çocuklarına karşı annelik ve eğiticilik, ayrıca aile yöneticiliğine yardımcılık rollerini üstlenmişlerdir. Bu roller, eşlerin ev içindeki rolleridir. Çimen, eşlerin bu rollerini aile sistemi içerisinde ne kadar iyi şekilde yerine getirirlerse o kadar prestij sahibi olacaklarını ifade etmektedir (2008: 287).

5. BÖLÜM: SAMSUN’UN TEKKEKÖY İLÇESİ HALK KÜLTÜRÜNDE DAMAT

5.1. SAMSUN İLİ TARİHİ

İnsanlık tarihi içinde çok eski ve Çağdaş Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda önemli bir yere sahip olan Samsun, Cumhuriyet tarihinde de Karadeniz Bölgesi’nin ve Türkiye’nin önemli bir konumu haline gelmiştir. Samsun, Karadeniz Bölgesi’nin en büyük şehirlerinden biridir.

Anadolu’ya MÖ 5000-3000 yılları arasında Proto-Hitit olarak adlandırılan bir topluluk gelmiştir. Anadolu da ilk yerleşik devlet ve uygarlık kurmuş olan Hititler, yeni kurdukları başşehir Nisa’dan sonra kurdukları ikinci başkentleri de Hatti Hitit’den itibaren Anadolu’nun çoğunluk kısmını ele geçirmişlerdi. Hitit kralının I. Muşil döneminde Samsun ve yöresi de ele geçirildi. Samsun’un ilk insanların Gaskalar olduğu bilinmektedir. Gaskaların da Hititlerin egemenliğini tanımlarıyla Samsun bir Hitit şehri haline gelmiştir. Daha sonra Samsun’un bugünkü güneydoğusunda yer alan antik kentin yıkılmasıyla Toroman tepe ve Cedit sırtlarına yeni bir kent oluşturulmuş ve buraya Enete adı verilmiştir. Enete, MÖ 562 senesinde Miletli denizciler ve göçmenlerin yerleşmesiyle kentin adını da Amisos olarak değiştirmişlerdi. MÖ 331 tarihinde Amisos’un İskender’in eline geçmesiyle kentte demokratik yönetimin yeniden kurulmuştur (Sarısakal, 2022:14-16).

1071 Malazgirt Savaşı sonucunda Anadolu’ya Türkler gelince, Danişmendliler, yerleşmiş oldukları topraklardan Canik kıyılarına doğru gelmişlerdir. 1260 tarihinde Samsun, Trabzon Rum İmparatorluğu tarafından işgal edilmiştir. 1296 tarihinde Samsun, Moğolların en önemli limanlarından biri olmakla beraber halkı da Hıristiyan olan Samsun’un Cenevizlilerin eline geçmiştir (Sarısakal, 2002:22). Yılmaz, Samsun’un 14. Yüzyılda Osmanlı kaynaklarından hareketle Müslüman Samsun ve Cenevizlilere ait Simisso (Kafir Samsun) adında iki ayrı kısımdan söz etmektedir. Mondros Ateşkes Antlaşması metninde Canik bölgesinin açıkça belirtilmediğini fakat ülkenin limanlarının,

demiryollarının tamamen İtilaf Devletleri'nin denetiminde kalacağını belirten maddelerle Canik Bölgesi'nin işgale açık bir hale getirmiştir (2002: 24-26). İtilaf Devletleri'nin Mondros Ateşkes Antlaşması'na koydukları 7. ve 24. maddelerindeki amaçları, Pontus ve Ermeni komitelerini harekete geçirerek, kargaşa yaratmak ve Doğu Anadolu'yu işgal ederek içeride bir Ermenistan, Karadeniz sahilinde bir Pontus-Rum Devleti kurmaktı (Atatürk, 1999: 2-5).

Samsun'un bir liman şehri olması askerî ve siyasî politikaların yanında, ekonomik politikalar açısından da kente önemli bir konum kazandırıyordu. Samsun da başta Amerikalılar olmak üzere İngiliz, Fransız ve İtalyan firmalarının etkinlikler yapmaktaydılar. Samsun ve Karadeniz kıyılarında yaşayan Hıristiyan halkının zulme uğradığı şeklinde yalan haberler yapıldığı ve yabancılara ait ticari şirketlerle yabancı okullar da Samsun'da bulunan İtilaf gemileri ekonomik konularda, Karadeniz kıyılarındaki ticari kişilere ulaşım ve bilgi yönünde yardım ediyorlardı. Amerikan donanmasının Samsun'a üs kurarak tütün ve petrol şirketlerinin güvenliğini sağlamaktaydılar (Yılmaz, 2013: 425)

Pontus çetelerinin baskılarıyla evlerini, topraklarını terk etmek durumunda kalan aileler, çocuklarıyla birlikte kasabalara akın ederken 19. Yüzyılın sonlarına doğru Samsun'un Hançerli, Pazar, Kale içi, Çayır içi ve Meğde gibi halkı Müslümanlardan oluşan mahalleler Rumların yerleştirildiği yeni mahalleler olmuştur (Sarısakal, 2002:31).

Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarının bandırma vapuruyla Anadolu topraklarına gelmesi ve Kurtuluş Savaşı mücadelesini vererek Türk ordusunun büyük zaferiyle Canik bölgesindeki Pontuşçuluk faaliyetleri de son bulmuştur (Sarısakal, 2002: 50). Kurtuluş Savaşının sonlanması ve Türkiye Cumhuriyetinin ilan edilmesiyle Türkiye sınırlarında kalan Samsun, Kurtuluş Savaşı'nın sonlanması ve Türkiye Cumhuriyetinin sancakların şehir olması üzerine il statüsünü kazanmıştır. 1923 mübadelesiyle şehirdeki Rumlar Yunanistan'a göç etmiş, Rumlardan boş kalan yerler ise mübadillere ayrılmıştır (URL 3).

5.2. SAMSUN İLİNİN COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

Karadeniz Bölgesinin Orta Karadeniz bölümünde yer alana Samsun'un kuzeyinde Karadeniz, batısında Sinop ve Çorum, güneyinde Tokat ve Amasya, doğusunda Ordu ili bulunmaktadır. İlin, en uzun sınırı Amasya, en kısa sınırı ise Tokat ile. Samsun ilinin koordinatları $40^{\circ} 50'07''$ - $41^{\circ} 44' 07''$ kuzey enlemleri ile $34^{\circ} 52' 39''$ - $37^{\circ} 10' 31''$ doğu boylamları arasında yer almaktadır (Yılmaz ve Zeybek, 2016: 1).

5.2.1. İklim

Samsun, ılıman iklim tipine sahip bir il olmakla beraber iklim, sahil şeridi ve iç kesimlerine göre farklılık göstermektedir. Karadeniz ikliminin etkileri sahil şeridinde görülür. Burada yazlar sıcak, kışlar ise ılık ve yağışlı geçer. İç kesimlerinde ise yüksekliği 2.000 metreleri bulan çok olan Akdağ ve Canik dağlarının etkisinden dolayı yazlar serin, kışlar soğuk, yağmurlu ve kar yağışlı geçer (Dak, 1989: 14).

5.2.2. Dağlar

Samsun'un topraklarının büyük bir çoğunluğu dağlardan meydana gelmektedir. Buna rağmen dağ yükseklikleri çok fazla olmamakla beraber Kuzey Anadolu Sıradağlarının yükseltisinin en düşük olduğu yer burasıdır. Bu nedenle dağlar ulaşım engel teşkil etmemektedir. Şehirde birbirinin devamı niteliğinde görülen iki tane sıradağ vardır. Birincisi il topraklarının batı kesiminde bulunan Çangal dağları, ikinci olarak da kısmen doğu kesiminde yer alan Canik dağlarıdır. Bölgedeki diğer önemli dağlar Kocadağ, Akdağ, Böğürtlentepesi, Nebyen Dağı, Evliçalı Tepesi, Saltuk Tepesi, Keltepe, Kocaçataltepe olan sıralı dağlardır (Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu: 13).

5.2.3. Akarsular Ve Göller

Türkiye'nin akarsu ve göller olarak en zengin illerinden biri olan Samsun'da, Yeşilirmak, Kızılırmak, Engiz Çayı, Kürtün Çayı, Mert Çayı, Abdal Çayı, Terme Çayı, Terkasan Çayı bulunmaktadır. Doğal olarak, Ladik Gölü, Balık Gölü, Gernek Gölü, Uzungöl, Akgöl, Dumanlıgöl, Simenlik Gölü, Liman Gölü bulunur. Yapay olarak da Altinkaya, Derbent, Hasan Uğurlu, Suat Uğurlu ve Çakmak Barajı vardır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Samsun Büyükşehir Belediyesi, 2015: 44-49).

5.3. SAMSUN İLİNİN NÜFUS ÖZELLİKLERİ

2021 yılı TÜİK verilerine göre Samsun'un genel nüfusu 1.371.274'dür. Samsun nüfus yapısının en önemli özelliklerinin başında genç ve dinamik bir nüfusa sahip olması yer almaktadır. Özellikle doğurganlık oranının oldukça yüksek olduğu şehirde, genç nüfusun büyük ilçelerde toplandığı görülmüştür. Bu anlamda İlkadım, Atakum ve Canik ilçelerinin, Samsun nüfusunun yoğun olarak toplandığı en önemli ilçeler olduğu anlaşılmaktadır. Göçler bağlamında değerlendirildiğinde özellikle Ankara, İstanbul ve İzmir başta olmak üzere Türkiye'nin önemli merkezlerine göç veren Samsun, Doğu Karadeniz Bölümü'nden de göç almaktadır. Samsun'daki göç olgusunun önemli bir özelliğini 'Kademeli Göç' olarak tanımlanan bir tipte olmasıdır. Köyden göçenler ilk olarak ilçe merkezlerine giderler, sonrasında da ilçe merkezlerinden il merkezine göç gerçekleşir. Bu göç olgusu, ara kademelerde iş fırsatları yaratılırsa, göç eden nüfusun il içinde tutulabileceğini göstermektedir (Dübüş Koç, 2012: 55)

5.4. SAMSUN İLİNİN SOSYAL VE KÜLTÜREL DEĞERLERİ

Samsun ve çevresinde Paleolitik dönemlerden itibaren yerleşimin olduğu bilinmektedir. Samsun'da Paleolitik Çağ, Mezolitik Çağ, Kalkolitik Çağ, Tunç Çağı, Helenistik Çağ, Pontus, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait kalıntılar görmek mümkündür. Samsun'da, Atatürk Anıtı ve İlkadım Anıtı vardır. Müze olarak Atatürk

Müzesi, Arkeoloji ve Etnografya Müzesi ve Gazi Müzesi bulunur. Camilerden, Büyük Cami, Pazar Cami, Yalı Cami, Kurşunlu Cami, Hacı Hatun Cami, Kale Cami ve Hançerli Cami en çok bilinen camilerdir. Türbelerden, İsababa Türbesi, Şeyh Seyyid Kutbittin Türbesi ve Kılıçdede Türbesi vardır. Diğer dini yapılardan ise İtalyan Katolik Kilisesi bulunmaktadır. Han ve Bedesten olarak da Taşhan ve Bedesten vardır (Samsun Turizm İl Müdürlüğü, 2002: 31-38).

5.5. TEKKEKÖY İLÇESİ

Tekkeköy'ün etrafında yapılan çalışmalara bakıldığında Paleolitik çağlardan itibaren yerleşimin var olduğu bilinmektedir. Tekkeköy'ün güneyinde bulunmakta olan bu yerleşimin tarihi M.Ö. 600.000-10.000'li yıllara kadar uzanmaktadır. İlçedeki araştırmalarda Hitit dönemine ait katmanlara rastlanılıp, Frigler'e ait kalıntılarda bulunmuştur. Yöre, M.Ö. 3. yy ortalarında Pontus devletinin sınırları içine girmiş olup sonrasında sırasıyla Roma, Bizans ve Anadolu Selçuklu devletinin hakimiyetine geçmiştir. Selçuklular Anadolu'ya yerleşmeğe başladığında Bizans devletinin egemenliği altında olan yöreyi Türklere ve İslamiyet'e açmak için bölgenin önemini de dikkate alarak büyük Türk velisi Şeyh Zeynüddin'i buraya gönderilmiş olup bir tekke kurduklarıdır. Yaklaşık olarak 1250-1330 yılları arasında hayatını deva ettirmiş olan Şeyh Zeynüddin kurduğu tekkede yolcuları, düşkünleri, fakir fukarayı kazan kurarak doyurmuştur. Yörede, tekkenin ön plana çıkmasıyla beraber yörenin adı Tekkeköy halini almıştır. 1399'da Osmanlı hakimiyeti altına giren Tekkeköy, 1402 Ankara savaşından sonra Kubat oğullarına geçmiştir. 1419'da Çelebi Mehmet, Tekkeköy'ü tekrar Osmanlı topraklarına katmıştır. Osmanlılar döneminde buradaki Türkler ve Bizans döneminden kalma Rum halkı barış içerisinde yaşamışlardı. Ancak I. Dünya savaşı sırasında Türk ve Rum halkı arasındaki barış bozulmuş olup Kurtuluş Savaşı sonrasında yapılan Lozan antlaşması gereği buradaki Rum halkı Batı Türkleriyle yer değiştirmiştir (URL 4).

5.6. SAMSUN’UN TEKKEKÖY İLÇESİ HALK KÜLTÜRÜNDE EVLENME GELENEĞİ

Türklerin genellikle exogamie (dışardan evlilik) yoluyla aile kuran bir kavim oldukları bilinmektedir. Hatta Yenisey yazıtlarının birinde “yatta tünürime adrıldım/yad elden dünürümden ayrıldım” kaydı bize o devirde dünür yad (yabancı) elden olduğunu gösterir (İnan, 1987: 341). Özellikle Dede Korkut Hikâyelerinden de anlaşılacağı üzere İç Oğuz Beyi Kazan’ın dayısı Taş-Oğuz Beyi Uruz olması ve Bamsı Beyrek’in nişanlısıyla birbirini tanımaması olmakla beraber Kanturalı ile Selcan Hatun’un evliliği de buna bir örnektir. Aynı zamanda Kazan Bey’in oğlu, “yad kızı helâlime destur versin” diye tavsiyede bulunduğu Deli Dumrul’un “yad kızı helâlîm var” diyerek seslenmesi exogamie birer örnek olarak gösterilebilir (İnan, 1987: 342). Orta Asya Türklerinde görülen dış evlilik yoluyla gerçekleştirilen evlilik şekli Anadolu Türk toplumunda bir takım değişikliklere uğramıştır. Türk toplumu ile Arap toplumu arasında özellikle İslam’ın kabul edilmesiyle beraber başlayan sosyokültürel etkileşim sonucunda Türkler, Arap evlenme düzenini benimseyerek iç evliliğe yönelmeler olmuştur.

Kardeş çocuklarının (amca, hala, dayı ve teyze) birbirleriyle evlenmesiyle gerçekleştirilen kan bağına dayalı bu evlilik türü ülkemizde yüksek oranda gerçekleşmektedir. Anadolu’nun pek çok yöresinde olduğu gibi, Samsun’un Tekkeköy ilçesinde de daha çok endogami bir diğer ifadeyle de evlenecek olan kişiyle eş adayının akrabasından seçildiği bir evlilik anlayışı bulunmaktadır. Yörede geçmişten günümüze endogami anlayışını devam ettirdikleri görülmekte olup dışarıya kız vermemeye özen gösterilmektedir. Bu durumun sebebi daha çok ailenin toprak bütünlüğünü bozulmamasını ve tanımadıkları, bilmedikleri kişilerin aile içine sokulmaması sağlama mantığıyla mevcutta bulunan mal varlıklarının el değiştirilmesine izin vermeme yatmaktadır. Yörede, son zamanlarda akraba evliliklerin yanı sıra değişen sosyal ve ekonomik durumla beraber dışarı evlenmeler de artmaktadır. Özellikle akraba evliliklerinden olan çocuklarda aksaklık, marazlık, sakatlık olarak belirtilen engelli durumlarının olması sebebiyle akraba evliliklerinden ziyade gençlerin bilinçlenerek dışardan evlilik tercihlerinde de bulunmaktadırlar.

Kardeş çocuklarının evliliği dışında yörede daha öncesinde mecbur kalındığı zaman kayınbiraderle ve baldızla evlilikler de gerçekleşmiştir. Bu tarz evlilikler geçmişte çok yoğun olmamakla beraber eşlerden biri vefat ettiği zaman özellikle de çocukla kalan eşin zor durumda kalmaması amacıyla yapılmıştır. Günümüzde bu evlilik anlayışı devam etmemekte olup yöre tarafından desteklenmemektedir. Çünkü baldız ve enişte arasındaki bağ bir kardeş ilişkisi olarak görüldüğü için bacı olarak görülen baldıza bu şekilde bir yaklaşımın olması hoş karşılanmamaktadır. Yörede, yaklaşık otuz, kırk sene öncesine kadar beşik kertmesi şeklinde evlilikler de yaşanmıştır. Birbirleriyle iyi anlaşılan ailelerin çocuklarının daha küçük yaşlarda olduğu zamandan itibaren karşılıklı söz vererek zamanı geldiğinde de çocuklarını evlendirmesiyle neticelenen bir evlilik anlayışıdır. Bu evlilik anlayışı da günümüzde devam etmemekte olup daha çok gençlerin kendi istekleri doğrultusunda evliliklerin yaşandığı görülmektedir.

Tekkeköy yöresinde süt kardeşle evliliğin hiçbir şekilde görülmediği gibi bu durumun gerçekleşmiş olma ihtimalini dahi günah olarak görülmekle beraber bilmeden evlenseler bile çocuklarında kusur olabileceği düşünülür. Çünkü aynı anneden süt emenlerin kardeş olacağı düşüncesinden bu tarz bir evlilik anlayışı bulunmamaktadır. Tekkeköy yöresinde yerlilerin dışında farklı kökenden gruplarda bulunmaktadır. Örneğin; Lazlar, Macırlar (Muhacırlar), Çerkezler ve Gürcüler de vardır. Yörede kendi aralarına kız alıp verme konusunda bir takım anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Örneğin Tekkeköy'ün yerli halkı olarak adlandırılan “yerli”lerinde “Macırlardan kız al ama kız verme” şeklinde bir tutum bulunur. Bunun sebebi olarak da Macırların kızlarının çalışkan erkeklerinin ise tembel olması ve evine ocağına bağlı olmamasından kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Dolayısıyla da yerli halk Macırlara kız vermeyi tercih etmemektedir. Aynı zamanda “yerliler” ile “Lazlar” arasında da karşılıklı olarak kız alıp kız verme de problemler yaşanmıştır. Yörenin yerlileri arasında, “Lazdan olsa da evliya koyma avluya” şeklinde söyleyişte bulunmakta olup ne olursa olsun iyi gelmeyeceği düşüncesi vardır. Aynı şekilde Lazlar da, yerliler ile yapılan evlilikleri desteklememektedirler. Bu anlayış son zamanlarda değişmekte olup birbirini seven gençlerin yapacağı evliliklere karışılmadığı görülmektedir. Kız kaçırma yoluyla gerçekleştirilen evliliklerin oranının yüksek olmasıyla beraber günümüzde bu durum hoş karşılanmamakta ve yaygınlığı azalmaktadır. Erkeğin kızı zorla kaçırmaması gibi kızla erkeğin anlaşarak birlikte kaçtıkları

da görülmüştür. Geçmiş dönemlerde özellikle “çekme” diye adlandırılan kızın zorla kaçırılmasıyla kurulan evlilikler daha çok olmuştur. Kız kaçırma ile gerçekleştirilen evliliklerde oğlan tarafına ağır yaptırımlarda bulunmaktadır. Tarihi serüven içerisinde eski Türklerden günümüze kadar gelen başlık parası geleneği bu gibi durumlarda kız kaçırana başlık parasının miktarı daha da arttırılmaktaydı. Bu şekilde erkek tarafına daha ağır bedeller ödettirilirdi. Günümüzde ise yörede kız kaçırma hala daha devam etmekte olup köyün ileri gelenlerinin ya da aile büyüklerinin araya girmesiyle bir anlaşma sağlanıp orta yol bulunmaya çalışılmaktadır.

Tekkeköy yöresinde 1975’li yıllara kadar evlenme yaşı, hem kız hem de erkek için 14 ya da 15 olarak kabul edilmekteydi. Özellikle geçmişte erken yaşlarda evlendirilmenin evdeki iş gücüne ihtiyaçtan dolayı gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır. Ailelerde olan yalnızlıkların giderilmesi ve eve ocağa yardım edebilmeleri için erken yaşta evlilikler yaptırılmıştır. Bu nedenle evlendirilen çocukların kaç yaşında olduklarının pek bir önemi olmamaktadır. Dolayısıyla da bir erkeğin erkeklik statüsündeki en önemli basamaklardan biri olan askerliğin de geçmişte evliliğin gerçekleşmesi için bir şart olarak koşulmamaktadır. Bu sebeple geçmiş dönemle günümüz kıyaslandığında bulunan ortam ve ekonomik koşullar evlenme yaşını etkilediğini görmekteyiz. Hatta 14 yaşından itibaren gerçekleştirilen evliliklerde bir erkek askerden gelip hala evlenmemişse, evde kalmış sayılır ve “KALUK”⁸ olarak arkasından konuşmalar gerçekleşmekteydi. Aynı şekilde eğer bir kızda 18 yaşını geçmiş ve hala evlenmemişse evde kalmış olarak sayılır ve kimse onu almazdı. Günümüzde eğitim düzeyinin yükselmesiyle gençlerin yöreden dışarı çıkıp lise ya da üniversite gibi okumaların başlamasıyla evlilik yaşında yükselmeler gerçekleşmiştir. 1980’li yıllardan sonra evlilik yaşı artarak 20, günümüzde de 25 yaş civarına kadar yükselmiştir.

Tekkeköy yöresinde evlenme tek eşliliğe dayanmaktadır. Birden fazla eş ile evlilik yörede geçmişten günümüze çok yaygın olmamakla beraber tek tük örnekler vardır. Yörede daha çok kızların kuma olarak gittiği birkaç evlilik haricinde geçmişte de çok fazla görülmemiştir.

⁸ Kaluk, evlenmemiş, evde kalmış olana verilen bir ad takma olup hem erkek hem de kızlar için kullanılır.

Bu yörede geçmişte evlendikten sonra erkek tarafında kalınmaya devam edilirdi ayrı eve çıkma yöre de çok fazla görülmemektedir. Evde dört ya da beş gelinin bir arada yaşamakta olup ancak çoluk çocuk sahibi olununca evden ayrılmalar meydana gelmektedir. Evdeki en küçük erkek kardeş ise o evdeki varlığını devam ettirmekle görevli olup ömrünün sonuna kadar aile ocağını tütürmesi beklenmektedir.

5.6.1. Samsun'un Tekkeköy İlçesinde Düğün Töreni

5.6.1.1. Düğün Öncesi

5.6.1.1.2. Evlenme İsteğinin Belirtilmesi

Tekkeköy yöresinde özellikle 1970'li yıllara kadar daha çok görücü usulüyle anne ve babanın karar vermesiyle gerçekleşen evlilikler olmaktadır. Hatta evlenecek olan erkeğin, kendisinin bile bu durumdan haberi olmadığı gibi evleneceği kişi akrabası ya da komşusu olarak tanıdık biri değilse hiçbir şekilde göremiyordu. Sadece damadın annesinin ve babasının görüp beğenerek istedikleri kişilerle tanımadan evlilikler yapılmaktaydı. Gençler doğrudan “ben evlenmek istiyorum” ya da “şu kızı istiyorum” şeklinde aile büyüklerine evlenme isteklerini belirlemedikleri için öncelikle kendisinden büyük olan kardeşlerine aktarılır onlar aracılığıyla da anneye sonrasında da babaya duyurmalar gerçekleşmekteydi. Bir diğer şekil olarak da yöredeki Lazlarda genelde falancanın kızını istiyorum şeklinde ağızdan ağıza alenen duyurarak gündeme getirme de gerçekleşmekteydi. Bu şekilde duyurulduğunda o kızı kendisi vazgeçmediği sürece başkasıyla evlenmesine izin verilmezdi. Hatta bir genç eğer bir kızı beğendiye “onu istiyorum” demek yerine “alacağım” şeklinde bir kararlılıkla duyurarak kendisinden başka birinin o kızla evlenmesi engellenerek başka köylerden bile bu kız istese kendisi “ben almıyorum” demedikten sonra kimsenin o kızı istemeye gelememekteydi.⁹Geçmişte eş seçimi konusunda aile büyüklerinin belirleyici bir faktör olmasının yanı sıra

⁹ (KK26).

günümüzde ise daha çok gençlerin kendi istekleriyle evlilikler oluşturmaktadırlar. Gençler artık kendi istedikleri kişilerle istedikleri yaşlarda evlilikler gerçekleştirebilmektedir.

Tekkeköy yöresinde özellikle geçmiş dönemlerde görücü usulü evlilikler yaygın olduğunu bilmekteyiz. Anne ve babalar çocuklarının evlenmesine karar verdikten sonra, çevrelerinde genç gelin adayı kızlara alıcı gözüyle bakmaya başlarlar. Yörede görücüye gitmeye “gizli söz kesme” denmektedir. Geçmiş dönemde evlenilecek kızlarda aranılan en önemli özellik köy yaşamının vermiş olduğu zorluklara dayanabilmeleri için güçlü ve becerikli olmasıydı. Örneğin ev işlerinde temizliğine, düzenine, yemeğine ve çamaşır yıkayıp yıkamamasına bakılırdı. Köy hayatında zaman büyük önem taşımaktadır. Yöre insanları erken saatlerde güne başlar ve erken saatlerde günü bitirirler. Dolayısıyla eve gelen kişinin hızlı ve pratik olması beklenir. Yörede gelin almayı düşündükleri kızı test etmek amacıyla genç kızın önüne süpürge atarlardı eğer onun üzerinden atlar geçerse “ondan karı olmaz” diyerek vazgeçilirdi ama onu alıp da kenara dikip bırakırsa “ha bundan karı olur, bunu alalım” şeklinde bir fikre sahip olunurdu.¹⁰ Ev dışında tarla tapan işlerinde yük taşıyıp taşımadığına, toprağı belleyip belleyemediğine ve sığırlara bakıp bakamayacağı konusunda detaylı incelemeler yapılırdı. Eğer bu şekilde olumlu bir görüşe sahip olurlarsa kız istemeye gidilirdi.

5.6.1.1.3. Dünürlüğe Gitme-Kız İsteme

Evlenme olayının gerçekleşebilmesi için aileler arasında atılan ilk adım kız istemedir. Seçilecek kız belirlendikten sonra, “dünürlüğe gitme” yöresel ifadeyle ise “dügürlüğe gitme”, “dügürlük yapma” ya da “elbise yapmaya gitme” şeklinde kız isteme gerçekleşirdi. Kız isteme, yani dünürlüğe gitme anne, baba, aile büyükleri, köyün ileri gelenleri ve aracıyla beraber olmaktadır. Geçmiş dönemde damat, kız istemeye katılamazdı. Kız istemeğe gitmeden önce aracı sayesinde kızın ailesiyle samimi olmaya çalışılırdı. Erkek tarafı ile kız tarafının karşılıklı bir ilişki yürütmesi sağlanarak kız istemeye gelene kadar samimi olunurdu. Kız evinin ailesi ile aynı muhitte olunursa üç

¹⁰ (KK6).

dört defa karşılıklı olarak birbirlerine gidip gelmeler gerçekleşirdi. Eskiden bu şekilde kız isteme geleneği tek bir seferde olmayıp kız evine birkaç defa gidilmesiyle gerçekleşirdi. Eğer kız tarafı uzak bir yerdeyse bir iki defa gidip gelme oluyor. Aracı sayesinde gerçekleşen bu durumla kız istemeye gitmek kolaylaşır. Dünürlüğe giden aileler eskiden yanlarında şeker ya da helva götürme oluyordu. Bu helva un, su, yağ ve şeker karışımından yapılan ev helvasıydı. Kız evi de eğer gönülleri varsa misafirlerini el üstünde tutmak için ellerinden geleni yapardı. Aksi bir durum olursa da sadece çay vererek herhangi bir şekilde samimiyet gösterilmezdi. Dünürlüğe gitmenin sonucunda eğer kız ailesinin kararı olumlu olursa iki aile arasında başlık parasının da dahil olduğu bir liste hazırlanırdı.

5.6.1.1.4. Kesik, Kesir ve Liste

Tekkeköy yöresinde “KESİK”, “KESİR” ya da “LİSTE”, başlık parası dahil olmak üzere, kız tarafının oğlan tarafından talep ettiği hediyeleri ve çeyize dahil edilecek eşyaların tamamı için verilen bir addır. Hazırlanan bu listede kız babası tarafından en başa başlık parası olarak ne kadar isteniyorsa o yazılırdı. Daha sonra erkek tarafının alması için listede genellikle terlik, ayakkabı, kıyafet, basma¹¹, etek, bluz, iç çamaşırı, eşarp, çorap, çarşaf gibi gelin olacak kızın şahsi ihtiyaçları; mobilya, sandık, dikiş makinası, koyun yününden yorgan, beş kat yatak gibi birkaç eşya ve bilezik, altın miktarı, zincir kolye ve saat bulunurdu. Kız tarafı kağıda istediklerini yazar, oğlan tarafına verirdi sonrasında da orada yazılanlar okunurdu. Bunlar kabul edildiği zaman düğünün yapılacağı söylenmekle beraber eğer oğlan tarafı bunları karşılayamazsa düğünün yapılmasına izin verilmezdi. “KESİK” te yazılanlar eğer oğlan tarafına ağır gelirse araya aracılar sokularak anlaşma sağlanır ve ona göre yeniden düzenlenebilirdi. Kız tarafı eğer aracıları kıramayıp aslında istemeyerek kız verme işlemini gerçekleştirirse bu sefer “KESİK” e sayılarının fazla olduğu çeyizlik eşya yazılırdı. Bu şekilde listede yazılanları almamaları sağlanarak caymak için neden olurdu. Eğer kız ile oğlan birbirini seviyorsa ve burada yazılanları oğlan tarafı karşılamayacak durumda olursa bu sefer kız kaçırma gerçekleştirilirdi. Bu

¹¹ Geçmişte hazır kıyafetler yerine “basma” adıyla bilinen üzerinde bası ile yapılan renkli şekillerden oluşan pamuklu kumaşlar alınmaktaydı. Bu kumaşlardan elbiseler yapılırdı ve giyilirdi.

durumda da araya dargınlık girerdi. Bunun için her iki aileyi de barıştırmak için araya sözü geçen kişiler girer, iki aileyi barıştırmaya çalışırlardı. Bu girişim damat tarafının istenen başlık miktarını vermeyi kabul etmesiyle birlikte genellikle olumlu sonuçlanırdı. “KESİK” yapmamak amacıyla kaçırma yoluyla gerçekleştirilen evliliklerde bu sefer kız tarafının “başlık parası”nı daha çok isteme durumu gerçekleşmekteydi. 2000’li yıllardan itibaren “KESİK” kesme yörede olmamakla beraber kız tarafının da masraflara ortak olduğu görülmektedir. Özellikle yatak odası, mutfak eşyaları ve beyaz eşyaların alımına kız tarafı da dahil olmaktadır.

5.6.1.1.5. Başlık (Ağırlık) Parası, Süt Hakkı ve Kardeş Yolluğu

Tekkeköy yöresinde 1980 yıllarından sonra “BAŞLIK PARASI” ortadan kalkmaya başlamış olmakla beraber bu yıllardan önce başlık parası istenilmekteydi. Başlık parasını istemek kız tarafının en doğal hakkı olarak görülmekle beraber kız babası isterse kendi için isterse de kızı için bu parayı kullanabilirdi. Başlık parasının olduğu evliliklere karşın istenilmediği zaman sadece annen sütü için “SÜT HAKKI”nın verildiği de bilinmektedir. Anneye verilen bu para, anne kızı için harcayabildiği gibi kendisinde de kalabilirdi.

Başlık parası ve süt hakkı dışında bir de “KARDEŞ YOLLUĞU” adı altında genç kızın kardeşinin de rızasının alınması gerektiği düşüncesiyle gelinin sadece en büyük erkek kardeşine ya para verilirdi ya da tabanca ve takım elbise alınırdı. Genç kızın abisinin rızasının alınması büyük önem taşımakta olup damat düğün boyunca onun peşinde koşmaktaydı. Günümüzde bu şekilde “kardeş yolluğu” devam etmemekte olup yöre tarafından çokta hoş karşılanmamaktadır.

5.6.1.1.6. Söz Kesme

Yörede kız verildikten bir hafta, on gün sonrasında gün konuşularak söz kesme gerçekleştirilirdi. Söz kesiminde erkek tarafından anne, baba ve aile büyükleri kız tarafına giderdi. Damat olmadan söz kesimi gerçekleştirilirdi. Oğlan evi hazırlamış oldukları

bohçayla beraber söz yüzüğünü de yanlarında götürürdü. Bu bohçada gelin için hazırlanmış olan elbise, patik, çember, yelek, terlik gibi çeşitli eşyalar bulunurdu. Önceden söz kesiminde damat gitmediğinden damada kız tarafından yüzük götürme de olmaktadır. Kız tarafı da hamur işlerinin de içinde olduğu bohçalarla oğlan evine “Hayırlı olsun” a gidilirdi. Bu bohçanın içerisinde evlenecek genç için gömlek, atlet, çorap, havlu, iç çamaşır gibi eşyalar koyulurdu. Aileler arasında kızın verilip sözün kesilmesine rağmen damadın gelinle görüşmesine izin verilmezdi. Hatta damat, kız evine bile misafirlığe gidemezdi. Geçmişte bu şekilde söz kesme gerçekleşmesine karşın günümüzde ise damadın da dahil olduğu bir merasim gerçekleşir. Söz yüzükleri gelin ve damada aile taraflarından birinin “Bismillah” çekip “Hayırlı, uğurlu olsun” diyerek takılmasıyla gerçekleşir.

FOTOĞRAF 1: Söz Kesiminden Gelin ve Damat.

5.6.1.1.7. Nişanlılık Dönemi

Tekkeköy yöresinde 1985’li yıllara kadar genellikle söz ve nişan bir olarak sayılırdı ayrı olarak nişan yapılmazdı. Kız isteme gerçekleştikten sonra kısa bir süre içinde söz ya da

nişan merasimi gerçekleşirdi. Damat söze katılmadığı gibi nişana da katılmazdı. 1985’li yılından sonra sözden ayrı olarak yapılan nişan olmakta olup küçük nişan ve büyük nişan olarak da ayırım bulunmaktadır. Küçük nişan daha çok iki aile arasında gerçekleşen bir törendir. Büyük nişan ise düğüne benzer şekilde misafirler davet edilerek gerçekleştirilen bir meydan nişanıdır. Başta akrabalar olmak üzere tanıdık herkesin davet edilmesiyle gerçekleştirilir. Nişana gelecek olan kişilerin davet edilme şekli geçmişte daha çok ağızdan ağıza yayarak ya da camide korucular tarafından yüksek sesle duyurularak olmaktadır. Günümüzde ise daha çok kart davetiyesi ile davet etme olmaktadır.

FOTOĞRAF 2: Nişan Stüdyo Çekiminden Bir Görüntü.

Bu meydan nişanında çalgıcıların tutulduğu bir eğlence düzenlenmektedir. Günümüzde ailelerin ekonomik durumuna bağlı olarak söz ile nişan arasında kendi belirledikleri ölçü de bir süre konulmaktadır. Eğer ailelerin maddi gücü nişan kurmaya yetiyorsa birkaç ay içinde yapılmaktaydı. Yörede geçmiş zamanda senede bir defa tütünden alınan para ile geçim sağlandığı için düğün dernek ona göre kurulmaktaydı. Günümüzde ise bu durum

yöre halkı için daha çok fındık yetiştirme ile yer değiştirmiştir. Bu sebeple de nişan hazırlıkları için süre altı ay ile bir sene arasında değişmektedir.

FOTOĞRAF 3: Nişan Günü Takı Takma Töreninden Bir Görüntü.

Nişanda geline takı olarak ailelerin durumuna göre altın bilezik ve set takımı gerçekleşir. Kız tarafından damada ise saat ya da altın takılmaktadır. Yörede 2010'lı yıllara kadar aileler genellikle evlerinin yakınlarında eğlence düzenlemiş olmakla beraber bu yıldan sonra ise yörede düğün salonunun yapılmasıyla büyük nişanların daha çok burada gerçekleştirilmektedir. Özellikle 2020'li yıllara kadar bu şekilde büyük nişanların görünmesiyle beraber günümüzde söz ve nişan daha çok beraber gerçekleştirildiği de görülmektedir.

5.6.1.1.7.1. Bayram Bohçası

Nişanla düğün arasında bayram olduğu durumlarda oğlan evinden kız evine, kız evinden de oğlan evine “BAYRAM BOHÇASI” götürülmektedir. Damat evi tarafından götürülen bu bayram bohçası içerisinde gelin için çember, elbise, kumaş, terlik ya da ayakkabı bulunmaktadır. Geçmişten günümüze devam eden bu uygulamada bayramlıkla beraber gelin adayına harçlık verme, bilezik takma ya da koyun, koç götürme de olur. Kız tarafı da kendilerine bohça geldikten bir gün sonra damat tarafına “bayram bohçası” götürmesi beklenmektedir. Kız evinden götürülen bu bohça içinde de damat için çorap, ilk çamaşır, kıyafet, terlik, gömlek, kemer takımı gibi eşyalar bulunur. Geçmişten günümüze gerçekleştirilen bu gelenekle iki aile arasındaki bağların artarak gelişmesine katkı sağlamaktadır.

5.6.1.1.8. Düğün Kurmak

Tekkeköy yöresinde eskiden düğünün, söz kesildikten çok kısa bir süre sonra erkek tarafının ekonomik olarak durumu iyiye hemen kurulması beklenirdi. Özellikle de evlenildikten sonra erkek evinde kalmaya devam edildiğinden ayrı eve çıkmaların çok fazla yaşanmamasından hazırlıkların daha kısa sürede bitmesi istenirdi. Eğer erkek tarafının ekonomik durumu düğünü hemen kurmaya müsait değilse altı ay ya da bir yıl gibi bir süre vakit tanınırdı. Çünkü kız tarafı kızları adına dedikodu çıkmasından ve başka biri tarafından kandırılıp kaçmasından çekindikleri için kızlarını hemen verip bekletmek istenmezdi. Günümüzde ise geçmişte olduğu gibi aynı eve gitme gibi bir durum olmadığından gençlerin anlaşılıyor olmasıyla beraber ailelerin ekonomik olarak müsaitlik durumlarına göre hareket edilmektedir.

5.6.1.1.9. Eksik Almaya Gitmek

Düğün tarihi yaklaşırken gelin ve damat için “EKSİK ALMAYA” gidilirdi. Düğünden önce gerçekleştirilen bu alışverişe “EKSİK ALMA” ya gitme denilirdi. Bu alışverişte

gelin adayına kıyafet, ayakkabı, eşarp, çanta ve damat için de kıyafet, ayakkabı, kemer, çorap gibi günlük ihtiyaçlar alınır. Geline düğünde giymesi için hazırdan gelinliklerden ziyade simli kumaşlar alınarak gelinlik ya da elbise dikme de olurdu. Damat için ise beyaz gömlek ve siyah ya da tercihen lacivert renkli takım elbise alınır. Günümüzde ise gelinlere gelinlik, damatlara damatlık alınır.

FOTOĞRAF 4: 1970 Yılında Gelin ve Damat.

Yörede eskiden gelin ve damat birbirini ancak düğün günü görebiliyordu. Kız istemede, söz kesiminde, nişanda ve kınada hiçbir şekilde gelin ve damadın görüşmesine izin verilmezdi. Ancak birinin düğünde, cenazesinde ya da davetinde denk gelirlerse birbirlerini görme olmaktadır. Bu sebeple de eksik almaya gidilirken gelinin ailesiyle beraber damat haricinde ailesinden birkaç kişi de oluyordu. Erkek tarafı gelinin yanında gelen kişilere de bazı kıyafetler ve hediyeler alırdı. Günümüzde ise bu durum değişmekte olup her evrede evlenecek kız ve oğlan birbirini görmektedir. Hatta günümüzde daha çok gençlerin birbirlerini tanıyarak gerçekleştirdikleri evlilikler yapıldığı için herhangi bir

şekilde engel bulunmamaktadır. Bu sebeple de günümüzde damatlık ve gelinlik almaya da birlikte giderler.

Önceden “eksik almaya” gidildiğinde bütün masraflar damat tarafından karşılanmaktaydı. Günümüzde ise özellikle de çalışan ve ekonomik durumları olan çiftlerin bu eksiklerin büyük bir çoğunluğunu kendileri almakta olup masrafları da kendileri karşılamaktadır. Aileler arasında da gelinlik ve damatlığın alımında paylaşımlar yapılmakta olup gelinlik erkek tarafının, damatlık ise kız tarafının alması beklenir.

5.6.1.1.10. Sandık Götürme

Eksik almaya gidildikten sonra gelin için alınan her şey sandığa koyulurdu. Düğün haftası geldiğinde gelin için hazırlanan sandık erkek tarafından kız tarafına götürülürdü, buna da “SANDIK GÖTÜRME” denir. Sandığın yanında ayrıca düğün günü kız tarafının da misafirlerine ikram vermeleri için, keşkeklik, ekmek, et ve tatlı gibi yiyecekler de gönderilirdi. Ayrıca kız tarafı erkek tarafından yatak yapmak için de yün isterdi, koşullara göre 100 kiloya yakın yün istenirdi. Günümüzde düğünlerin ağırlıklı olarak düğün salonlarında yapılması sebebiyle kız tarafına yemeklik malzeme götürülmesi tamamen kalkmıştır. Kız tarafına sandığı götüren kişi kız tarafına geldiği zaman tabanca atardı ve sonrasında o kişiye kız tarafından yemek verilirdi. Düğün günü gelin almağa gidildiğinde de bütün bu eşyalarla beraber kızın çeyizi de arabalara yüklenerek oğlan tarafına geri getirilirdi.

5.6.1.1.11. Çeyiz Asma

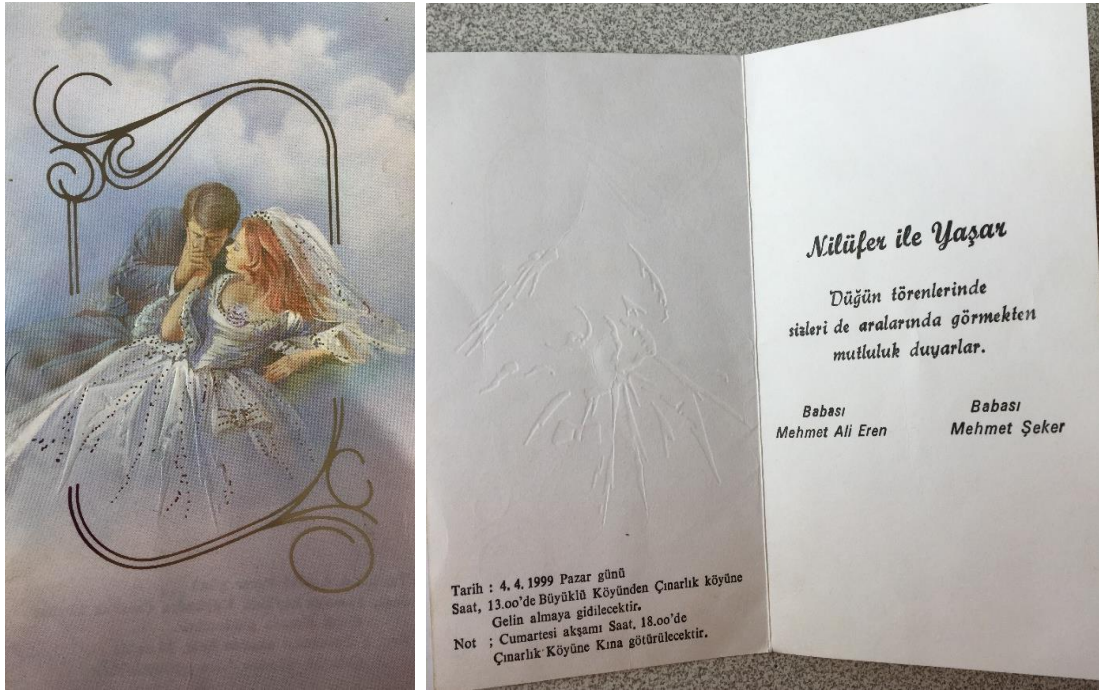
Tekkeköy yöresinde düğünden birkaç gün oğlan tarafına gelen çeyiz, gelin ve damadın olacak olan odasına asılırdı. Buna “ÇEYİZ ASMA” denirdi. Odanın içerisine duvardan duvara ipler bağlanarak gelinin hazırlamış olduğu çeyizler bu iplere asılırdı. Duvarlara işleme kanaviçeler, elbiseler, kazaklar asılırdı. Yatağın üzerine de genç kızın yapmış olduğu havlular, lifler, danteller ve patikler koyulurdu. Her gelen kişi rahat bir şekilde

bakması için geniş geniş dizilirdi. Odaya “çeyiz asma” işi gerçekleştikten sonra düğüne kadar gelip görmek isteyen misafirlere gösterilirdi ve sonrasında da odanın kapısı kitlenir. Bu odanın kapısının kilidini saklama görevi kaynanaya verilirdi. Genç kızın çeyizi o şekilde oda da iki üç gün durduktan sonra toplanırdı ve toplanırken de yakın çevresine vereceği hediyeleri ayırır, ayrı ayrı bohçalar yapılırdı. Günümüzde bu şekilde evlenecek kızlar eskisi gibi çeyiz hazırlamakla uğraşmamakla beraber olanların ise “çeyiz asma” adetini gerçekleştirmemektedirler.

5.6.1.1.12. Düğüne Davet Etme

Tekkeköy yöresi düğün töreninde, düğüne davet kartla davetin dışında yöreye has davet etme şekilleri de vardır. Geçmişten günümüze baktığımızda en eski davet etme şekli “damat yokası”¹² dır. Eskiden kapıya “DAMAT YOKASI” asılırdı. İki gencin evlenmesine karar verildikleri zaman düğüne hazırlık olarak yokalar (yufkalar) hazırlanmağa başlanır. Damadın da herkesten önce ilk yokayı (yufkayı) yazması bir diğer ifadeyle de açması beklenir. Daha sonra damadın yazmış olduğu bu yoka yaprağını damat evinin kapısına takardı. Buna “damadın yokası” denirdi. O eve gelen kişiler kapıda asılı bir tane yokayı gördüğünde “damat kendi yazmış, düğününe başlangıç yapmış”, “damadın düğünü olacak”, “damat yokasını yazmış” şeklinde insanların görmesini sağlayarak düğününe davet etmiş olurdu. Bir başka davet etme şekli de ipi muma batırarak yapılan mumlu iplerin davet edilecek kişilere verilmesiyle olurdu. Düğün zamanı yapılan mumlu ipler, davet etmeye gidilen kişilerin kapısına asılırdı ve ziyaret bittikten sonrada “Unutmayın falancanın düğünü var bu hafta sonu” diye de eklenirdi. Eskiden kapı kapı gezip şeker ya da çikolata dağıtarak da düğüne davet edilirdi.

¹² “Damat yokası” şeklinde yöresel bir dille söylenen “yoka”, “yufka” demektir.

FOTOĞRAF 5-6: Düğün Davetiyesi

Bunların dışında önceden nüfusun daha toplu olması sebebiyle camiden duyurarak çağırma da oluyordu. Cami önünde yüksek bir sese sahip olan adına “korucu” ya da “çığırtkan” dedikleri kişi tarafından “falancanın oğlunun bu hafta cumartesi, Pazar günü düğünü kurulacak, herkes davetli” şeklinde duyurmasıyla da düğüne davet gerçekleşmekteydi. Cami hocasının minareden duyurarak davet eme şekli daha sonraları başlamış olup aynı zamanda namaz çıkışı cami önünde insanlara kartla da davetiye verilirdi. Aynı zamanda atlarla ev ev dolaşarak, ağızdan ağıza yayarak da düğüne davet edilmekteydi. Günümüzde yer yer devam ettirilen bir diğer davet etme şekliyse evlenecek olan kız ve erkeğin akrabalarına kart vermenin dışında terlik, gömlek, baş örtüsü, hırka, etek, basma ya da ayakkabı verilmesiyle de olurdu. O evdeki sadece bir kişiye bu şekilde hediyeler verilirdi. Kız tarafının yakınlarına sadece terlik verilmekte olup bunu da oğlan tarafı karşılar ve davet etmeleri için iki çuval terlik verilir. Daha çok halalara ve teyzelere hırka, eteklik basması, amcalara ve dayılara da iskarpin¹³ ya da gömlek verilirdi. Bütün bu davet etme şekillerinin yanında daha çok kart dağıtarak düğüne davet edilir.

¹³ “İskarpin” ökçeli, konçsuz olan bir ayakkabı türü olmakla beraber çoğunlukla Samsun’un yerli erkekleri tarafından giyilir.

5.6.1.1.2. Düğün

Tekkeköy yöresinde 1980'li yıllara kadar düğünler üç gün sürmekteydi. Birinci günü cumartesi gününde kına, ikinci günü pazar gününde düğün ve üçüncü gün pazartesi duvak yapılırdı. Günümüzde üçüncü gün yapılan duvak olmadan kutlamalar devam etmektedir.

5.6.1.1.2.1. Kına Gecesi

Türkiye'deki evlilik ile ilgili en yaygın geleneklerden birisi "kına gecesi" dir. Kına gecesi düğünden bir ya da iki gün önce yapılan genellikle de kadınlar arasında düzenlenen bir gecedir. Tekkeköy yöresinde de düğünden bir gece önce yapılan kına, kız tarafında gerçekleştirilmekte olup akrabaların ve yakın çevrenin katılımıyla olmaktadır. Kına gecesinde geline kırmızı renk basma kumaştan yapılan bir elbise ya da bindallı giydirilirdi, başına da kına yakılacağı zaman kırmızı renkte bir çember takılırdı.

FOTOĞRAF 7: Kına Gecesinden Gelin ve Damat.

Yörede kına sadece kız tarafından yakılmakta olup erkek tarafında kına yakılması olmazdı. Eskiden kına gecesine damadın katılmasına izin verilmezdi. Damadın dışında erkek tarafından aile üyelerinin katılımı olmaktadır. Kına gecesinde yakılacak olan kınayı erkek tarafı getirirdi. Geline kınayı, evli birinin hatta kaynananın yakması beklenmektedir. Kaynana gelinin eline önce altın koyar sonrasında kınayı yakardı. Bu sırada da çeşitli türküler yakılırdı ve gelinin ağlaması beklenir. “Yüksek yüksek tepelere..” diye başlayan türkü kınalarda en çok söylenen türkü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kına gecesi, damat tarafının kadınları kız evine kına eğlencesine gittikleri gibi, kız evinin erkekleri de aynı gece damat tarafına eğlenmeye giderlerdi. Ancak kız tarafından damat tarafına gidenler gece geri dönmez, davul zurna eşliğinde sabaha kadar yer, içer, eğlenirlerdi. Erkek tarafı, kız evinden gelen misafirlerinin isteklerini hiç kırmaz, her dediklerini yaparlardı. Erkek tarafında daha çok alkol ve meze tüketimi gerçekleşmekte olup muhakkak davul-zurna eşliğinde eğlenirlerdi. Günümüzde ise kız tarafının düzenlemiş olduğu kına gecesine damatta katılmakta olup kadın ve erkek karışık olarak birlikte eğlenmektedirler.

5.6.1.1.2.2. İkinci Gün: Düğün

5.6.1.1.2.2.1. Düğün Yeri ve Düğün Yemeği

Tekkeköy yöresinde düğünler önceden köylük yerlerde erkek evinin önünde yapılmaktaydı. Daha sonradan köyde düğün salonunun yapılmasıyla düğünler genel olarak burada yapılmaya başlanmıştır. Yörede önceden yapılan düğünlerde şimdiki gibi kadın ve erkekler bir arada bulunmazdı zamanla bu durumda değişiklik olmuş olup karışık halde durulabilmektedir. Yöredeki düğünlerin oyun havalarında çeşitlilik vardır. Yerlilerde özellikle davul zurna ile oyun havaları oynanırken Lazlarda ise kemençe eşliğinde oyunlar oynanır. Eskiden yörede düğünlerde daha çok atma türküler atılmaktaydı. Bunlar daha çok Lazlar arasında olur. Damat için, kaynana ya da kaynata için türküler söylenirdi.

Düğün olan yerde atma türkü atan biri olurdu ve yanında kemençesi de varsa atma türkü atardı. Atma türkü karşılıklı eklemelerle doğaçlama olarak yapılır.¹⁴

Köy düğünü olarak evlerin önünde yapılan düğünlerde yemekli de olmaktadır. Düğünde yapılan yemekleri sunmak için kap kacak kiralanırdı, bunlar için kiralama yerleri olurdu ya da imece usulü köyde toplanarak erkek evine getirilirdi. Düğün yemeği evlerin önünde büyük harenilerle¹⁵ içerisinde ateşler yakılarak yapılırdı. Köyün en iyi yemek yapan kadınıyla beraber yemekler yapılırdı. Sabah saatlerinde düğün yemeği yapılmaya başlanır ve öğle vakti gelmeye başlayan misafirlere dağıtırdı. Yörede durumu iyi olan oğlan tarafı inek keserdi ve bundan yahni yapılırdı. Özellikle eskiden yenilen en iyi yemekler arasında makarna bulunmaktadır. Her zaman yapılmamakla beraber düğünlerde ya da mevlitlerde verilirdi. Keşkek, pilav, salata yapılan diğer yemek çeşitlerindedir. Yemeklerin yanında da içecek olarak hoşaf, meyve olarak da üzüm verilirdi. Hamur yoğurular bu hamurdan da tulumba tatlısı yapılırdı. Yörede, özellikle de Lazlarda yufkanın kızartılarak arasına haşlanmış pirinç ve üzüm kurusunun konmasıyla gerçekleşen meşhur bir tatlısı vardır. Bu tatlı davete gelen önemli kişilere verilirdi. Diğer yapılan tatlı çeşitleri de baklava, tulumba tatlısı ve sütlaçtır.

¹⁴ “Kara tavuk fol etti
Kara ağaç kovuğunda
Bekarlar ne edecek
Kalander soğuğunda

Merdivenden yukarı
Çıkarım ayak ayak
Ha bu türküler için
Yiyeceğim bir dayak

Evin başı yol oldu
Ben geçtim de ne oldu
Eller etti sevdalık
Ben ettim de ne oldu

Kiraz ağaç fidanı
Göğe mi vuracaksın
Gel evlenelim arkadaş
Bekar mı duracaksın

Kestim kara danayı
Bak etine etine
Seni de kim alacak
Allah belanı verecek” (KK6)

¹⁵“Hareni”, içinde yemek yapılan büyük bakır kazanlara verilen isim.

Erkek tarafının asıl düğün sahibi olması sebebiyle gelen kişiler daha çok erkek evine geldiğinden kız tarafında çok fazla yemek verme olmuyordu. Eğer kız tarafı kendi misafirlerine yemek dağıtmak isterlerse de erkek evinden misafirlerine yemek ikram edebilmeleri için et, keşkek ve pirinç de gönderilirdi. Günümüzde daha çok salon düğünü yapıldığı için erkek evinde yemek dağıtma eskisine göre daha azalmıştır. Yine de dağıtacakları zaman etli pilav, döner, pide, tatlı ve ayran yapılır.

5.6.1.1.2.2.2. Damat Tıraşı

Tekkeköy yöresinde düğün günü için hem erkek evinde hem de kız evinde bir takım hazırlıklar olmaktadır. Yörede 1970’li yıllara kadar, damat, belli bir ritüel eşliğinde tıraş olurdu. Evlerinin “harman yeri” olarak adlandırıldığı meydanlık yerde damadı bir sandalyenin üzerinde oturarak tıraş ediyormuş gibi yapılırdı. Daha öncesinde damat zaten tıraşlıdır ama bunu bir oyunla tekrardan gerçekleştirirlerdi. Damadın berberi iki kişi olurdu biri damadı tıraş etmek için bir diğeri de bahşiş toplamak için bulunurdu. Berber, damadın yakalarına havlu takardı ve yüzüne sabunlu fırçayı bol bol köpürterek sürerdi. Kör bir bıçakla damadı tıraş ediyormuş gibi yapardı. Sonrasında da damadı tıraş ederken diğer kişi de ustura kesmiyor şeklinde duyurarak erkek tarafından bahşiş isterdi ve bunu mani ya da atma türkü atarak gerçekleştirirdi. Bahşişler, damadın yanında bulundurulmuş masa üzerinde toplanırdı. Bahşişler toplandıktan sonra ise ustura kesiyor durumda olur ve tıraş bitmiş olurdu. Damadın tıraşı yapıldıktan sonra da davul ve zurnayla damadı oynatma da gerçekleştirilirdi. Günümüzde ise bu şekilde harman yerinde damadı tıraş etme devam etmemekte olup damat adayları düğün günü ya da bir gün öncesi berbere giderek tıraşlarını yapmaktadırlar.

5.6.1.1.2.2.3. Sağdıç

Tekkeköy yöresinde sağdıçlık hala daha devam etmektedir. Sağdıcın, mutlaka evli olması gerekmekte olup düğün sırasında damada kılavuzluk ederek nasıl davranacağı ve neleri yapıp neleri yapmayacağı konusunda detaylarıyla bilgilendirmesi beklenirdi. Özellikle de

gerdek gecesi damadın kocalık vazifesini ne şekilde yerine getireceğine dair bilgilendirmelerde bulunurdu. Günümüzde ise sağdıçlığın fonksiyonlarında değişiklikler olmakta olup daha çok damadın berber işi, araba süslemesi ve damatlığı ile ilgilenmektedir.

5.6.1.1.2.2.4. Gelin Almaya Gitme

Tekkeköy yöresinde damat tıraşının yapılmasının ardından gelin almağa gidilirdi. Eskiden gelin almaya zamanın şartlarına uygun olarak genellikle atlarla gidilirdi. Yörede çok eskiden kız istemede, söz kesiminde, nişanda, eksik almaya gidildiğinde damadın götürülmediği gibi gelin almağa gidildiğinde de götürülmezdi. Gelinin alınıp yola çıkıldığı zaman bir kişi önceden atla yola çıkarak damada gelinin alındığına dair müjdeyi verirdi. Bunun karşılığında da damattan bahşiş alırdı. Sonraları bu durum yörede değişiklik göstermekle beraber damatta gitmeğe başlamıştır.

Erkek tarafı, kız evinden gelini almaya gelmeden birkaç saat öncesinde gelin hazırlanırdı. Düğün günü için daha önceden alınmış ya da yaptırılmış olan elbisesini ya da gelinliğini giydirelerdi. Gelinin erkek kardeşi ya da babası tarafından gelinin beline dualar eşliğinde üç defa bağlanıp çözülen kırmızı bir kuşak bağlanır. Sonrasında da damadın gelmesi beklenirdi.

Erkek tarafı atlarla yada arabalarla beraber davul zurna eşliğinde kız almaya giderdi. Konvoyla gidilen bu alayda yol kesip bahşiş istemelerin olmasına karşın zarflara para koyulurdu ve dağıtılırdı. Gelin evine gelindiği zaman damat arabadan inince belinde silahı varsa ilk olarak silah atması beklenirdi. Aynı zamanda erkek tarafından gelen diğer kişiler de silah atarlardı. Damat kız evine geldiği zaman hemen gelini almasına izin vermezlerdi. Gelinin kardeşleri tarafından ilk olarak kapı kitlenirdi, buna “KAPI KESİLMESİ” denir. Damadın kapıyı açması için bahşiş vermesi gerekirdi. Sonrasında da damattan “SANDIK PARASI” istenirdi. Gelinin çeyizlerinin olduğu bu sandık için damattan bahşiş istenirdi. Damat bu parayı verdikten sonra gelini alabilirdi.

Damat ya da erkek tarafından birinin kız evinden kaşık, bardak, tabak ya da kül çalması gerçekleşirdi. Yörede evdeki bereketin yeme içmeyle alakası olduğu için kaşıқта, bardakta ya da tabakta aynı zamanda da yemeğin pişirildiği yerdeki külden olduğuna inanılmaktadır. Eğer bunlar çalınırsa evde bereketsizliğin başlanılacağına inanılır. Çünkü bunlar çalınıp erkek evine götürülürse kız evindeki bereketin ve saadetin de yer değiştirileceğine inanılır. Erkek evi ocağını iletirken kız evinde ise ocağın sönmesi yaşanır. Bundan dolayı da yöre tarafından bu durum hoş karşılanmamaktadır. Bu yüzden de kız evine gelindiği zaman erkek tarafının evden bir şey çalmaması için gözlenmektedir. Hatta mutfaktaki her şey toplanıp saklanır ki bu şekilde önlem de alınmış olur. Sadece gelin evden çıktığı zaman oğlan evinde kırsın diye eline bardak verilir. Böylece genç kızın bereketini damat evinde de devam ettireceğine inanılır. Günümüzde bu şekilde erkek tarafının kız evinden bir şeyler çalması hala daha devam etmektedir.

Gelin almaya gidildiği zaman oğlan evinden iki tane ekmek götürülürdü. Bu ekmekler evden çıkmadan önce genç kızın başının üzerinde kırılarak o evin dört köşesine bırakılırdı. Bunun yapılmasının sebebi ise genç kızın varsa kötü huylarını bırakması içindir. Eskiden yörede gelin kapıdan çıkacağı zaman bir ölünün peşinden ağlanıldığı gibi bir ağlama gerçekleşmekteydi. Hatta kızın annesi erkek tarafına ayıp olmasın diye düğüne bile gitmezdi. Gelinin ardından ağlamaların düğünde devam edilmesinin istenmediğinden bu şekilde davranılırdı. Gelin, kız evinden çıktığı zaman arkasından ömrü su gibi aksın diye su atılırdı. Kız evine davulla zurnayla gidildiği için gelin evden çıktıktan sonra kısa bir süre evin önünde eğlenilirdi. Ata ya da arabaya binmeden önce de başından şeker atılırdı. Bunu da tatlı tatlı gitsin, bereketli olsun diye yaparlardı.

5.6.1.1.2.2.5. Gelinin Erkek Evine Gelmesi

Tekkeköy yöresinde evlendikten sonra yeni evli çift erkek evinde yaşamaya devam ederdi. Ayrı eve çıkmanın çok fazla görülmediği yörede ancak evde çiftlerin huzursuzluk yarattıkları bir durum olursa ayrılmalar olmaktadır. Günümüzde ise bu şekilde aynı evde yaşamalar çok olmamakla beraber yeni evli çiftler ayrı eve çıkarlar. Eskiden bu şekilde

aynı evde yaşamaların olması sebebiyle de eve gelecek olan geline eve girmeden önce bir takım ritüeller yapılmaktadır.

Yörede, eskiden damadın kız almaya gitmesine izin verilmediği için damatla gelin ilk olarak gelini indirilmede karşılaşırlardı. Gelini indirme görevi, damada ait olurdu. Eskiden gelin getirildiği zaman attan inerken ya da günümüzde ise arabadan inerken başından tahıl, buğday, pirinç, ya da para atılır. Bunun sebebi de yeni geldiği eve bolluk, bereket getirmesi içindir. Aynı zamanda gelinin başından bir torba şekerde atılır ki tatlı tatlı geldi tatlı tatlı eve girsin neşesi bol olsun diye yapılırdı. Sonrasında gelinle damat oynatılırdı.

FOTOĞRAF 8: Düğün Günü Gelinin Arabadan İndirilme Görüntüsü.

Gelin indikten sonra eve girebilmesi için bir takım merasimleri gerçekleştirmesi beklenir. İlk olarak ahırdan kaynana ya da kaynata bir sığır çıkarıp geline sığırın kulağı tutturulur ve sığırın sahibinin kendisi olduğu ve bakımının da kendisine ait olduğu söylenirdi. Bu şekilde sığır hediye edilmiş olurdu. Sonrasında gelinin dindar olması için bir koltuk altına Kur'an-ı Kerim (Mushaf), diğer koltuk altına da nasipli olması için ekmek koyulurdu. Eline de güğümle su verilerek evin girişine kadar dökmesi istenir. Evin girişine geldiği

zamanda koltuk altındaki ekmek başında kırılır. Böylece bereketlilik artardı. Sonrasında gelinin kendi evinden getirdiği bardak kırdırılırdı. Yörede bunun yapılmasının pek çok nedeni bulunmaktadır. Hem nazar varsa onun çıkması için hem sonrasında kaza bela çıkmaması için baştan bardak kırdırılarak bunun engellenmesi için hem de bereketinin bu evde devam ettirmesi sağlanırdı.

FOTOĞRAF 9: Gelinin Erkek Evine Geldiği Zaman Ayağında Bardak Kırdırğı Görüntü.

Buraya kadar gelinin yüzü kapalı bir şekilde duvaklı olurdu. Gelinin yüzünün açılması için kaynatanın gelip hediye (altın) vermesi beklenir. Ardından erkek tarafının bir adağı varsa o kesilir ve kanı gelinin ve damadın alınına sürülür.

FOTOĞRAF 10: Gelinin Erkek Evine Geldiği Zaman Kayınpederi Tarafından Hediye Verildiği Görüntü.

Evin kapısına gelindiği zaman gelinin eline mal yağı denilen katı bir yağ verilerek kapının arkasına sürmesi istenir. Tereyağının ağızda keyif verici bir tat bırakarak mutluluk vermesinden kaynaklı olarak gelinin de ağzının tadı yağlı ballı olması inancıyla yapılırdı. Bir diğer anlamı da gelinin eve yağ gibi sıvanmasını, yapışıp kalması amacıyla yapılırdı. Böylelikle hem bereketli hem de evde huzurlu olması için de yapılır. Gelin ve damat erkek evine bu şekilde ritüellerle girene kadar evde kimse bulundurulmaz. Eskiden evlerde bacası büyük geniş ocaklıklar olurdu. Ocağa bağlı büyük demir zincirler olurdu ve zincirlere bağlı kara kazanlarda yemekler pişerdi. Gelinin de erkek evine girdikten sonra ilk olarak bu ocağı yani ateşi demir çubukla karıştırılması istenirdi. Bunun yapılmasının nedeni de evine ocağına bağlı olsun, ekmecli, ocaklı olsun diye yapılırdı. Günümüzde de

evde eğer bu şekilde ocaklar bulunmuyorsa tüplü ya da doğalgazlı ocakların gazının açılıp kapatılmasıyla ritüel yaşatılmaktadır.

FOTOĞRAF 11-12 Gelinin Erkek Evine Geldiğinde Ocağı Karıştırdığına Dair Görüntü.

Son olarak da geline evin odaları gezdirilir ve damatla birlikte kalacağı odaya götürülerek burada biraz kalmalarına izin verilir. Böylelikle de gelin ve damadın bir araya gelerek ilk defa yalnız kaldıkları bir ortam olmuş olur. Bütün bunlar yapıldıktan sonra da aşağıya oyun oynamaya indirilir.

FOTOĞRAF 13: Düğün Günü Gelin ve Damadın Kendi Odalarından Bir Görüntü

5.6.1.1.2.2.7. İmam Nikâhı ve Resmi Nikâh

Tekkeköy yöresinde önceden yeni evli çiftte sadece imam nikahı kıyılıyordu ve bu nikahla evli sayılmış oluyorlardı. Dini nikah, gelinin düğün evine geldiği ilk gün kıyılırdı. Köyün cami hocası tarafından kıyılan nikahta gelinin mihr olarak istediği altın miktarı da soruluyordu ya da düğünde geline takılan altın bileziklerin ona hibe edilmesi istenirse bu sefer de damada “Gelinin kolundaki altınları hibe ediyor musun” şeklinde sorarak onay alırdı. Hoca, nikaha katılan iki şahidin ismini, geline verilecek altın miktarını ve de tarihi bir kağıda yazardı. Bu şekilde evli sayılmış olurlardı. Sonradan çocukları olsa bile resmi nikah yine de hemen kıyılmazdı. Tekkeköy ilçesi önceden Çarşamba’ya bağlı olduğu için evlenen kişilerin işlemlerini gerçekleştirmeleri için oraya gitmeleri gerekirdi. Zamanla bunun cezasının olduğu öğrenilince de çoluğu çocuğu olan karı kocalar resmi nikah için başvuruda bulunmuşlardır. Günümüzde ise bu durum değişmekte olup gelişen sosyal-

kültürel ortamla ilk olarak resmi nikah sonrasında da düğün günü ya da birkaç gün önce dini nikah yapılır.

5.6.1.1.2.2.8. Gerdek

Tekkeköy yöresinde geçmişte düğünden sonra gelin ve damadın kalması için yakınları tarafından gerdek odası hazırlanırdı. Gelin ve damat gerdek odasına geldikleri zaman ilk olarak damadın geline yüz görümlüğü takması beklenirdi. Gelinin kız evinde abisi ya da babası tarafından beline bağlanan kırmızı kurdelenin sadece damat tarafından çözülmesi gerekir. Bu şekilde gerdek gecesinin sorunsuz geçeceğine inanılır. Sonrasında gelin ve damat iki rekat nafile namazı kılarlar. O geceye ait yatağa bir çarşaf koyulurdu bu çarşafın gelinin çeyizinde de yer alması gerekirdi. Ertesi gün gelinin bekaretinin bozulduğunu gelinin yakınları tarafından kayınvalideye gösterilirdi. Bu yüzden de önceden gelin ve damatla beraber evde gelinin kız kardeşi ya da yengesi de bulunurdu. Onlar aracılığıyla kaynanaya çarşaf gösterme olurdu. Önceden bu çarşafın kaynanaya zorunlu olarak gösterilmesi gerekirdi eğer göremezlerse genç kızlığı sorgulanıp baba evine geri gönderilmesi de yaşanmaktaydı.

Yeni evlenen erkek ve kadının cinsel birlikteliğinin gerçekleşmemesini isteyen kişiler tarafından onlara bağlama büyüsü yapılırdı. Yörede bu şekilde büyüsel inanmaların olduğu pratikler yaşanmıştır. Bunlardan en çok bilineni “kibrit bağlama”dır. Gelinle damat gerdek gecesine gireceği zaman kapının eşiğine gizliden açık bir kibrit kutusu koyulur ve üzerinden geçtikten sonra kutu alınıp kapatılırsa o gece için bağlanmış sayılırlar. Bu yüzden aileler bu gibi bağlamaları önlemek adına o gece evde ip bağlama, çivi çakma ya da dikiş dikmeyi yasaklarlar ve o evde o gün hiçbir şey yaptırılmazdı. Gerdek gecesinin sorunsuz geçtiğini duyurmak için de damat penceresinden dışarı ateş ederek bunu duyurmuş olurdu.

5.6.1.1.3. Duvak Günü

Tekkeköy yöresinde düğünün en son safhası olan “duvak günü”, düğünden sonraki pazartesi günü öğlen saatlerine kadar yapılmaktaydı. Duvakta, gelinin bekaretini ve çiftlerin karı koca oldukları gösterilerek kutlama yapılırdı. Gerdek gecesinden sonra kaynanaya ve görümceye çarşaf gösterildikten sonra onlar “kızınız başımızın tacıdır, artık bizim kızımızdır” şeklinde söylemlerde bulunulurdu. Erkek evinde gerçekleşen bu kutlama kadınlar arasında gerçekleşmekte olup kız tarafı ve komşular katılmaktaydı. Gelin düğünde giydiği gelinliği ya da elbiseyi giyer, eğlenceler devam ederdi. Bugün de gelen misafirlere yemek ikram edilmekte olup çalgı olmadan eğlenilirdi.

1975’li yıllardan itibaren gelişen sosyo-kültürel çevrenin de etkisiyle duvak töreni artık yapılmaya gerek duyulmamaktadır. Günümüzde sadece kına ve düğün olarak düğünler iki gün sürmektedir.

5.6.1.1.4. El Öpmeye Gitme

Tekkeköy yöresinde düğünden yedi gün sonra gelinin ve damadın aile büyüklerinin yanına el öpmeğe gitmesi beklenir. Yörede el öpmeğe gitmeye “YEDİLİK” de denmektedir. Gelin ve damat eğer erkek eviyle beraber kalıyorsa sadece kız babasının evine ziyaret gerçekleşir. Bu ziyarette yemek yemek için sofraya kurulduğu zaman damat sofradaki kaşıkları saklayarak, “kaşık niye getirmediniz” diye bahşiş isterdi. Bahşişi aldıktan sonra da damat, kaşıkları sofraya geri koyar. Sonrasında da yemek yenip sofranın kaldırılacağı zaman “sofra kalkmıyor” şeklinde söylemlerde bulunarak damattan bahşiş istenilmeye çalışılır. Damat da bu durum karşısında sofraya bezinin altına bahşiş bırakırdı. Damadın yemek yediği sırada da kız tarafı damadın ayakkabılarını saklar, ziyaret bitip evlerine geri dönecekleri zaman ayakkabılarını bulamayan damattan bahşiş istenirdi. Eğer bahşiş verilmezse kesinlikle ayakkabılar verilmemekte olup damadın yalın ayak gitmesine bile göz yumulurdu. Günümüzde hala daha el öpmeğe gidilmekte olup bu şekilde bahşiş almak için yapılan uygulamalar kısmen de olsa devam ettirilmektedir.

5.6.1.1.5. Gelinlik Tutma/Gelinlik Etme

Tekkeköy yöresinde gelinin kaynanası ya da kaynatasıyla hiç konuşmamasına “GELİNLİK TUTMA” ya da “GELİNLİK ETME” denir. Yörede eskiden gerçekleştirilen bu söylenmezlik durumu uzun yıllar devam etmekle beraber yıllarca kaynanasıyla ve kaynatasıyla hiç konuşmayan gelinler bulunmaktadır. Önceden gençler evlendiği zaman ayrı eve çıkmalar çok fazla olmamakla beraber aynı evde yaşamaya devam edilirdi. Bu sebeple gelin, erkek evindeki evin büyüklerinin yanında, onlar izin verene kadar konuşmazdı. Bu durum kaynatanın geline hediye vererek konuşmasına izin vermesine dek sürmekteydi. Yörede gelinlik tutmayı her gelin yapmamaktaydı eğer aynı köyden tanılan bir gelin alınıyorsa konuşmama gibi bir durumu olmazdı. Gelinlik etmedeki amaç eve yabancı olarak gelinin birden samimiyet kuramaması ve birbirlerini anlayana kadar saygıda kusur etmemesi için “gelinlik tutma”yı uygun görürlerdi. Gelin sadece kaynana ya da kaynatayla konuşmanın dışında onların yanında eşiyile ve çocuklarıyla bile konuşmazdı. 1985’li yıllara kadar bu şekilde devam ettirilen bu adetin günümüzde örnekleri bulunmamaktadır.

5.7. SAMSUN’UN TEKKEKÖY İLÇESİ HALK KÜLTÜRÜNDE ERKEKLİĞİN İNŞA SÜRECİNDE DAMATLIK STATÜSÜ

5.7.1. Algısal Yön

5.7.1.1. Fenomen Erkeklik Algısı

Samsun’un Tekkeköy ilçesinde bir erkeğin “tam erkek” olması belli aşamalardan geçmesiyle gerçekleşmektedir. Bu süreç sünnet ile başlayıp askerlik ile devam edip evlilikle tamamlanır. Tekkeköy yöresinde erkek çocuklarının sünnet ettirildikten sonra “erkek oldun” ve askerliğini yaptıktan sonra da “adam oldun” ve evlenerek de bu aşamaları geçmiş “tam bir erkek” olduğuna yönelik söylemlerde bulunulması bize bu

süreçteki adımları göstermektedir. Türk toplumunda sünnetin erkek olma ile ilişkisi vardır. Tekkeköy yöresinde de sünnet olan bir çocuğa “erkek oldun” şeklinde hitap edilerek erkekliğini oluşturması için yol açılır. Yöre, bir erkeğin hem kendisine erkekliğini ispat etmesi için hem de topluma ispat etmesi için sünnet düğünleri yaparak bunu da gerçekleştirmiş olurlar.

Askerlik ise yöredeki erkekliğin inşasındaki ikinci evredir. Geçmişten günümüze bir erkeğin askerliğini yapması çok önemli olmakla beraber vatan sevgisinin yanında olgunlaşması için de askerliğini yapması beklenir. Askerliğini yapmamış olan erkeklere ise yörede hor görülerek “deli” ya da “cahil” gibi ad takmalarda bulunur. Bunun sebebi eskiden bir erkeğin askere alınmama sebebi olarak ya çürük olması ya da psikolojik olarak kötü bir durumda olmasından kaynaklanır. Bu yüzden de bu durumdan en çok erkeğin ailesi etkilenmekte olup oğullarına “deli” diyecekler diye çok üzülmüşlerdi. Yörede en başta askerliğin erkekler için yapılması gereken bir görev olarak görülmesi sebebiyle bu zorlu görevi başarıyla tamamlaması beklenirdi. Dolayısıyla da bir erkeğin askerliğini yapması tam bir erkek olarak sayılması için aranılan bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Askerliğini başarılı bir şekilde yerine getirmiş bir erkek yöre nezdinde tüm başlangıçlara açık bir konumda olur ve artık iş sahibi olabilir ve de evlenebilir.

Erkeğin evlenerek aile kurması ve bir evin sorumluluğu altına girmesi de onu tam bir erkek olarak görünmesini sağlamaktadır. Böylelikle de erkek evlenerek ailelerinden bağımsız olarak kendi ayakları üzerinde durabilen yetişkin birer birey olarak görülür ve erkeklik kimliğini tamamlarlar.

5.7.1.2. İdeal Damat Adayı Seçimi

Tekkeköy yöresinde, geçmişten günümüze bir erkeğin damat olarak kabul görülebilmesi için belli başlı kriterlere sahip olması beklenir. Bunların en başında damat adayının mesleğinin olması, askerliğini yapmış olması, evine ocağına sadık olması ve kötü alışkanlıklarının olmaması şeklinde sıralanmaktadır. Yörede damat adayı seçiminde özellikle de geçmiş dönemlerde damat adaylarının askerliklerini yapıp yapmamalarının

büyük bir önemi bulunmamaktadır. Bunun sebebi olarak da geçmiş dönemlerde evlerdeki yalnızlık durumu ve iş gücünün arttırılmak istenmesinden kaynaklanarak çok küçük yaşlarda evlendirmelerin olmasından kaynaklanır. Bu yüzden yörede geçmiş dönemlerde erkeğin ekonomik durumunun iyi olması daha ön plana çıkmaktadır.

Damat adayı seçimlerinde en çok dikkat edilen durumlardan biri de damadın soyunun sopunun nereden geldiğidir. Eğer aynı muhit içinde olunup tanidik kişilerle evlendirmeler gerçekleştirilirse soy sop araştırmasına gidilmediği fakat muhit dışından evliliklerde ise araştırmalar yapılmaktadır. Erkek evine gidilir ve yaşadığı yer görülür. Böylelikle daha önceden varsa tanışılmayan akrabalarla da tanışılmış olur. Muhit dışından evliliklerde en çok dikkat edilen husus karşılıklı olarak ailelerin adetlerinin birbirleriyle uygunluk sağlayıp sağlamadığına bakılır. Aynı muhitte olunup kendisinden farklı bir kökene sahip olduğunda da bu durum damat adayı seçiminde farklılık gösterir. Tekkeköy ilçesinde yerliler, Gürcüler, Lazlar ve Macırlar bir arada mahallelere dağılarak yaşamlarını devam ettirmektedirler. Kendi aralarında kız alıp verme konusunda bir takım anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Yörede, Macırlar için çoğunlukla “Macırlardan kız al ama kız verme” denir. Bunun sebebi Macır kızlarının çok çalışkan olması erkeklerinin ise tembel olduğunun düşünülmesinden kaynaklanır. Macır erkeklerinin evine ocağına bağlı olmamaları, dışarıda çok fazla vakit geçirmeleri damat adayı seçimindeki kriterleri karşılamamaktadır. Çok uzun yıllar beraber yaşayan Lazlar ve yerliler arasında da evlilik konusunda anlaşmazlıkların yaşanmasıyla beraber karşılıklı olarak kız verildiği zaman genç kızın, o aileye uyum sağlamakta sorun yaşayacağı düşünülür. Günümüzde gençler kendileri tanışıp evlendikleri için bu şekilde evlilikler olduğu zaman aileler tarafından çok fazla karışılmamaktadır.

5.7.1.3. Evlilik Sonrasında Erkeklerin Damatlık Statüsü

Tekkeköy yöresinde evlilikle beraber damat olmak, erkekliğini pek çok defa kanıtlanmasından sonra kazanılmaktadır. Van Gennep’in erginleşme ritüeli esas alınarak sünnetle “erkek”, askerlikle “adam” olmanın ardından yetişkin bir birey olarak kabul görmeye başlayan erkeklerin, kimliklerinin inşa süreci, evlenip damat olmayla birlikte

son bulmaktadır. Sancar, evliliğin, emeğinden başka satacak bir şeyleri olmayan mülksüz bir erkeğe bile üzerinde otorite sahibi olarak, bir ailenin geçimini sağlama yoluyla saygın bir statü verir. Ücretli iş sahipliği, erkeği hükmedeceği bir eş ve çocuk sağlayarak onu güç sahibi yaptığını ifade etmektedir (2009: 63-64). Tekkeköy yöresinde de damat olmak, aile içindeki güç kaynağını ifade etmektedir. Yörede evli erkeklerin sorumluluklarının artarak ailelerinin geçimini ve korumasını sağlamaya başlamaları beklenir. Çünkü evlenmiş bir erkek artık kendi ailesini, yuvasını kurmuş olduğu için kimseye minnet etmemesi bir diğer ifadeyle muhtaç olmaması istenir. Dolayısıyla bütün zorluklara göğüs geren erkeklerin kimliklerinde çocuksuluk giderek olgunlaşma dönemi başlamaktadır. Bununla beraber erkeklerin hal ve hareketlerinde de değişiklikler yapması gerekmekte olup bekarlıktaki başı boş hallerinin devam etmemesi istenmektedir. Bir erkek evlendikten sonra hal ve hareketlerinde değişikliklere giderse toplum tarafından da desteklenerek saygı duyulmaktadır.

Erkeğin evlenerek erkekliğin inşa sürecinin tamamlanmış olmasıyla beraber çocuk sahibi olması yani baba olması hatta daha ileri ki süreçte dede olmasıyla da edinmiş olduğu kültürel birikimi gelecek nesillere taşıması da beklenir. Babanın çocuk üzerindeki üstün gücü sadece aile içinde oluşmamıştır. Baba ve oğul arasında olan bu iktidar ilişkisi, erkeğin evlenmeden önce geçirmiş olduğu erkeklik aşamalarından da kaynaklanmaktadır. Erkekliğin inşa süreçlerindeki askerlik aşamasında erkek emretmeyi ve disipline olmayı öğrenir. Aynı zamanda babasını da kendine rol model olarak görmesi ya da bir babanın para kaynağı olması iş sahibi olmasıyla mümkün olmaktadır. Böylelikle erkeğin, erkeklik inşasında güçlü konuma gelerek iktidar sahibi olmasını sağlar. Bir diğer ifadeyle de aile içerisinde de çocuğuna ve eşine karşı bu iktidarını kullanır. Böylece erkeğin evlenerek baba olmasıyla aile içindeki iktidarı aynı şekilde bir toplumsallaşma aracı olan ailenin bu işlevinde de erkek başrolde olmaktadır. Sonuç olarak da babanın çocuğunu kendi erkeklik değerleriyle yetişmesini sağlamasına ve varsa da erkek çocuğuna kendisini örnek aldirtarak bir erkeklik inşa etmesi sağlanır.

Yörede yeni evli çiftlerin çocuk sahibi olmasını isteyerek “meyvesiz ağacın dibine yanaşılır mı” şeklinde söylemlerde bile bulunmaktadır. Çünkü yörede çocuk sahibi olarak soyun devamlılığın sağlanması evlilik için çok önemlidir. Yörede eğer ki bir erkeğin

çocuğu olmazsa hor görmelerin yaşandığı görölmekle beraber “iyi birşey olsa uşadı olurdu” şeklinde söylemlerde de bulunur. Bu durum yöredeki erkeğin, erkekliğini inşa ederken güçsüz duruma düşürmektedir.

5.7.2. Davranışsal Yön

5.7.2.1. Samsun’un Tekkeköy İlçesi Halk Kültüründe Damatlık Türleri

5.7.2.1.1. İçten ve Dıştan Evlilik Yapan Damat

Samsun’un Tekkeköy ilçesi evlilik anlayışında kardeş çocuklarının evliliğinden oluşan akraba evliliği çok fazla gerçekleşmektedir. Yörede, özellikle de geçmiş dönemlerde aileler kız çocuklarını uzak yerlere vermek yerine tanıdık, bildik kişilere vermeyi daha uygun bulmaktadır. Bu sebeple de akraba evliliği toplum içerisinde fazlasıyla desteklenmektedir. Bunun en önemli sebebi de güven duygusundan kaynaklanmaktadır. Geçmişin dönem şartlarını da göz önünde bulundurarak aileye yeni katılacak olan damada karşı güven duygusunun daha hızlı oluşturulması istenmektedir. Bu sebeple de dıştan evlilik yapan damat ile akraba evliliği yapmış olan damat arasında da üstünlük mücadelesinin yaşanmasına da sebep olmaktadır. Yörede aileler arasında içerden ve dışardan damat ayrımı yapılmaktadır. Kız ailesi akraba evliliğinden olan damatlarını tanıdıkları için var olan yakınlık ve güven duygusundan dolayı diğer damada göre daha üstün tutulmaktadır. Yörede bu üstünlük sevgisel bağla kendisini göstermekte olup bu durum diğer damadın ise aile içinde daha pasif kalmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple de aile içindeki üstün güç akraba evliliği yapmış damatta daha çok bulunmaktadır. Akraba evliliği yapılan evliliklerde damat için olumlu etkilerinin olmasının dışında karı ve koca olarak evliliklerinde yaşanan sorunların ailelere yansıtıldığında aile içi ilişkilerin olumsuz yönde etkilendiği ve hatta düzeltilemeyecek boyutlara ulaştığı da görölmüştür.

5.7.2.1.2. İçgüvey Şeklinde Evlilik Yapan Damat

Tekkeköy ilçesi yöresinde özellikle de “yerli” olarak adlandırılan yörenin yerlilerinde içgüveyliği birkaç örnek bulunsa yaygın olmamakla beraber tercih de edilmemektedir. Çünkü yörede erkekten beklenen roller ve yerine getirmesi gereken normlar vardır. Bir erkek toplumun beklentisini karşıladığı zaman “tam bir erkek” sayılır ve güçlü bir kimliğe sahip olur. Böylelikle de toplum tarafından kabul edilen bu erkeğe değer verilir fakat tersi bir durum olursa toplum tarafından hor görme ve dışlanma olur. Tekkeköy yöresinde kabul edilen bir erkeklik anlayışı vardır. Bir erkeğin askerliğini yapıp gelmesi ve evini ocağını kurup ailesine sahip çıkması beklenir. Eğer bunun tersi bir durum olursa yöre tarafından karşı çıkılarak hor görmeler yaşanılır. Dolayısıyla da içgüvey şeklinde yapılan evlilikler yörenin erkeklik anlayışına uymamaktadır.

Tekkeköy yöresinde, kız evinde eğer erkek çocuk bulunmuyorsa ya da evdeki erkek çocuğun ileride ocağın idaresini sahip çıkabileceği düşünülüyorsa ya da sonradan kızının ve damadının ekonomik durumu kötüye gidip kendi himayesi altına almak isterse kız babası evine “DİKME” (içgüvey) alır. Yörede iç güvey şeklinde evlilik yapmış damada “DİKME” denir. Çünkü yörede erkek çocuk, evin temeli bir diğer ifadeyle de kalıcı olarak görülür. İçgüveysi olarak evlenen bir erkeğin ise kız evinde tıpkı bir fidanın toprağa dikilerek yetiştirilmesi gibi o da o evde temel olması yani kalıcı olması için yetiştirilir. Bu yüzden de “DİKME” olarak anılır.

İçgüvey şeklinde kız evine gelen bir erkeğin eğer ekonomik durumu kız tarafına göre aşağıda kalırsa o erkeğe “SONRADAN GÖRME” ve “HAZIRA KONDU” şeklinde yöre halkı tarafından söylemlerde bulunulur. İçgüvey olarak gelen bir erkeğin erkekliği sorgulanarak “iyi olsa gelmezdi” şeklinde söylemlerde bulunulur. İçgüveyliği bir “gurur ve itibar meselesi” olduğu belirtilerek kızın ailesinin yanında dikme olarak yer almanın aşağılayıcı bir yanı olduğu görülmektedir.

Bu durum Tekkeköy yöresinde içgüvey olan damatlar ile olmayan damatlar arasında kıyaslamalar yapılmasına da neden olur. Evlenerek evini ocağını kurmuş olan damadın kazandığı statüyü, içgüvey olarak kız evine gelen damat oluşturamadığı için toplum

tarafından hor görmeler gerçekleşmektedir. Damadın iç güvey olması halinde, kız evindeki belirlenmiş olan kurallara uyması ve beklentilere cevap vermesi zorunlu bir hal almaktadır. Öyle ki büyüklerin yanında içgüvey olan damadın herhangi bir şekilde söz sahibi olmadığı gibi tıpkı bir “gelin” gibi belirtilerek eve en son gelen kendisinin olduğu için evdeki en son söz sahibi olan kişide kendisi olmuş sayılır. Yöre insanları eğer evde genç kız bir varsa onun bile daha çok sözünün geçtiğini belirtmektedir. Kız evine gelen damadın sadece çocuk yapmak ve çalışmak gibi görevleri bulunur. Böylelikle de erkekliğini inşa etme sürecinde edindiği hakim gücü, bağımsız karar verme yetkisini ve erkek olmasından kaynaklanan erilliğini ya kaybeder ya da tam manasıyla kullanmadığı görülmektedir. Toplum karşısında ezik bir duruma düşen içgüveyin çekingen tavırlarda bulunarak toplumla kaynaşması da diğer damatlara göre daha uzun sürmektedir. Bu sebeple toplumun erkeğe dayatmış olduğu sünnetle erkek, askerlikle adam ve evlilikle damat olmayı kazanarak sahip olacağı erkeklik statüsüne içgüveysi olduğunda erişemeyerek ve erkekliğinin inşası yönündeki en büyük aşamayı geçmiş olarak sayılmamaktadır.

5.7.2.2. Erkekliğin İnşa Sürecinde “Evde Kalma” Durumu

Toplumumuzda erkekliğin inşa sürecinde erkeğin evlenerek “tam bir erkek” olarak sayılmasına karşılık erkeğin evlenmeme durumunda ise bu inşa sürecini başarılı bir şekilde tamamlamamış olarak sayılır.

Tekkeköy yöresinde de bir erkeğin evlenmemiş olması yani bekar olması toplum tarafından hoş karşılanmamakla beraber evlenip düzen kurması yönünde bir beklentiye girildiği görülmektedir. Yörede evlenmemiş erkeğe ve kıza “KALUK/KALIK”¹⁶ şeklinde ad takılarak hor görmeler yaşanmaktadır. Eğer bir erkek evlenmiyorsa mutlaka bir kusuru olduğu düşünülür, “iyi olsa evlenirdi” şeklinde yorumlar yapılarak erkekliği de sorgulanmaktadır. Yaşı gelip de evlenmemiş erkeklere yöre tarafından “niye

¹⁶ “Kaluk/Kalık” yörede 30 yaşına kadar evlenmemiş ve evlenmesi için ümidin kesildiği erkeğe ya da kızlara takılan bir ad olup “yaşlanmış” anlamındadır.

evlenmedi” ve “ne oldu da evlenmedi” şeklinde sorguya çekilmektedir. Çünkü yaşı gelip de evlenmemiş gençlerin yörede ailesine yük olarak kaldığı düşünülmektedir.

Aynı zamanda evli olan erkekle evli olmayan erkek arasında kıyaslamaların da yapıldığı yörede, yaşı gelip de evlenmiş olan erkek için evini ocağını kurmuş düzenli tertipli gözüyle bakılırken yaşı gelip evlenmemiş erkeğe ise bahtsız ve düzen kuramadığı için kötü gözle bakılmaktadır. Belli bir yaştan sonra eğer erkek evlenmezse aileler genç kızları için o erkeklere karşı daha tedbirli davranmalarını da istemektedir. Yörede evlenmeyip yaşı gelen erkekler için bekar kızlar ile yakıştırmaların yapıldığını gördükleri için bu şekilde laf çıkmasının istemediklerinden daha tedbirli davranmaktadırlar. Bu şekilde yöredeki insanlar evlenmemiş erkeklere kötü gözle bakmaktadırlar. Yörede dini olarak da bir erkeğin evlenmesi gerektiği düşüncesinden hareketle evlenmeyen erkeklerin çok günaha girdiği düşünülmektedir.

5.7.2.3. Damatlık Kimliğinin İlişkili Olduğu Statüler

Tekkeköy yöresinde evlilikle beraber damadın “ENİŞTE” olmasıyla erkeklik statüsündeki gelişimi de devam etmektedir. Yörede erkeğin güç ve otorite olarak ilişkilendirilmesi sebebiyle “enişte” olarak aile içindeki konumuna da yön vermektedir. Yörede erkeğin erkekliğinin inşa sürecinde evlilikle saygınlık kazandığı gibi enişte olarak da gelinin kardeşleri tarafından da bu şekilde bir beklentisi bulunmaktadır. Bu şekilde bir erkeğin aile içindeki konumu daha da artarak aile büyüğü sayılıp sözü dinlenen ve saygı gösterilen bir konuma erişmesini sağlar.

Yörede enişteye yönelik eşine sahip çıkması, koruyup gözetmesi, ailesine ocağına sahip çıkması, aile büyüklerine saygıda kusur etmemesi ve yeri geldiğinde de aile içinde bir durum olduğunda herkesten önce onun adım atması beklenir. Bu şekilde erkeğin evlenerek kendi ailesi içindeki sorumluluğu dışında eşinin ailesi üzerinde de sorumluluğu oluşmaktadır. Bunun tersi bir durum olduğu zaman damadın “enişte” olarak sorumluluklarını yerine getirmemesi halinde ya da saygıda kusur ettiği zaman varsa kendi içindeki ya da dışardaki diğer damatlarla kıyaslamalara sebep olmaktadır. Böylece aile

içerisinde damatlar arasında bir hiyerarşi oluşarak iyi damat kötü damat ayrımı yapılmaktadır. İyi damat olarak adlandırılan erkeğin aile içindeki konumu güçlenerek erkekliğin inşa sürecine de etki eder ve otoritesi de artmaktadır. Kötü damat olarak da görevlerini yerine getirmediği için aile içinde konumu zayıflar ve bir erkek olarak saygınlığının azalmasına neden olur. Çünkü erkeklik statüsü ve iktidar mekanizması devamlı olarak korunması ve sürdürülmesi beklenir. Yörede bir erkeğin evlenerek damat olması toplum tarafından saygı görmesi önemli olmakla beraber bunu devam ettirmesi de çok önemlidir.. Bu yüzden bir erkeğin kötü damat olarak görülmesi erkekliğin inşasındaki koruduğu kimliğinin zedelenmesine neden olmaktadır.

Bir erkeğin evlenerek damat olmasıyla sahip olduğu bir diğer statü de “BACANAK”tır. Yörede bacanaklar arasında birbirlerine karşı sadece saygı beklemektedir. Bu durum karşılıklı olarak ilişkide çok önemli olmakla beraber saygısızlık olduğu zaman bacanaklar kendi aralarında görüşmemektedir. Özellikle aile içinde iyi damat ve kötü damat ayrımı yapılması bacanaklar arasındaki ilişkiyi fazlasıyla etkilemektedir. Yörede bacanakların iyi anlaşmaması halinde “Sel aldı bacanağı da ırmağa doğru aradı diğer bacanak” şeklindeki ifadeyle de bu durumu net bir şekilde görmekteyiz.

5.7.3. Maddi Yön

Bir erkeğin evlenerek damat olmasıyla damatlığın maddi yönünün bu yolculukta baskın bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Yöredeki genel olan düşünce kız tarafının kız veriyor ve erkek tarafının kız alıyor düşüncesinden hareketle erkek tarafının tüm masrafları karşılaması istenmektedir.

Bu duruma ilk olarak “DÜĞÜRLÜĞE/DÜNÜRLÜĞE GİTME” zamanında görürüz. Kız istenilip söz kesildiğinde erkek tarafı ile kız tarafı arasında “KESİK/KESİR” yazılır. Kız tarafı oğlan tarafından istediklerini bu listede belirtir ve oğlan tarafının bu listede yazılanları alması beklenir. Kesikte, başta başlık parası olmakla beraber altın miktarı, altın bilezik, zincir kolye, saat, mobilya, kıyafet, basma, ayakkabı, koyun yününden

yorgan, beş kat yatak gibi pek çok eşya yazılırdı. Kesiğin içerisine patiska, hase¹⁷ ve kabus¹⁸ da ekletilirdi. Evlenecek kızın çeyizi için işlemlerini yapacağı bu kumaşları bile erkek tarafının alması gerekirdi. Kız tarafının damat bohçasına koyacakları “kabus” kumaşının da erkek tarafının alması gerekirdi. Aynı şekilde kız tarafının yorgan yapımında kullanacakları yünleri bile damat tarafı verirdi. Oğlan tarafının bunları kabul edilmesi beklenmekle beraber bunlar kabul edildikten sonra düğünün ne zaman ve nasıl kurulacağı konuşulmaktadır. Aksi halde oğlan tarafı bunları karşılayamazsa düğün kurulamazdı. Aynı zamanda sözü gerçekleşen erkeğin, kazandığı parayı ailesine destek olarak vermesi ve de nişanlılıktan önceki gibi kazandığı parayı har burup harman savurmaması istenir. Çünkü erkek, yuva kuracağı için evliliğine yatırım yapmalıdır. Erkeğin, kuracağı yuva üzerinde oluşturacağı otoriteyi kazandığı paranın desteğini alarak gerçekleştirdiği için önemlidir.

Yörede, 1980’li yıllardan itibaren “BAŞLIK PARASI” ortadan kalkmış olmakla beraber uygulandığı yıllarda kız tarafının başlık parasını istemesi olağan karşılanmaktaydı. Başlık parasının miktarı tamamen kız tarafının inisiyatife kalmış olmakla beraber oğlan tarafının muhakkak karşılaması gerekirdi. Başlık parası haricinde oğlan tarafından anne için “SÜT HAKKI” ve gelinin erkek kardeşi için “KARDEŞ YOLLUĞU” da istenilmekteydi. Damadın sadece kayınpederinin gönlünü hoş tutmasından ziyade varsa gelinin erkek kardeşine de aynı şekilde davranmalıdır. Damadın sadece düğün masraflarını karşılamasının haricinde bu şekilde aileye çeşitli şekillerde para vermesi de görevlerinden biridir. Günümüzde ise bu şekilde başlık parası ve kardeş yolluğu devam etmemekle beraber isteğe göre anne için verilen süt hakkı hala daha devam etmektedir.

Damadın, “EKSİK ALMAYA GİTME” de de maddi yönü ön plana çıkmaktadır. Düğünle ilgili yapılan alışveriş için tüm masraflar damat tarafına ait olup kız tarafı herhangi bir şekilde katkı sağlamamaktaydı.

Yörede daha önceden kına gecesi masraflarının da damat tarafı karşılamakta olup günümüzde ise bu durum değişmekte olup kız tarafı masrafları üstlenmiştir. Günümüzde

¹⁷ “Patiska” ya da “hase” genç kızın el işlemleri için kullanacağı bez, kumaştır.

¹⁸ “Kabus”, yörede damat için “göynek” yapımında kullanılan bir tür kumaş, bez çeşididir. “Göynek”, belin altına kadar inen, “kabus” dan yapılan bir gömlektir.

ise kız tarafının da masraflara ortak olduğu görülmektedir. Özellikle yatak odası, mutfak eşyaları ve beyaz eşyaların alımına kız tarafı da dahil olmaktadır.

Yörede eskiden geçmişten günümüze yapılan düğünlerin masrafları oğlan tarafına ait olmaktadır. Önceden daha çok köy düğünleri yapılmasına karşın günümüzde salon düğünlerinin daha çok ön planda olmaktadır. Köy düğünü olarak yapıldığında aynı zamanda düğün yemekleri de olmaktadır. Düğün yemekleri büyük kazanlar eşliğinde erkek evinde yapılırdı ve çok maliyetli olurdu. Hatta durumu çok iyi olan aileler sığır da keserdi. Kız tarafının da kendi evinde düğün yemeği dağıtmak istediğinde de yine erkek tarafı destek olmaktadır. Günümüzde ise daha çok salon düğünleri olduğu için ayrıyeten aileler isterlerse evde yemek ya da daha çok sipariş olarak yemek dağıtılmaktadır.

Damadın düğün zamanı pek çok yerde bahşişi vererek de maddi yönü ön plana çıkar. Çünkü bir erkeğin damat olmasıyla maddi gücünü her aşamada göstermesi gerekir. Gelin almağa gidildiği zaman yol kesilerek damadın bahşiş dağıtmasıyla kız evine gelindiğinde gelinin kardeşleri tarafından kapı kesmesiyle devam eder ve sandık parasının alınmasıyla buraya kadarki süreç tamamlanır.

Gelin oğlan evine geldiği zaman kıyılan dini nikahta da damadın geline vermesi için mihr konuşulur. Burada da gelinin maddi olarak ne isterse damadın karşılaması beklenir. Bunun dini bir vazife olması da damat için yerine getirmesi gereken bir görev olarak görülür.

Damadın maddi yönünün ön planda olduğunu gerdek gecesinde de görülmektedir. Genç çiftler birlikte olmadan önce damat gelinin duvağını açmadan yüz görümlüğü vermektedir. Bu şekilde duvak açılmaktadır.

5.7.4. İcra Yönü

Toplum içinde erkeklerin genel olarak almış oldukları rollere bakıldığında güç ve otorite ile olan ilişkisi ön plana çıkmaktadır. Bir erkeğin sünnet ve askerlikle çocukluktan

kurtulduğunu ispat etmesinin yanı sıra evlenme aşamasındayken de her türlü zorluklara ne ölçüde katıldığı test edilmektedir. Atay, bir erkeğin imtihanları geçemediği durumlarda, erkekliğini kanıtlayamadığını, erkekten sayılmadığını belirtir. Gerilimli imtihanda erkeğe düşen, her daim erkekliğini kanıtlamasıdır (2004: 11). Topluluk içinde erkeğin evliliğe hazır olduğunu göstermesi ve erkekliğini kanıtlaması için çeşitli ritüeller ve uygulamalar yapılmaktadır. Buna ek olarak da bu uygulamalardan geçerek başarılı olan erkeğin artık evliliğe de hazır gözüyle bakılmasını sağlamaktadır. Her toplumun kendine özgü bunu uygulama şekli vardır. Samsun'un Tekkeköy ilçesinde de damat için erkekliğini ispat etmesi adına çeşitli ritüellerde ve uygulamalar bulunmaktadır.

5.7.4.1. Damatlık Etrafında Oluşan Ritüeller ve Uygulamalar

Kadının kendini ifade etme fırsatını ve rolünü kız isteme geleneğinde daha iyi görürüz. Kahve bu ritüelde, sözsüz bir iletişim aracıdır. Eskiden genç kızlar damadı istemede gördükleri için onu beğenip beğenmediklerini anlatmak için tuzlu kahve yöntemini kullanırlarmış. Damadı onu beğendiğini belli etmek için bol şekerli, reddettiğini göstermek için ise bol tuzlu kahve ikram ederlermiş. Damat adayı buna göre kızın düşüncesini öğrenmiş olurmuş. Bugün bu gelenekte değişimler yaşanmış olup tuzlu kahvenin kızın damadı istemediği anlamının dışına çıkılarak kahveyi “gık” çıkarmadan içerse damadın sevgilisini çok sevdiği ve iyi bir koca olacağı anlamlarına gelmektedir. Böylelikle bir erkeğin evlenebilmesi için daha ilk basamaktan erkekliğini ispat etmesi ve zorluklara göğüs germesi gerekir.

Bir erkeğin evliliğe hazır olduğunu göstermesi için topluluk içinde güç gösterisinde bulunması için bir takım uygulamalara katılması beklenmektedir. Düğünlerde uygulanan köy seyirlik oyunlarının baş kahramanları gelin ve damat olmaktadır. Düğün öncesinde düğün sırasında ve düğün sonrasında köy yerlerinde damadın içinde yer aldığı oyunlar oynanmaktadır. Tekkeköy yöresinde “ÇİFTÇİ OYUNU” olarak bilenen bu oyunda damadın gücünü kanıtlaması için yapılmış olan bir uygulamadır. Kız tarafında düzenlenen kına gecesinde belli bir süre geçtikten sonra kız tarafındaki genç erkekler oğlan tarafına gider. Oğlan evinin belli bir yerine gelindiği zaman aralarında bulunan en

iri ve ağır adamı yere yatırır. Yörede yere yatırılan o adama “ÇİFTÇİ” denir ve yere yattığı zamanda “HASTA OLDU” denir. Sonrasında damadın bahşiş vererek “çiftçi” denilen bu adamı sırtına alıp kaldırması evinin daha da yakınına getirmesi beklenir. Böylelikle de damat topluluk içinde gücünü bir diğer ifadeyle de erkekliğini kanıtlayarak evlenmeye hazır olduğunu gösterir.

Tekkeköy yöresinde damadın erkekliğini ispat etmesi için düğün günü “GÜVU SIRUK”u¹⁹ olarak adlandırılan oyundan başarılı bir şekilde geçmesi beklenirdi. Bu oyun daha çok yörenin yerlileri arasında oynanmaktadır. Bu sırık ince ve uzun olanlardan tercih edilirdi ve bu sırık soyulup yağlanırdı. Sırığın tepesine de bayrak asılırdı ve göğes çıkarılırdı. Damadın uzun ve ince olan bu yağlı sıriğın tepesine çıkması ve bayrağı alması beklenirdi. Damat bu görevi başarıyla tamamlarsa hem bahşişini alır hem de erkekliğini ispat etmiş olurdu. Ancak damadın herhangi bir özrü ya da marazı varsa, erkek tarafından birinin bu görevi damat yerine tamamlaması beklenirdi. Bu şekilde erkek tarafından bu görev başarılı bir şekilde yerine getirirse damat yapmış şeklinde sayılır ve kendisine bahşiş verilirdi. Bu oyun bir başka şekilde daha oynanırdı. Şöyle ki; uzun olan bu sıriğın tepesine kesik bir şişes ya da büyük boyutlu yumurta bezle bağlanarak konulurdu fakat bu sefer damadın bu yumurtayı ya da şişeyi nişan alarak vurması yani ateş etmesi beklenirdi. Sadece bir kere tepedeki yumurtayı ya da şişeyi vurma hakkına sahip olan damadın bu görevi başarılı bir şekilde yerine getirmesi beklenirdi. Başarılı bir şekilde yerine getirdikten sonra da bahşişini alırdı. Damadın bu “GÜVU SIRUK”u olarak adlandırılan oyunu muhakkak başarılı bir şekilde tamamlaması istenir eğer ki bu görevi yerine getiremezse gelini alamazdı. Çünkü damadın erkekliğini yağlı ince ve uzun sıriğe çıkararak ya da bu sıriğın tepesine nişan alarak marifetlerini sergileyerek ispat etmesi beklenirdi. Kimmel, başarısızlığın, erkeğin tam anlamıyla erkek olarak gözükmemesine yol açtığını, erkeği cinsiyetinden ayırdığını belirtir. Başarısızlık karşısında erkeğin pısrık, ana kuzusu, anasının evladı olarak görülmesi (2013: 96) “güvu sırık”u oyununu başarısız bir şekilde ortaya koyan erkek için de aynı anlamları ifade etmektedir.

Erkek olmanın toplumsal algısı, sadece biyolojik olarak erkek cinsel organıyla doğmuş olmakla belirlenmemektedir. Dolayısıyla biyolojik olarak erkek doğmuş bir çocuğun tıpkı

¹⁹ “Güvu Sırık” olarak yöresel olarak adlandırılan bu oyun “güvey sıriği” dir.

sünnet veya heteroseksüel cinsel ilişki gibi çeşitli yollar ve evrelerle “tam erkek” olması sağlanmaktadır (Barutçu 2013: 63). Böylelikle bir erkeğin heteroseksüel ilişkiyi yaşayarak erkekliğini ispat etmesi gerekir. Tekkeköy yöresinde de gerdek gecesi erkeğin erkekliğini ispat edebilmesi açısından önemli bulunmaktadır. Yörede gerdek gecesi erkeğin cinsel açıdan görevini yerine getirmesi ve bunu duyurması istenir. Erkeğin gerdek gecesinin iyi geçtiğini ispatlaması için evinin penceresinden dışarıya birkaç el ateş atması gerekir. Bu şekilde topluma duyurmuş olarak erkekliğini ispat eder. Yörede bu gelenek hala daha devam ettirilmektedir.

5.7.5. İnanç Yönü

Yörede evlenmemiş erkeğin nasibinin bağlı olduğu düşünülerek kısmetinin açılması için çeşitli yollara başvurulmaktadır. Hocaya gidip genci okuyup üflemek, kitap açmak ve muska yaptırmak en sık karşılaşılan durumlardan biridir. Bunun dışında kısmet açmak için kurşun dökme de yapılmaktadır. Tekkeköy’de insanlar kısmet açmak için “Acı su” adı verilen dağlık yere giderek oradan akan sudan şifa yerine su içip orada bulunan ağaca bezde bağlamaktadır. Bir diğer örnekte yörede Zafer Mahallesi olarak adı geçen yerde kısmet açmak için insanlar herkesin de bildiği bir yerde bulunan bir ağacın (bu ağaç ya ceviz ya da kiraz ağacı) yüzeye vuran köklerinin altından geçmektedirler. Bu ağacın altındaki kök açık bir durumda olup tıpkı bir tünel gibi bir tarafından girip bir tarafından çıkılabilmektedir. Yörede, bu uygulamayı yaptıktan sonra olumlu sonuçlar gördükleri için buna inanırlar ve ritüeli gerçekleştirmektedirler.

Tekkeköy yöresinde gelin ve damat gerdeğe girmeden önce onlara özel bir sofraya kurulur. Bu sofrada, yörede en çok yapılan keşkek yemeğine yer verilmez. Keşkek, tüyleri özenle yonulan tavuklardan yapılır. Dolayısıyla da gelin ve damadın bu keşkeği yerlerse çocuklarının da başının kel olacağına inanılır. Bu yüzden de gelinin ilk geceden hamile kalması durumuna karşın gelin ve damada keşkek yedirtmezler. Herkesten ayrı olarak gelin ve damada et kavurması yedirtilir. Ayrıca bu sofraya birden çok kaşık koyulur ki ne kadar çok kaşık değiştirip yerlerse o kadar çok çocuklarının olacağına inanılmaktadır.

Yörede, genç kızın baba evinde çıkmadan önce beline bağlanan kuşağı erkek evine geldiğinde damat tarafından çözülmesi beklenir. Çünkü sadece damat tarafından bu kuşak çözülürse gerdek gecesinin iyi geçeceğine inanılmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, erkekliğin evlilik ritüeli içerisinde inşa edilme biçimi üzerinde durularak damatlık kimliğinin ve deneyiminin erkekliğin inşası üzerindeki kurucu etkisi, örneklem olarak belirlenen Samsun'un Tekkeköy İlçesi Türk halk kültürü bağlamında araştırılmış ve incelenmiştir.

Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü sonucu erkeğin ve kadının toplum içindeki rolleri belirli şekillerde tanımlanır. Erkeğin ve kadının yaşamları boyunca toplum tarafından belirlenen bu rollere ayak uydurması beklenir. Erkeğin ve kadının cinsiyet rollerine göre davranan bireyler toplum tarafından kabul edilirken, uygun davranış sergilemeyenler ise toplum tarafından maddi ve manevi yaptırımlara tabi tutulur. Samsun'un Tekkeköy İlçesi'nde de bir erkeğin tam bir erkek olması belli aşamalardan geçmesiyle gerçekleşmektedir. Bir toplumsal cinsiyet kimliği olan erkekliğin inşa süreci pek çok sınavdan geçerek oluşmaktadır. Van Gennep'in geçiş ritüellerine ilişkin modeline uygun bu süreç sünnet ile başlayarak askerlikle devam edip evlilik ile tamamlanır. Samsun Tekkeköy yöresi Türk halk kültüründe sünnet, erkekliğe geçiş sürecinin ilk aşamasını oluşturur. Sünnetten sonra askerlik, bir erkeğin olgunlaşma sürecine girmesinin bir göstergesi olarak erkekliğe girişin ikinci aşamasını oluşturur. Genç erkek askerliğini tamamladığında "adam" olmuş sayılırken; askerliğini yapmamış bir erkek toplum tarafından bekleneni yerine getirmediği için dışlanarak "deli" ya da "cahil" gibi ad takmalara maruz kalmaktadır. Genç bir erkeğin "tam bir erkek" kimliğini kazanması ise ancak evlenmesi ve bir ailenin sorumluluğunu yüklenmesi ile gerçekleşmektedir. Evlilik, tam bir erkek olarak kabul edilmenin yanı sıra, erkeğe başta "koca" olmak üzere, "damat" ve "enişte" gibi önemli toplumsal kimlikler kazandırmaktadır.

Algısal ya da bir diğer ifadeyle düşünsel olarak Tekkeköy yöresindeki ideal damat adayında aranan özellikler askerliğini yapmış olması, mesleğinin olması, evine ocağına sadık olması ve kötü alışkanlıklarının olmaması şeklinde sıralanmaktadır. Buradaki istisnai durum ekonomik durumdan kaynaklı olarak evdeki yalnızlığı azaltmak ve iş gücünü arttırmak amacıyla küçük yaşlarda evlendirmelerin yaşandığı için bir erkeğin askerliğini yapıp yapmaması 1975'li yıllara kadar çok aranmamaktaydı. Yörede

erkeklerin evliliği ne şekilde algıladıkları ve nasıl anlamlar yükledikleri de incelenmiştir. Erkeğin evlilikle beraber ailenin geçimini sağlama ve koruyup kollama görevinin kendisine yüklenerek sorumluluk sahibi olmaları beklenmektedir. Aynı zamanda evlilikle beraber erkeğin hal ve hareketlerine de çeki düzen vermesiyle daha olgun davranışlar göstermesi istenmektedir. Toplum tarafından bu şekilde erkeğe atfedilen rolleri gerçekleştirdiğinde desteklenerek saygı duyulmasıyla erkekliğin inşasında güçlü bir konuma erişilmektedir. Yörede erkeğin sorumluluklarını yerine getirmediği zaman toplum tarafından dışlanmalar gerçekleşerek erkeklik statüsünde güçsüz bir duruma düşmektedir. Yörede erkeğin evlenerek sorumluluk sahibi olması dışında aynı zamanda edinmiş olduğu kültürel birikimi ileriki süreçte gelecek kuşaklara da aktarması beklenir. Böylelikle bu noktaya erişmiş erkeğin kalıcı bir görevi de oluşmaktadır.

Tekkeköy yöresinde erkeğin içten, dıştan ya da içgüvey olarak gerçekleştirmiş olduğu evlilik türleri toplum tarafından o erkeğe davranış şeklini de değiştirmektedir. Yörede geçmişten günümüze en yaygın evlilik biçimi akraba evliliğidir. Kız ailesinin içten evlilik yapan damatlarını tanıdıkları için var olan yakınlık ve güven duygusundan dolayı dışardan evlilik yapan damada karşı daha üstün tutulmaktadır. Böylelikle dışardan evlilik yapan damadın aile içindeki konumunun zayıf düşmesine neden olduğundan aile otoritesinde üstün güç olmaması erkeklik kimliğinin güçsüz kalmasına da sebep olmaktadır. Yörede içgüvey şeklinde evlilik desteklenmemektedir. Bunun en önemli sebebi de erkekten beklenen roller ve yerine getirmesi gereken normlardan kaynaklanmaktadır. Tekkeköy yöresinde kabul gören fenomen erkeklik algısı askerliğini yapmış, evini ocağını kurup ailesine sahip çıkmış olandır. Bunun dışına çıkılıp içgüvey şeklinde gelinin evine gidildiği durumlarda yörenin erkeklik algısına uygunluk göstermemektedir. Yörede içgüvey şeklinde evlilik yapmış olan damatlara “dikme” denilir. Damadın kız evine giderek orada sahip olduğu varlıklardan dolayı “sonradan görme” ve “hazıra kondu” şeklinde konuşmaların gerçekleşmesine neden olarak toplumdaki dışlanmalar yaşanmaktadır. Bu sebeple de toplumun erkeğe dayatmış olduğu normlara uygunluk göstermediği için erkekliğin inşası yönünde erkeklik kimliği tamamlanmamış sayılmaktadır. Toplumumuzda erkekliğin inşasında erkeğin evlenerek “tam erkek” olarak sayılmasına karşılık erkeğin evlenmeme durumunda ise bu inşa sürecini tamamlamamış olarak sayılmaktadır. Yöre tarafından bir erkeğin evlenmemesi

hoş karşılanmamakta olup erkeğin “kaluk/kalık” gibi adlandırmalara da maruz kalmaktadır. Tekkeköy yöresinde, erkekten ailesini koruyup ve geçimini sağlaması beklenmektedir. Yörede evlilikle beraber damadın “enişte” olmasıyla erkeklik statüsündeki gelişimi de devam etmektedir. Enişte olmak, aile içerisinde söz sahibi olan ve saygılı duyulan mertebeye işaret etmektedir. Bu yüzden gelinin kardeşleri tarafından damatta saygı duyulması gereken bir enişte profili bulunmaktadır. Aynı zamanda enişte olarak görülen erkeğin zamanla gelinin ailesi içinde de söz sahibi olarak aile içinde bir durum olduğu zaman herkesten önce onun yer alması istenir. Dolayısıyla kendi ailesi dışında eşinin ailesi üzerinden de sorumluluklar damada yüklenmektedir. Damattan beklenenler sorumluluklar yerine getirilmediği zaman kendi içinde ya da dışardaki damatlarla kıyaslamalar da yaşanmakta olup damatlar arasında hiyerarşik bir düzen oluşarak iyi damat, kötü damat ayrımı yapılmaktadır. İyi damat olarak görülen erkeğin aile içindeki konumu güçlenerek erkekliğin inşasındaki en önemli sayılan güç ve otoriteye kavuşurken kötü damadın ise aile içindeki konumu zayıflar ve erkeklik statüsünün ve iktidar mekanizmasının zayıflamasına neden olur. Damatlar arasındaki bu hiyerarşik durum damatları bir diğer ifadeyle bacanakları da etkileyerek kendi aralarında sorunlara neden olmaktadır.

Bir erkeğin erkeklik kimliğinin inşasını damat olarak tamamlamasına katkı sağlayan en büyük unsur maddi güçtür. Çünkü yörede erkeklerin evlendikleri zaman evlilikle ilgili tüm masrafları karşılaması beklenmektedir. Geçmişten günümüze damadın maddi yönü evlilikle ilgili her aşamada karşımıza çıkmaktadır. Bu durum ilk olarak dönürlüğe gitmeden başlayarak “kesik/kesir kesme”, “başlık parası”, “süt hakkı”, “kardeş yolluğu” gibi çeşitli yollardan damat tarafından para ya da kıymetli şeyler istenmektedir. Sonrasında damat “eksik almaya gitme” zamanında gelinin eksiklerini gidermenin yanı sıra yakınlarına da hediyeler alması beklenmektedir. Bunları takip eden nişan, kına gecesi ve düğünle ilgili tüm masrafları da damadın karşılaması beklenmektedir. Günümüzde bu durumda değişiklikler yaşanmış olup “kesik/kesir kesme” hala daha devam etse de “başlık parası”, “kardeş yolluğu”, “süt hakkı” devam etmemektedir. Aynı zamanda “eksik almaya gitme” günümüzde evlenecek olan çiftler birlikte hareket ederek eşya aldıkları için bu durumda da değişiklik yaşanmıştır. Günümüzde nişan ve kına gecesi masrafları kız tarafına ait olmakta olup erkek tarafı isterse yardım etmektedir. Damadın maddi

gücünü düğün zamanı da görebilmekteyiz. Düğün zamanı damadın pek çok şekilde bahşiş verdiği durumlar bulunmaktadır. Düğün günü gelin almağa gidildiği zaman gelinin kardeşleri tarafından da kapı kesme ve sandık parası adı altında damattan bahşiş istenmektedir. Ayrıca dini nikah kıyıldığı zaman gelinin damattan mihr olarak istediklerini de damadın karşılaması beklenmektedir. Sonrasında gerdek gecesi de damat gelinin duvağını açmadan önce de yüz görümlüğü vermesi gerekmektedir. Erkekliğin inşasında evlenerek damat olup bu inşayı tamamlaması için maddi gücünün yerinde olması beklenmektedir.

Bir erkeğin sünnetle ve askerlikle çocukluktan kurtulduğunu ispat etmesinin yanı sıra evlenme aşamasındayken de erkekliğini ispatlama mücadelesinde bulunmaktadır. Yörede erkeğin evliliğe hazır olduğunu göstermesi ve erkekliğini kanıtlaması için çeşitli ritüeller ve uygulamalar yapılmaktadır. Damat adayının erkekliğini ispatlaması ilk olarak kız istemede tuzlu kahveyi içmesiyle başlamaktadır. Damadın tuzlu kahveyi “gık” çıkarmadan içerse damadın sevgisini çok sevdiği ve iyi bir koca olacağı anlamlarına gelmektedir. Düğün zamanı da erkeğin evliliğe hazır olduğunu göstermesi için güç gösterisinde bulunması gerekmektedir. Köy yerlerinde damadın içinde yer aldığı oyunlar vardır. Tekkeköy yöresinde “Çiftçi Oyunu” olarak bilinen oyunda damadın gücünü kanıtlaması için yapılmış bir uygulamadır. Bu oyun kına gecesi kız tarafından erkek tarafına gelen genç erkekler aracılığıyla olmaktadır. Kız tarafından gelen genç erkekler aralarında “Çiftçi” denilen en iri ve sağlam adamı seçip yere yatırır. Damat, “Çiftçi” ye öncelikle bahşiş verip sonrasında da sırtına alıp kaldırması beklenir. Böylelikle damat topluluk içinde gücünü bir diğer ifadeyle de erkekliğini kanıtlamış olmaktadır. Yörede bir diğer uygulama da düğün zamanı yapılan “Güvu Sırık” olarak adlandırılan oyundur. Bu oyunda düğünün orta yerine ince ve uzun olarak seçilen sırık yağlanarak ortaya dikilir. Sırığın tepesine bayrak dikilir ve damadın bu sırığın tepesine çıkarak bayrağı alması beklenir. Bu oyun bir başka şekilde de sırığın tepesine kesik bir şişe ya da büyük boyutlu yumurta bezle bağlanarak damadın bu şişeyi ya da yumurtayı tek nişanda vurması beklenir. Damat bu şekilde bu oyunu başarılı bir şekilde tamamladığında hem bahşiş alır hem de erkekliğini ispat ederek evlenmeye hazır olduğunu duyurmuş olmaktadır. Aksi halde başarılı olmazsa erkekliğini ispat edemeyeceği için gelini alamama durumu da olmaktadır. Yöredeki bu oyunlar geçmişte daha çok oynanmakla beraber bazı yerlerde

hala daha devam etmektedir. Yörede genç erkeğin erkeklğini cinsellik üzerinden de kanıtlaması beklenir. Erkek, gerdek gecesinin iyi geçtiğini ispatlaması için evinin penceresinden birkaç el ateş atması gerekir. Böylelikle erkeklğini cinsellik üzerinden de kanıtlayarak topluma duyurmuş olur.

Tekkeköy yöresinde erkeklğin inşa sürecinde evlenerek damat olması bu süreci tamamlamasını sağladığı için evlenmeme durumu hoş karşılanmamaktadır. Bu durumda da evlenmemiş erkeğin nasibinin bağlı olduğuna inanıldığı için çeşitli yollara başvurulur. Bunlar; hocaya gidip gencin okunup üflenmesi, kitap açması ve muska yapması en sık karşılaşılanlardandır. Bunun dışında kısmet açmak için kurşun dökme de yapılır. Yörede “Acısu” olarak geçen dağlık yerdeki suyu içmek ve oradaki ağaca bez bağlamak da kısmet açmak için yapılanlardandır. Zafer Mahallesinde bulunan bir ağacın yüzeye vuran köklerinin altından geçmek de kısmet açmak için yapılanlar arasındadır. Yörede düğün zamanı gelin ve damada düğün yemeği olan “keşkek” yemeğini yemelerine izin verilmez. Keşkek yemeği tüyleri özenle yonulan tavuktan yapıldığı için doğacak olan çocuklarının kel olma durumuna karşı yemelerine izin verilmez. Herkesten ayrı olarak gelin ve damada bir sofraya kurulur ve sofraya çok fazla kaşık koydurularak yemek yemeleri istenir. Çünkü çok fazla kaşık değiştirerek yemek yerlerse o kadar çok çocukları olacağına inanılır. Yörede genç kızın baba evinden çıkmadan önce beline bağlanan kuşağın damadın çözmesi gerekmektedir. Çünkü sadece damat tarafından bu kuşak çözülmüşse gerdek gecesinin iyi gecesinin iyi geçeceğine inanılır.

Sonuç olarak evlenmenin erkeklerin toplumsal cinsiyet statüleri üzerinde yarattığı etki dikkate alınarak damat olmanın, erkeğin kimliğini biçimlendiren başlıca unsur olduğu görülmektedir. Saha araştırmasında da elde edilen verilerden hareketle, Tekkeköy yöresinde evlenerek damat olmak erkeğin “tam bir erkek” olarak görülmesini sağlamaktadır.

Böylelikle Türk halk kültüründe geçmişten günümüze ortaya konulan erkeklik kimliğinin nasıl oluştuğunu evlilik ritüeli üzerinden incelemek mümkün olduğu ortaya koyulmuş olmaktadır. Sadece halk kültürünün yazılı ürünlerinden değil saha araştırması ile de folklorik bir zenginlik sunan halk üzerinden inceleme gerçekleştirilebileceği ortaya

koyulmuştur. Bu şekilde erkeklik çalışmaları halkbilimi bağlamında ele alınabilir ve incelenebilir. Başka bölgelerde ya da yörelerde de bu şekilde çalışmalar yapılarak karşılaştırmalı folklor bağlamında karşılaştırmalı olarak toplanan veriler değerlendirilebilir. Sadece evlilik ritüeli üzerinden değil mevcut folklorik malzemeyle erkekliğin inşa sürecindeki diğer aşamalarda kendi özelinde ele alınabilir. Bu doğrultuda literatür içerisinde daha çok yer alınması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- AHMETBEYOĞLU, Ali (2015). *Türk Kültürü El Kitabı*. (Ed. İhsan Çapcıoğlu, Hayati Beşirli). Ankara: Grafiker Yayınları.
- ALTUNTEK, Serpil (2001). “Türkiye Üzerine Yapılmış Evlilik ve Akrabalık Araştırmalarının Bir Değerlendirilmesi”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C:18, S.2, ss: 17-28.
- AKÇA, Emel ve TÖNEL, Ebru (2011). “Erkek(lik) Çalışmalarına Teorik Bir Çerçeve: Feminist Çalışmalardan Hegemonik Erkekliğe” *Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil* içinde. (Der. İlker Erdoğan). İstanbul: Kalkedon Yayınları, s. 11- 39.
- AKGÜL, Çiğdem (2011). *Militarizmin Cinsiyetçi Suretleri: Devlet, Ordu ve Toplumsal Cinsiyet*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- ARIK, Efe (2016). Erkeklik Çalışmaları. *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* içerisinde. Ankara: Dipnot Yayınları, s: 213-233.
- ARSAL, Sadri Maksudi (1947). *Türk Tarihi ve Hukuk*. İstanbul.
- AKTAŞ, Fatma Oya (2010). Türkiye’de Erkekliğin Kurgulanışında Askerliğin Yeri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- ATALAY, Besim (1985). *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ATAY, Tayfun (2012). *Çin İşi Japon İşi: Cinsiyet ve Cinsellik Üzerine Antropolojik Değiniler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ATAY, Tayfun (2004). “Erkeklik En Çok Erkeği Ezer”, *Toplum ve Bilim*, S.101, ss.11-30.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal (1999). *Nutuk C.1*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- BALAMAN, Ali Rıza (1982). *Evlilik Akrabalık Türkleri: Sosyal Antropolojik Yaklaşımla*. Karınca Matbaacılık.
- BARUTÇU, Atilla (2013). Türkiye’de Erkeklik İnşasının Bedensel ve Toplumsal Aşamaları, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi
- BAYKARA, Tuncer (2001). *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- BİRİCİK, Alp (2008), ‘Erkek Adam’ Ezberini Bozmak Üzerine: Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Resmi Söylem Üzerinden Kurgulanması. *Cinsiyet Halleri:*

- Türkiye’de Toplumsal Cinsiyetin Kesişim Sınırları* içinde. (Der. Nil Mutluer), Varlık Yayınları, ss. 232-246.
- BORATAV, Pertev (2003). *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- BOZOK, Mehmet (2005). Erkek Kimliğinin Sosyokültürel İnşası: Ankara Tepecik Mahallesi Örneği, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- BOZOK, Mehmet (2011). *Soru ve Cevaplarla Erkeklikler*. İstanbul: SOGEP.
- BOZOK, Mehmet (2015). İstanbul Arel Üniversitesi Erkek(lik)ler Sempozyumu Açılış Konuşması, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- BUTLER, Judith (2014). *Cinsiyet Belası, “Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi”*. (Çev. Başak Ertür), İstanbul: Metis Yayınları.
- CONNELL, R.W. (2019a). *Toplumsal Cinsiyet ve İktida.*, (Çev: Cem Soydemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- CONNELL, R.W. (2019b). *Erkeklikler*. (Çev: Nagihan Konukcu), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- ÇİMEN, Latife Kabaklı (2008). *Türk Töresinde Kadın ve Aile*. İstanbul: IQ Kültür Sanat ve Yayıncılık.
- ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI VE SAMSUN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2015). *Samsun “Şehir Kimliği Çalıştayı” Sonuç Raporu Şubat 2015*.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2019). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- DAK, Mustafa (1989). *Samsun ve İlçeleri*. Ankara: Evren Ofset.
- DEGER, Zeynep İrem (2019). “Dede Korkut Hikâyelerinde Erkek Olmanın Eşiğinde Av”, *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Y: 7, S:17, ss: 267-279.
- DELANEY, Carol (2014). *Tohum ve Toprak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- DEMEZ, Gönül (2004). Tarihsel Süreçte Değişen Erkek İmgesi (İnternet Ortamında Arayışlar), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- DEMREN, Çağdaş (2003). “*Erkeklik, Ataerkillik ve İktidar İlişkileri*”, Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Erişim Tarihi:

20.06.2022, http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/erkeklik_at_aerklik.pdf

- DİLÂÇAR, Agop (1972). *Kutadgu Bilig İncelemesi*. Ankara: TDK Yayınları.
- DİVİTÇİOĞLU, Sencer (2000). *Kök Türkler (Kut, Küçi Ülüg)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- DOĞAN, İsmail (2009). *Dünden Bugüne Türk Ailesi Sosyolojik Bir Değerlendirme*. Ankara: AKDITYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- DOĞAN, İsmail (2009). *Dünden Bugüne Türk Ailesi*. Ankara: AKM Yayınları.
- DONUK, Abdülkadir (1989). “Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türkler’de Aile”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S: 33, ss: 147-168.
- DÖKMEN, Zehra Y. (2015). *Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- DÜBÜŞ KOÇ, Nurcan (2012). *Samsun’da Şehir İçi İkametgah Hareketliliği Araştırması*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- EBERHARD, Wolfram (1996}. *Çin'in Şimal Komşuları*, (Çev. Nimet Uluğtuğ). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- EMİROĞLU, Kudret (2012). *Gündelik Hayatımızın Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ERDOĞAN, Hasan Göktürk (2018). *Türk Töresi Eski Türklerde Töre Uygulamaları*. Ankara: Karakum Yayınevi.
- ERGİN, Muharrem (2013). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- ERÖZ, Mehmet (1998). *Türk Ailesi*. Ankara: AKMB Yayınları.
- FAZLAN, İbn (1975). *İbn Fazlan Seyahatnamesi*. (Haz. Ramazan Şeşen). İstanbul.
- GEDİK, Esra (2016). “Bir Tüketim Kültürü Ürünü Olarak Anti-Kahraman Erkek İmajları”, *ViraVerita E-Dergi*, S:4, ss: 37-58.
- GEDİK, Esra vd. (2020). “Bir İnşaa Süreci Olarak Erkeklik: Yozgat Örneği”, *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C:6, S:1, ss: 84-95.
- GİDDENS, Anthony (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- GÖKALP, Ziya (1974). *Türk Medeniyet Tarihi, İslamiyet’ten Evvel Türk Medeniyeti*. (Haz. Fikret Şahoğlu). İstanbul: Türk Kültür Yayını.
- GÖKALP, Ziya (1976). *Türk Töresi*. (Haz: Hikmet Dizdaroğlu). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- GÖKALP, Ziya (1991). *Türk Uygarlığı Tarihi*. (Haz. Yusuf Çotuksöken). İstanbul: İnkilâp Kitabevi.
- GÖKMEN, Şahika ve Anıl Eralp (2020). Ortalama Evlilik Yaşının Yükselmesinin Etkileyen Faktörler ve Cinsiyete Göre Farklılıklar, *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, C. 7, S. 2, ss. 4-12.
- GÖMEÇ, Saadetin (2012), *Türk Kültürünün Ana Hatları*. Ankara: Berikan Yayınları.
- HANKO, Lauri (2006). “Ritüellerin Oluşum Süreci”, (Çev. Ruhi Ersoy), *Millî Folklor*, Y.18, S.69, ss. 129-140.
- İNAN, Abdülkadir (1951). “Güvey Kelimesi Hakkında”, *Türkiyat Mecmuası*, C:9, ss.139-145.
- İNAN, Abdülkadir (1952). “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntısı”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi IV*.
- İNAN, Abdülkadir (1987). “Türk Düğünlerinde Exogamie İzleri”, *Makaleler ve İncelemeler I* içinde, Ankara: TTK Basımevi, ss. 341-349.
- KAPICI, Kerime (2005). *Türk Kültüründe Evlenme*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- KARACAGİL, Zeynel (2014). *Erkek Olma Yolunda “Askerlik Durağı”*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- KANDİYOTİ, Deniz (2013). *Cariyeler, Bacılar, Yurттаşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. Metis Yayınları.
- KAYA, Semih Şahin (2018). *Popüler Kültür Bağlamında Erkek Kimliğinin İnşası: Men’s Health Türkiye Dergisi Alımlama Analizi*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- KINALIZADE ALİ EFENDİ (1982). *Devlet ve Aile Ahlakı*. (Haz. Ahmet Kahraman). İstanbul: Tercüman Gazetesi.
- KÖKSAL, Hasan (1999). “Anadolu’da İslami Dönemde Teşekkül Eden Türk Destanlarındaki Kadın Tipler”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C:3, S:2, ss: 207-214.
- KUNDAKÇI, F. Seda (2007). *İktidar, Ataerkillik ve Erkeklik: Ankara Örneğinde Erkek Akademisyenler Üzerine Bir Çalışma*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

- MAU-TSAI, Liu (2006). *Çin Kaynaklarına Göre Doğu Türkleri*. (Çev: Ersel Kayaoğlu, Deniz Banoğlu). İstanbul: Selengey Yayınları.
- MİLLÎ EĞİTİM GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI TALİM VE TERBİYE KURULU. *İlimiz Samsun*. Isparta: Özgül Yayınları.
- MORMENEKŞE, Fatih (2007). Bir Erginlenme Modeli Olarak Askerlik Folkloru, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2002). *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖGEL, Bahaeddin (1971). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları II*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- ÖGEL, Bahaeddin (2001). *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- ÖNCÜL, Kürşat (2019). "Kültürleşme Açısından Türk Kültüründe Sünnet", *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C.7, S.20, ss.123-129.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (2000). *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖZTAN. G. G. (2013). Türkiye’de Milli Kimlik İnşası Sürecinde Militarist Eğilimler ve Tesirleri, *Erkek Millet Asker Millet: Türkiye’de Militarizm, Milliyetçilik, Erkek(lik)ler* içinde. (Der. Nurseli Yeşim Sünbuloğlu). İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 75-113.
- RAUX, Jean Paul. (1989). "Orta Çağda Türk Kadını", *Erdem dergisi*, C: 5, S: 13,
- RASONYI, Laszlo (1993). *Tarihte Türklük*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- RENKMEN, Mert Seymen (2012). Evlilik Programlarında Hegemonik Erkekliğin İnşası, Temsili ve Ataerkil Söylem, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- SAMSUN İL TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ (2002). *Samsun Turizm Envanterleri Samsun*.
- SANCAR, Serpil (2009). *Erkeklik: İmkânsız İktidar: Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- SARISAKAL, Bekir (2002). *Bir Kentin Tarihi Samsun*. Samsun: Samsun Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- SELEK, Pınar (2018). *Sürüne Sürüne Erkek Olmak*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- ŞEŞEN, Ramazan (2010). *İbn Fadlan Seyahatnamesi ve Ekleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- ŞİŞMAN, Bekir (2017). *Türk Kültüründe Evlilik (Geleneğin Son Yüzyılı-Samsun Örneği)*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- TARHAN, M. (2008). Zorunlu Askerlik ve Sivil Alternatif Hizmete Direniş Olarak Vicdani Red. *Cinsiyet Halleri: Türkiye’de Toplumsal Cinsiyetin Kesişim Sınırları* içinde. (Der. Nil Mutluer). İstanbul: Varlık Yayınları, ss. 247-255.
- TEZCAN, Mahmut (2000). *Türk Ailesi Antropolojisi*. Ankara : İmge Kitabevi.
- TEZCAN, Mahmut (2003). “Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, C: 2, S: 6.
- TOPÇU, Şenol (2012). 1980 Sonrası Türk Öyküsünde Erkek ve Erkeklik Olgusu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- TUNÇ, Emrah (2012). Sivas’ta Sünnet Merasimleri ve Kirvelik Kurumu, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- TUNÇ, Emrah (2020). Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Erkeklik Temsilleri, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- TURAN, Osman (2009). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- TÜRK, Bahadır (2008). “Eril Tahakkümü Yeniden Düşünmek: Erkeklik Çalışmaları İçin Bir İmkân olarak Pierre Bourdieu”, *Toplum ve Bilim*, S. 112, ss. 119- 147.
- TÜRKÇE SÖZLÜK (2005). Ankara: TDK Yayınları.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1992). "Türk Ailesinin Genel Yapısı", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I* içinde, Ankara: BAAK Yayınları, s:21-58.
- TÜRKÖNE, Muallâ (1995). *Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü*. Ankara: Ark Yayınevi.
- YASA, İbrahim (1962). *Türkiye’de Kız Kaçırma Gelenekleri ve Bununla İlgili Bazı İdari Meseleler*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- YASA, İbrahim (1962). “Taygeldi Ailesi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.17, S.2, ss:305-349.
- YILMAZ, Cevdet (2013). *Samsun Araştırmaları “Tarihsel Geçmiş” C:1*. Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı.

- YILMAZ, Cevdet (2011). *İlkçağdan Cumhuriyete Canik*. Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.
- YILMAZ, Cevdet ve Zeybek, H. İbrahim (2016). *Samsun Coğrafyası*. Samsun: Canik Belediyesi.
- YOLCU, Mehmet Ali (2015). Türk Aile Tarihinde Egzogami Yasasının İşlevleri, *Uluslararası Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Dergisi*, S: 1, ss: 88-110.
- URL1: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 29.12.2020).
- URL2: data.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 19.04.2022).
- URL3: <https://www.samsun.bel.tr/samsun-detay.asp?samsun-tarihce> (Erişim Tarihi: 19.04.2022).
- URL4: <https://www.tekkekoy.bel.tr/belediye-adi/tarihce/> (Erişim Tarihi 19.04.2022).

KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ

Kaynak kişiler, soyadlarına göre alfabetik olarak sıralanmış olup; soyadı, adı, doğum tarihi, doğum yeri, eğitim durumu, mesleği, görüşmenin yapıldığı ay ve yıl olarak verilmiştir.

- KK1: AKDİŞ, Ahmet. 1959, Samsun, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Şubat 2021.
- KK2: AKDİŞ, Güler. 1961, Samsun, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Şubat 2021.
- KK3: AKDİŞ, Safiye. 1956, Samsun, Okuma-Yazma Yok, Ev Hanımı, Şubat 2021.
- KK4: AYDIN, Ahmet. 1968, Trabzon, Okuma-Yazma Yok, Çiftçi, Mayıs 2021.
- KK4: AYDIN, Havva. 1957, Samsun, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Mayıs 2021.
- KK5: AYDIN, Yunus. 1961, Trabzon, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Mayıs 2021.
- KK6: KARA, Katibe, 1959, Trabzon, Okuma-Yazma Yok, Ev Hanımı, Mayıs 2021.
- KK7: KARA, Hidayet, 1953, Giresun, İlkokul Mezunu, Emekli, Mayıs 2021.
- KK8: KAYA, Fatma. 1990, Samsun, Ön Lisans Mezunu, Ev Hanımı, Şubat 2021.
- KK9: KAYA, Gülten. 1965, Samsun, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Şubat 2021.
- KK10: KAYA, Kemal. 1964, Samsun, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Şubat 2021.
- KK11: KAYA, Yılmaz, 1944, Samsun, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Şubat 2021.
- KK12: KUL, Hüseyin. 1963, Samsun, Lise Mezunu, Çiftçi, Şubat, 2021.
- KK13: KÜTÜK, Havva, 1973, Samsun, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Şubat 2021.

- KK14: SAĞLIK, Ayşe, 1967, Samsun, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Mayıs, 2021.
- KK15: SAĞLIK, Halil İbrahim, 1965, Samsun, İlkokul Mezunu, Emekli, Mayıs 2021.
- KK16: SAĞLIK, Onur, 1993, Samsun, Lisans Mezunu, Bankacı, Mayıs, 2021.
- KK17: SATAN, Asiye. 1969, Samsun, Okuma-Yazma Yok, Ev Hanımı, Mayıs 2021.
- KK18: SATAN, Mustafa, 1964, Samsun, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Mayıs 2021.
- KK19: SATAN, Muhammet, 1959, Samsun, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Mayıs 2021.
- KK20: ŞEKER, Nilüfer. 1980, Samsun, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Ocak 2021.
- KK21: ŞEKER, Elif. 2001, Samsun, Lisans Mezunu, Çalışmıyor, Ocak 2021.
- KK22: ŞEKER, Emine, 1949, Samsun, Okuma-Yazma Yok, Ev Hanımı, Ocak 2021.
- KK23: ŞEKER, Yaşar, 1976, Samsun, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Şubat 2021.
- KK24: ŞEKER, Hurşit. 1926, Samsun, Okuma-Yazma Yok, Emekli, Şubat 2021.
- KK25: ŞEKER, Mehmet, 1952, Samsun, İlkokul Mezunu, Emekli, Ocak 2021.
- KK26: TANRIKULU, Ali. 1954, Samsun, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Mayıs 2021.
- KK27: TANRIKULU, Nuran. 1962, Samsun, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Mayıs 2021.
- KK28: TARIKULU, Selahattin. 1959, Samsun, İlkokul Mezunu, Emekli, Mayıs 2021.
- KK29: TOMAK, Ayhan. 1976, Samsun, İlkokul Mezunu, Okul Servis Şoförü, Şubat 2021.
- KK30: TOMAK, Dursun Ali. 1947, Samsun, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Şubat 2021.
- KK31: TOMAK, Hatice. 1951, Samsun, Okuma-Yazma Yok, Ev Hanımı, Şubat 2021.
- KK32: TOMAK, Abdurrahim. 1972, Samsun, Lise Mezunu, Asker, Şubat 2021.
- KK33: TOMAK, Emriye. 1955, Samsun, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Şubat 2021.
- KK34: TOMAK, İrfan. 1978, Samsun, Lise Mezunu, Çiftçi, Şubat 2021.
- KK35: TOMAK, Habibe. 1951, Samsun, Okuma-Yazma Yok, Pazarcı, Şubat 2021.
- KK36: TOMAK, Cemil. 1956, Samsun, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Şubat 2021.
- KK37: TOMAK, Hanife. 1977, Samsun, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Şubat 2021.
- KK38: TOMAK, Şükran. 1966, Trabzon, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Mayıs 2021.
- KK39: TOMAK, Ahmet. 1967, Samsun, İlkokul Mezunu, İnşaatçı, Ocak 2021.
- KK40: TOMAK, Yaşar. 1981, Samsun, İlkokul Mezunu, İnşaatçı, Şubat 2021.

FOTOĞRAFLAR**FOTOĞRAF 14: Büyüklü Mahallesi'nde Görüşme Ortamı.****FOTOĞRAF 15: Büyüklü Mahallesi'nde Görüşme Ortamı.**

FOTOĞRAF 16: KK3 ile Büyüklü Mahallesinde Görüşme Ortamı.

FOTOĞRAF 17: Büyüklü Mahallesinde Görüşme Ortamı.

FOTOĞRAF 18: KK23 ile Yeni Büyüklü Mahallesi'nde Görüşme Ortamı.

FOTOĞRAF 19: KK6 ile Zafer Mahallesi'nde Görüşme Ortamı.

FOTOĞRAF 20: KK18 ile Zafer Mahallesi'nde Görüşme Ortamı.

FOTOĞRAF 21: KK4 ile Zafer Mahallesi'nde Görüşme Ortamı.

FOTOĞRAF 22: KK19 ile Zafer Mahallesi'nde Görüşme Ortamı.

FOTOĞRAF 23: KK7 ile Zafer Mahallesi'nde Görüşme Ortamı.

FOTOĞRAF 24: KK26 ile Zafer Mahallesi'nde Görüşme Ortamı.

FOTOĞRAF 25: KK5 ile Zafer Mahallesi'nde Görüşme Ortamı.

EKLER

EK-1: Orijinallik Raporu

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TÜRK HALKBİLİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞ'NA	
Tarih: 22/06/2022	
Tez Başlığı: Türk Halk Kültüründe Damat "Samsun'un Tekkeköy İlçesi Örneği"	
<p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 106 sayfalık kısmına ilişkin, 22/06/2022 tarihinde çalışmam/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %21 'dir.</p>	
<p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☐ Alıntılar hariç 4- ☒ Alıntılar dâhil 5- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç 	
<p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p>	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
22/06/2022	
Adı Soyadı:	Songül SAYLEK
Öğrenci No:	N18130274
Anabilim Dalı:	Türk Halkbilimi
Programı:	Yüksek Lisans
<u>DANIŞMAN ONAYI</u>	
UYGUNDUR.	
<hr/> Doç. Dr. Zehra KADERLİ	

EK-2: Etik Kurul/Komisyon İzni

Tarih: 02/11/2020
Sayı: E-35853172-300-00001311306
00001311306

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : 35853172-300
Konu : Songül TOMAK Hk

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 19.10.2020 tarihli ve E-12908312-300-00001292123 sayılı yazınız

Enstitünüz Türk Halkbilimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans programı öğrencilerinden **Songül TOMAK**'ın **Doç. Dr. Zehra KADERLİ** danışmanlığında hazırladığı "**Türk Halk Kültüründe Damat-Samsun'un Tekkeköy İlçesi Örneği**-" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **27 Ekim 2020** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-İmzalıdır
Prof. Dr. Vural GÖKMEN
Rektör Yardımcısı